Roma Education Fund részére
www.romaeducationfund.org
Budapest, Váci utca 63.
For Judit Szira Senior Advisor

Projektjelentés

THE INCLUSION OF ROMA PUPILS IN SECONDARY SCHOOLS IN AP VOJVODINA – SER 032

Final Report and Project Evaluation

Serbia, Novi Sad - Subotica, 2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

KUTATÁSI ELEMZŐTANULMÁNYOK

Tartalom:

1. Szerbiai oktatásstatisztika, illetve oktatáspolitikai intézkedések és elképzelések az esélyegyenlőség biztosítása céljából……3
1.1. Országos és térségi demográfia……3
1.2. Szerbiai és roma iskolastatisztika……5

2. Az ösztöndíj-értékelő projekt a dokumentumok tükrében……10

3. A projekt implementációjával kapcsolatos tapasztalatok (*interjúelemzés*)…11

4. Kérdőíves felmérések elemzései……15
4.1. Mentori kérdőívek elemzése……15
4.2. Középiskolások kérdőíveinek elemzése……26
4.3. Általános iskolások kérdőívezésének elemzése……59

5. Összegzés……75
5.1. Általános megállapítások……75
5.2. Az ösztöndíjprogramra vonatkozó megállapítások……77

6. Ajánlások ……79

Mellékletek……81
1. melléklet: Projektfeladatok sora és az értékeléshez rendelkezésre álló anyagok……81
2. melléklet: Középiskolai esettanulmányok tapasztalatai……84
3. melléklet: Az ösztöndíjas roma középiskolai tanulók (205) adattára, helységek, iskolák szerint, iskolai átlageredménye, 2007-08……90
4. melléklet: A projektum által támogatott roma középiskolások névsora, mentorainak (84) adatai, községenként és iskolákként - 2008……107
5. melléklet: Szerbia írástudatlanjainak eloszlása – térkép 2002……134
6. melléklet: Vajdasági iskolastatisztika (középiskolások, egyetemisták nemzetiségi szerkezete)……135
7. melléklet: Interjúszövegek gépelt vagy kivonatozott formái……145
8. melléklet: Kérdőívek szövegei (3)……212

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1. Szerbiai oktatásstatisztika, illetve oktatáspolitikai intézkedések és elképzelések az esélyegyenlőség biztosítása céljából

1.1. Országos és térségi demográfia

Szerbia[1] viszonylag nagyszámú nemzetiségi kisebbséggel rendelkezik, hiszen Koszovó nélkül az ország lakosságának 17,14%-a tartozik valamely nemzetiséghez. Szerbia legnagyobb nemzeti kisebbsége magyar, amely 293 299 fővel az ország lakosságának majd 4%-t adja. A magyarok mellett jelen vannak még Szerbiában a bosnyákok, az albánok és a vlachok[2], de ezek mindegyike a Dunától délre elterülő Közép-Szerbiában él, s elenyésző számban vannak jelen az ország északi részét alkotó Vajdaságban. Ez alól egyetlen kivétel a roma népesség, amely Szerbiában a 3. (Romák száma 108 193)[3], Vajdaságban a 2. legnépesebb nemzeti kisebbség. Az egyes szakemberi vélemények szerint számuk ettől jóval több,[4] mert gyakori migrációjuk és a hiányos anyakönyvezetésük ezt bizonyítja.[5] Becslések szerint a Romák száma Szerbiában 450.000-500.000[6], vagyis a lakosság 6%-a is lehet.

Vajdaság multietnikus térségnek számít, hiszen a szerbség aránya 2/3-os. A magyar (14,28%) és a roma (1,43%) kisebbség mellett olyan autochton nemzeti kisebbségek élnek itt, mint a horvátok, a szlovákok, a románok vagy a ruszinok (akik a terület 18. századi újratelepítésekor költöztek ide). A montenegróiak már a 20. század bevándorlói, a jugoszlávok pedig a Titói testvériség-egység éra alatt jelentek meg, valójában a vegyes-házasságok elterjedése miatt. Jugoszlávia szétesésével számuk jelentősen megcsappant, de a vegyes házasságok miatt a mai napig is megmaradtak.

1. táblázat: Nemzeti szerkezet a Vajdaságban 2002

Nemzetiség	***Lakosság***	***%***
Szerbek	1 321 807	65,05
Montenegróiak	35 513	1,75
Jugoszlávok	49 881	2,45
Albánok	1 695	0,08
Bosnyákok	417	0,02
Bolgárok	1 658	0,08
Bunyevácok	19 766	0,97
Vlachok	101	0,0.
Goránok	606	0,03
Magyarok	290 207	14,28

[1] Lakosságszáma: 7.498.001. Forrás: Zavod za statistiku Republike Srbije: http://webrzs.statserb.sr.gov.yu/axd/index.php

[2] A szakirodalomban találkozunk ilyen megjegyzéssel, hogy: *Oláhcigányok* cigányul: vlaho, vlaxiko-, vlahiko-, vlašiko rom; a szerbiai vlachok viszont nem vallják magukat sem románnak sem pedig románok.

[3] 2002-es népszámlálás, 1. könyv, 14–15

[4] Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Državne zajednice SCG, *Nacionalne manjine u SR Jugoslaviji*, Beograd, 2001. (Savezno ministarstvo za nacionalne i etničke zajednice, *Nacionalne manjine*).

[5] A civil szervezetek jelentései alapján Németországból 11.000 Romát küldtek haza (2000–2004). Lásd: „Save the Children“ és Centar za prava deteta, *Više od nezvanične procene – položaj romske dece u Srbiji*, Beograd, Save the Children, Srbija, 2006. 8. oldal.

[6] Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Državne zajednice SCG, *Nacionalne manjine*.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Macedónok	11 785	0,58
Muzulmánok	3 634	0,18
Németek	3 154	0,16
Romák	**29 057**	**1,43**
Románok	30 419	1,50
Oroszok	940	0,05
Ruszinok	15 626	0,77
Szlovákok	56 637	2,79
Szlovénok	2 005	0,10
Ukránok	4 635	0,23
Horvátok	56 546	2,78
Csehek	1 648	0,08
Egyéb	5 311	0,26
Nem nyilatkozott	55 016	2,71
Regionális hovatartozás	10 154	0,50
Ismeretlen	23 774	1,17

Forrás: 2002. évi lakosság összeírási adatok Szerbia Statisztikai Hivatal.

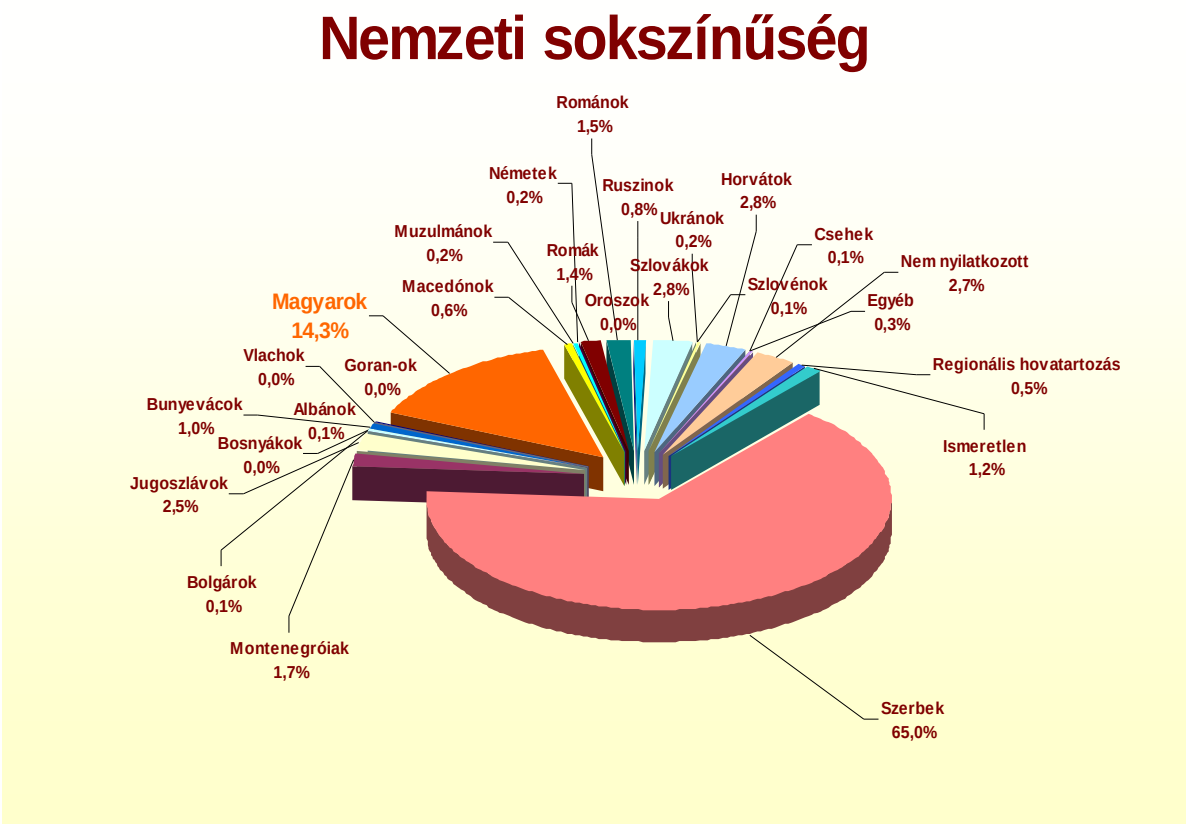

1. grafikon: Vajdaság nemzetiségi szerkezete – 2002

Az elmúlt években a Vajdaságba érkezett menekültek nagy tömege jelentős mértékben átformálta a vajdasági helyi társadalom demográfiai és társadalmi szerkezetét (nemzetiség,

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

nem, kor, iskolai végzettség-képzettség, foglalkozás, háztartás szerinti összetételét)[7]. A nemzetiségi megoszlást tekintve a menekülteknek 94% szerb. E tömeges szerb menekülthullámnak, illetve a mintegy 30-30 ezer vajdasági magyar és horvát elmenekülésének köszönhetően a szerbek aránya a Vajdaság területén, 2,2 millió főnyire gyarapodott vagyis az össznépességen belül 1996 derekán, becsléseink szerint 64,3%-ra nőtt. Roma menekültek Vajdaságba főleg Koszovóról érkeztek (1999, a bombázások évében).

1.2. Szerbiai és roma iskolastatisztika

Szerbia 2003-ban[8] és 2006-ban is részt vett a nemzetközi oktatási mérésekben, az ún. pisa-vizsgálatokban. Ezekből a vizsgálatokból kiderül, hogy az ország közoktatási rendszerének hatékonysága követi a dél-európai, balkáni országok mintáit, és teljesítménye rendszerint alulmarad az OECD államok átlagainál. A PISA vizsgálatok által mért kompetenciaterületek közül a leggyengébbnek az olvasási képességek mutatkoztak (401 pont), a matematikai és természettudományos területeken az ország jobb eredményeket produkált, de azok is alulmaradnak a nemzetközi összehasonlításokban (436 pont mindkét területen).

2. grafikon: Átlagos olvasási és szövegértési teljesítmény néhány európai országban (PISA 2006)

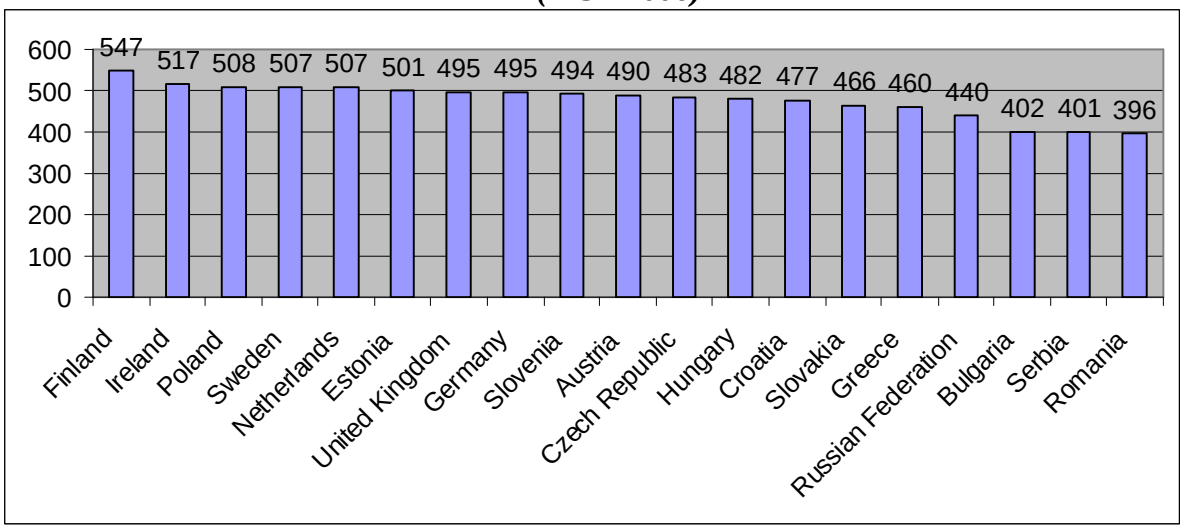

A nemzetközi vizsgálatok ugyanakkor azt is kimutatták, hogy majdnem mindegyik országban az otthonukban nem az államnyelvet beszélők (akik lehetnek őshonos kisebbségiek avagy bevándoroltak is) rendszerint kevésbé teljesítenek jól, mint a többségi nemzethez tartozó diákok. (Az anyanyelvű iskolahálózat részben megoldás ebben az esetben, mert munkakereséskor mindenkinek előnyös a több nyelv használata.) Ez mintegy előrevetíti azt is, hogy az otthonukban a roma nyelvet beszélő, vagy (főképp Koszovóból) bevándorolt diákok teljesítménye jóval alulmarad az amúgy sem túl magas országos átlagoktól, mert a szerb nyelv használata nehézkes a számukra. Más esetben, a viszonylag nyitott családokban a

7 Lásd: SAŠA KICOŠEV - KOCSIS KÁROLY A menekültügy társadalmi-demográfiai aspektusai a Vajdaságban, In: Regio. Kisebbség, politika, társadalom 1998. 9. évf. 3.sz.
Forrás: http://www.epa.hu/00000/00036/00033/pdf/04.pdf

8 2003-ban még Szerbia és Montenegró név alatt szerepelt az ország, ám az adatok elérhetők mindkét egykori tagköztársaságra vonatkozóan.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

roma nyelvhasználat kerül a háttérbe. Sőt léteztek olyan cigány közösségek/családok, amelyek – valószínűleg leszármazottaik gyorsabb, könnyebb asszimilációjának vagy társadalmi megkapaszkodásának reményében – tudatosan nem adták át gyerekeik generációjának az ősi nyelvet.

Szerbiában a felnőtt lakosság 3,45%-a írástudatlan, vagyis 232.000-en nem tudnak írni. Országos szinten az írástudatlanok 70 százaléka 65 évnél idősebb. Azonban a szakemberek szerint[9] a szerbiai általános iskolások fele funkcionális analfabétaként kerül ki az iskolából, és ők lesznek a modernkor írástudatlanjai, mert a felnőtt lakosság több mint felének nincs még középiskolai végzettsége. A lakosság 6,5 százaléka soha sem járt iskolába. A legtöbb analfabéta Közép Szerbiában van, a legtöbben közülük romák. A 15 évnél idősebb romák 90 százaléka nem tanul meg rendesen sem írni, sem olvasni. Minden ötödik tíz évnél idősebb roma írástudatlan (nem fejezi be az általános iskolát) és az analfabéták átlagéletkora köztük 40 év. Ezt orvosolandó, 2007 februárjában az Oktatási Minisztérium, OEBS és az Europe Agency támogatásával 54 asszisztenst küldtek el az iskolákba, akik a roma iskoláztatás, szülőkkel való kommunikálás terén lettek kiképezve. Kevesebb írástudatlan van Vajdaságban[10].

A 2002. évi lakosság-összeírás alapján a romák 15,4%-a iskolaelőtti korcsoportban van. Ha a romák számának a lehető legkevesebb, illetve a becsült legnagyobb számát figyeljük, akkor 41.000–82.000 közötti roma létszámból, 5.125 és 10.250 között lehet a hétéves gyerekek száma, akiknek a szerbiai törvények[11] szerint be kell iratkozni az általános iskolába[12].

2. táblázat: Korcsoportok részaránya Szerbiában - 2002

Korcsoportok	***Szerbia - %***	***Roma - %***
0–4	4,6	11,4
5–9	5,3	10,7
10–14	5,9	9,8
15–19	6,6	9,3
20 év alattiak összesen	22,4	41,2
0–6	6,9	15,4
7–14	8,9	16,4

Forrás: 2002. évi lakosság összeírási adatok Szerbia Statisztikai Hivatal

Szerbiában a roma kisgyerekek mindössze 2%-a kerül be az iskola előtti intézményekbe, kevesebb, mint 40%-uk kapcsolódik be az általános iskolába, kb. 70–90%-uk pedig kiiratkozik az általánosból, még mielőtt befejezné a 8. osztályt. A romák 60%-a tehát nem fejezi be az alapiskolát se. A romák képviselik a speciális iskolák tanulóit 50–80%-ban.[13]

[9] Lásd az egyik legátfogóbb elemzést: Jednaka dostupnost kvalitetnog obrazovanja za Rome u Srbiji - Monitoring Reports (Izveštaji o monitoringu), Kiadó: OPEN SOCIETY INSTITUTE EU MONITORING AND ADVOCACY PROGRAM EDUCATION SUPPORT PROGRAM ROMA PARTICIPATION PROGRAM, Budimpešta, Mađarska, 2007.

[10] Forrás: http://www.romskinacionalnisavet.org/

[11] Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 62/03 (alkalmazva 25. május 2003), 64/03, i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 58/04 i 62/04 (életbe lépett 5. június 2004.)

[12] Forrás. Popis iz 2002; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Državne zajednice SCG

[13] Forrás: Petar Lađević, sekretar Republičkog saveta za manjine, sastanak na kojem je predstavljena radna strategija Romskog obrazovnog fonda (Roma Education Fund – REF) za Srbiju, koji je održan u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava DZSCG, Beograd, 20. April 2006.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A lakosság összeírás évében, 2002-ben, Szerbiában 16 337 roma tanult az általános iskolában, ha a 14 232 normál iskolákhoz hozzáadjuk a speciális iskolában elhelyezett tanulókat is: 2 105. Ez az összes általános iskolai tanulói populáció 2,0–2,4%-a.

3. táblázat: Az általános iskolai tanulók száma az általános iskolában – 2002/03

Osztály	Nem romák	Romák	
	Összesen	Összesen	%
I	84.096	3.206	3,81
II	82.804	2.348	2,84
III	83.120	1.882	2,26
IV	82.710	1.747	2,11
V	87.408	1.732	1,98
VI	85.686	1.355	1,58
VII	85.841	1.018	1,19
VIII	88.795	944	1,06
összesen	680.460	14.232	2,09

Forrás: Republički zavod za statistiku; i Ministarstvo prosvete i sporta RS, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Centar za istraživanje etniciteta, *Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji*, Beograd, 2002.

Ha a nem hivatalos, de a civil szervezetek becsült adatok szerint 41.000–82.000 terjed a roma iskolaköteles gyerekek száma (1–8 osztályig), akkor ezek szerint a roma gyerekeknek csak a fele van beiskolázva.

A (25 év feletti) felnőtt lakosok iskolázottsági szintjének a nem roma és roma összehasonlítása a következő táblázatban van. Az 1991. és 2002. évi lakossági összeírás alapján minden harmadik-negyedik roma analfabéta maradt teljesen iskolavégzettségi lehetőség nélkül. Sőt, 26,1–34,7%-a romáknak nem fejezte be az általános iskolát sem, míg a lakosság többi részében 20% az ilyen kimaradás. A romáknak 10% se fejezte be a középiskolát, és kevesebb, mint 1%-uk szerez diplomát, míg a nem romák esetében a 25. év feletti lakosság majdnem 9%-a felsőoktatási diplomával rendelkezik.

4. táblázat: A felnőtt lakosság iskolai végzettsége 25 év felett (1991, 2001)

Iskolai végzettség	***Lakossági részarány (%)***		
	Roma lakosok		Összes lakós
	1991.	2002.	2002.
Iskolavégzettség nélkül	36,6	27,4	12,5
Nem befejezett általános iskola	26,1	34,8	20,5
Befejezett 8 osztályos általános iskola	27,1	28,2	25,0
Befejezett középiskola	8,1	9,2	32,2
Főiskola és egyetemi végzettség	0,9	0,4	8,9
Ismeretlen	1,2	0,0	0,9
Összesen	100	100	100

Forrás: Lakossági adatok 1991. és 2002. összeírás alapján

Az iskolai eredmények elemzésekor láthatjuk, hogy a Roma Nemzeti Tanács[14] adatai alapján a roma gyereke egy része már az első osztály után kimarad, de a legnagyobb gond a második

[14] Forrás: http://www.romskinacionalnisavet.org/

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

és a harmadik osztály után van, amikor a beiskolázott tanulók fele elhagyja az általános iskolát. A roma gyerekek fele a harmadik osztály után sem ismeri a matematikai alapműveleteket, *56%-uk nem tud szerbül.* A következő kiiratkozási hullám a negyedik és az ötödik osztály között van, amikor nem tanítók, hanem szaktanárok tanítják őket. Akik mégis folytatják tanulmányaikat, kimaradnak a hatodik osztály után, és gyakorlatilag csak 10%-uk megy át a hetedikbe. Ez képletesen azt jelenti, hogy 10 roma gyerekből 5 jut át az ötödikbe, de csak egy írja be a hetedik osztályba és fejezi be az általános iskolát.

A vajdasági roma népcsoport nyelvi sokszínűségére egy speciális jelenség jellemző: a romák sok esetben átveszik az őket körülvevő nemzet nyelvét, így bizonyos csoportok szerbül, mások románul, míg mások magyarul beszélnek. *A románul, vagy magyarul beszélők nyelvi hátránya pedig megsokszorozódik* a többségi iskolába kerüléskor.

Megfigyelhető, hogy Szerbiában (amint a legtöbb környező országban is) nem az iskola alkalmazkodik a különböző társadalmi, gazdasági és kulturális háttérrel rendelkező gyerekekhez, hanem létezik a standard oktatási rendszer, amely ha az elvárások szintjén átlagos, „standard" gyerekeket nevel, akkor „sikeresen" teljesíti funkcióit. Az ilyen nem eléggé rugalmas iskolaprogramok, ha továbbá nem rendelkeznek minőségbiztosítási rendszerrel, vagy nem alkalmaznak pozitív diszkriminációt a tanulócsoportoknál, vagy ha nincs tehetséggondozó, vagy esélyt teremtő programjuk sem a hátrányos helyzetűek részére, akkor csak kis mértékben képes pedagógiai hozzáadott értéket létrehozni.

A szerbiai romák iskolai oktatásában felismerhető az a törekvés, hogy a különféle oktatáspolitikai dokumentumokban megfogalmazott céloknak eleget tegyenek (például egyenlőtlenségek csökkentése, társadalmi mobilitás, szociális funkciók), de e szándék mögül *hiányzik a* megfelelő folyamatos *finanszírozás* és a *konkrét átfogó koncepció.* A roma művelődés továbbörökítésében viszonylag számos roma művelődési szervezet és civil egyesület vesz részt, amelyek viszont tisztában vannak azzal, hogy a roma kultúra vagy nyelv ismeretét nem lehet konvertálni a munkaerőpiacon. A roma anyanyelvápolás létezik az iskolákban, de funkciója nem ugyanaz, mint a többi (pl. a magyar) kisebbség esetében.

A szegregáció tiltása ellenére, Szerbiában és Vajdaságban is van példa iskolán belüli szegregációra, amelynek okai a település szerkezetre, különféle *társadalmi-gazdasági folyamatokra, illetve a betelepülésekre, belső migrációra vezethetők vissza.* Az iskolán belüli elkülönítést akkor alkalmazzák az iskolavezetők, ha a nem roma szülők azzal fenyegetőznek, hogy kiíratják az iskolából gyermekeiket, ha azoknak menekült családból származó és esetleg problémás magatartásbeli roma tanulókkal kell együtt tanulniuk. A tanulói elvándorlás megakadályozása végett főleg az általános iskolákban tapasztalni, hogy roma osztályokat hoznak létre (amelyek egy részét majd a roma szülők kérésére meg is szüntetnek). Középiskolák szintjén Vajdaságban nincsenek külön roma osztályok.

Vajdaságban a 2008/09 iskolaévben összesen 73 018 középiskolás nemzetiségi összetétele így alakult: 55 378 szerb, 1479 montenegrói, 8778 magyar, 1285 szlovák, 533 román, 415 ruszin, 1817 horvát, 425 jugoszláv, 401 bunyevác, 9 sokác, ***606 roma,*** 50 albán, 138 ukrán, 308 makedón, 35 szlovén, 54 német, 51 cseh, 130 bosnyák-muzulmán, 1129 egyéb nemzetiségű. A roma középiskolások nem járnak külön tagozatokban, hanem főleg a szerb és a magyar osztályokban vegyülnek el. *(Az iskolastatisztikai adatok nemzetiségi felbontását lásd a projektértékelési anyag nyomtatott formájának a mellékletében).*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az Emberjogi és Kisebbségügyi Minisztérium[15] adatai alapján az egyes felsőoktatási intézményekben időszakosan odafigyelnek a roma hallgatókra. Néhány pozitív példát sorolunk fel. A *Jedinstvenim akcionim planom za obrazovanje*, vagyis az *Egységes oktatási akcióprogram* szerint:

• Feljegyezték a Belgrádi Tanítóképző Kar volontőrmunkáját a „nyitott tanterem" néven: „Otvorena učionica – inkluzivni program namenjen romskoj deci";

• A Belgrádi Egyetem Bölcsészettudományi Karán az egyetemisták sorozatban szemináriumi munkákat írtak a romákkal szembeni előítéletekről a pszichológiai szakon.

• „Romološke studije", vagyis Romológia stúdiumok címmel specializálós kurzus nyílt az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Nyitott Társadalom Alap (Fonda za otvoreno društvo) támogatásával, de ezek legtöbbször személyes törekvések eredményei.

• 2000-ben az Alternativna akademska obrazovna mreža (AAOM) posztgraduális előadásokat szervezett a romák vallásosságáról „Religija – tačka kulturnog spajanja ili razdvajanja?" címmel, amiből kinőtt a Nisi Egyetemen egy választható tantárgy: „Sociologija romskog identiteta", a 2001/02. iskolaévben, amit már a következőben nem választottak.

[15] Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2. Az ösztöndíjprojekt a dokumentumok tükrében

A *THE INCLUSION OF ROMA PUPILS IN SECONDARY SCHOOLS IN AP VOJVODINA – SER 032* projektanyag alapdokumentumainak elemzése után a következőkből állt:

A.) dokumentum csomag:
«A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba» című projektum anyaga és kiegészítő adatainak elemzése:

1. «A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba» (Szeptember 2007 - Szeptember 2011) *című program pályázati anyaga*, 2007
2. «A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba» című program *támogatottjainak* (228) *jelentkezési listája* a Tartományi Oktatásügyi Titkárság által kiírt pályázatra
3. Az *ösztöndíjas roma* középiskolai tanulók (205) adattára, helységek, iskolák szerint, iskolai átlageredménye, 2007-08.
4. A projektum által támogatott roma középiskolások névsora és adattára, valamint *mentorai*nak (84) adatai, községenként és iskolákként - 2008.

A fenti adatbázisok, illetve a jelentkezők és a támogatottak listájának folyamatos rendezése a Tartományi Oktatási Titkárság szaktanácsadójának irodájában történik. A támogatási program dokumentumanyaga rendszerezett, archiválását a Titkárság munkatársai végzik. A roma tanulók névsora, mentoraik kiléte (elérhetősége), iskolájuk (osztályok és szakirányok szerint) és lakcímük (helység és község) szerint rendezett Excel táblázatban. A Titkárság munkatársai segítőkésznek mutatkoztak különféle statisztikák előállítására. A diákok és mentorok körében kérdőíves vizsgálatot végeztünk, a rájuk vonatkozó adatsorokat ott találhatjuk.

A mentori jelentések beérkezéséről e projekt munkatársai meggyőződtek, de azok áttekintésére nem volt idő és megfelelő alkalom, nem a Titkárság alkalmazottjainak a hibájából. Kérésünkre kiadták a támogatott roma tanulók iskolai átlageredményeit, amit a projektértékelő jelentés mellékletében találhatunk.

B.) dokumentum csomag:
A Vajdaság Tartomány Végrehajtó Tanács Oktatásügyi Titkárságának Excel táblázatos kimutatásai:

1. Az *általános iskolai tagozatok* száma tannyelv szerint Vajdaságban községenként, 2008-09
2. A vajdasági *általános iskolások nemzetiségi összetétele*, községenként, iskolánként és tannyelv-tagozatok szerint, 2008-09
3. A vajdasági *középiskolás tagozatok tanulóinak nemzetiségi összetétele* községenként és iskolákként, 2008-09
4. Az Újvidéki *Egyetem hallgatóinak* (alapstúdiumok) nemzetiségi összetétele karonként, 2008-09

A dokumentumelemzéseknek több iskolastatisztikai tendencia kimutatás a célja, a Vajdaságban élő romákkal kapcsolatban. Lehetőséghez mérve, az adatok relevanciájától függően összehasonlítás is lehetséges a nem roma tanulók adataival.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3. A projekt implementációjával kapcsolatos tapasztalatok (interjúelemzés)

A projekt tényleges implementációjának értékelése céljából interjúkat készítettünk a program felelőseivel, illetve esettanulmányokat is végeztünk két iskolában, hogy betekintést nyerjünk helyi megvalósításába.

Az elmesélések alapján – túl azon, hogy egyfajta tartományi, szerbiai igényre adott oktatáspolitikai beavatkozásnak tekinthető – a projekt ötlete konkrétan a REF elképzelésére és a hasonló macedóniai program sikerén alapszik. A projekthez szükséges pályázatot is a macedón kollégák segítettek összeállítani:

„Nagy segítség volt a macedón jó tapasztalat, az alapvető célokat, feladatokat tőlük kaptuk, ami náluk sikeres volt megengedték, hogy tudjuk fénymásolni. Én 25 éve dolgoztam kétnyelvű középiskolában pedagógusként. Megbíztak bennem, hogy az alapvető anyagot készítsem elő. Így indult. Megismerkedtem a REF szerbiai koordinátorral, ő segített a szövegben, a kérdőívek kitöltésében, a költségvetésben." (P1)

A pályázati anyag szerint a projekt célja főképp a roma középiskolások főképp négy éves ciklusú képzésben való részvételének növelése, illetve iskolai eredményeik javítása. Alanyaink e célkitűzéssel nagymértékben azonosulnak, ám ezt mintegy továbbgondolva azt is jelzik, ezáltal egy olyan roma értelmiségi réteg kineveléséről is szó van, amelyik saját közössége számára példaértékű lehet. Azáltal pedig, hogy az ösztöndíjat a tanulási előmenetelhez kötik – egyik alanyunk szerint – a romák számára nem csak a jogokra, hanem a kötelezettségekre is felhívja a figyelmet. Azt is jelzik ugyanakkor, hogy az ösztöndíjprogram elsősorban nem szociális jellegű, hanem oktatás esélyeket növelő lehetőség.

„Azzal próbálkozunk, hogy ez a projektum elsődlegesen oktatási, majd csak ezután szociális jellegű legyen. Célunk az, hogy minél több roma gyerek fejezze be az iskolát, minél jobb eredménnyel, és hogy minél több roma gyerek folytassa tovább a tanulmányait az egyetemen." (P1)

„Ennek a programnak talán a jó oldala, amit az egész társadalomban kevésbé hangsúlyoznak, amikor a roma kérdést elemzik, ugye a jogok mellett léteznek kötelezettségek is, amelyeket vállalnia kell mindenkinek, függetlenül a nemzetektől. Tehát ez a jó oldala ennek a programnak, amit nem eléggé hangsúlyoznak szerintem. És egyszerűen nem emelik kellően példaként, hogy kérem ezek jók, mert jól teljesítenek, mondjuk nemcsak a jog terén, hanem a kötelezettségek terén is." (P3)

A projekt tervezésekor, és a későbbi lebonyolításakor valójában az állami és a civil szféra sikeres egymásra találásának és együttműködésének lehetünk tanúi. Az ösztöndíjprogram fő pályázója a Tartományi Oktatási Titkárság, mely hivatal a Roma Integrációs Tanáccsal és a Roma Egyetemistákkal karöltve működteti a programot. Megjegyzendő, hogy ez az együttműködés – legalábbis az egyetemisták szervezetével – új keletűnek tekinthető, a partnerek korábban ugyanis nem dolgoztak együtt. Ilyen értelemben a projekt egy újfajta

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

partnerséget, az állami és a civil szféra együttműködését is eredményezte. A különféle partnerek közötti munkamegosztás is működőképes.

„Két partnerszervezetünk van: Roma Integrációs Tanács (Duško), Roma Egyetemisták (Nenad), a REF a donátor. (…) A donátor kérése, hogy a romák is kapcsolódjanak be a projektbe, nemcsak a titkárság. Van a projektum koordinátora, az igazgató, és vannak asszisztensek, akik romák. Ami az anyagi részt illeti, az szintén a titkárságból 2 személy van, akik ezt végzik, a pénzutalást is a titkárság csinálja. A roma egyetemisták által megy a másik pénzügyi rész, ami az oktatási promóció és a monitoring."

„Különféle programokat szerveznek, a Roma Egyetemisták Egyesülete az nagyon összefogja ezeket a gyerekeket, és próbálja bevonni őket a továbbtanulás a kapcsán." (P4)

Az állami és civil szférának oktatási program lebonyolítása céljából történő egymásra találását azonban beárnyékolja az önkormányzati, fenntartói szféra kissé háttérbe szorulása. A programot ugyanis a Tartományi Titkárság koordinálja, ebben segít a civil szféra, az iskola azonban a fenntartóhoz is kötött. Ráadásul a fenntartónak is vannak helyi, a roma iskolások integrációját elősegítő kezdeményezései, ezek pedig nem jelennek meg ebben a projektben. Igaz, e helyi kezdeményezések, támogatások célcsoportjai nem kimondottan a középiskolások, azonban a (roma) tanulói útvonalak támogatása és megtervezése mégiscsak helyi szinten történik.

„Átlátom a fentről jövő támogatásokat is. Nagyon hasznosak a Tartományi forrásból és a REF-től kapott ösztöndíjak is. Vannak más külföldi alapok is, amelyek egy-egy gyereket támogatnak, ha nem is havonként, de legalább egyszeri segéllyel. Több tíz roma gyereknek lehet, vagy lehetne mentori segítséget nyújtani, vagyis a szülőket lehetne így motiválni (a pénzzel), hogy bent maradjanak az iskolában. Egy kicsit aszinkronizált a szituáció. Sajnos találkoztam olyan esettel is, hogy egy gyerek több támogatási forrásból is kap pénzt, míg a másik sehonnan se. Azt hogy ki mennyit és kitől kap támogatást talán az önkormányzati szerveken keresztül jobban lehetne ellenőrizni. Így például községi felügyelőt, vagy megbízottat lehetne kinevezni, hogy félévenként járja körbe a helyzetet az iskolákban és a roma szervezeteknél." (P10)

E prizmán keresztül a REF ösztöndíjak olyan fentről jövő beavatkozásnak tűnnek, amelyek noha nagyon hasznosak, nem minden esetben rímelnek a helyi önkormányzat elsősorban iskoláskor előtti, illetve általános iskolásokat megcélzó programjaira. Ez persze felveti azt a kérdést is, ami sok interjúalanyunknál is felvetődött, illetve a vonatkozó hivatalos statisztikákból is levezethető, hogy a roma gyerekek iskoláztatásának nagy kihívása az általános iskolába való bevonásukat, illetve a rendszerbe való megtartásukat jelenti. Az oktatás alsóbb szintjein ugyanis a legmagasabb a lemorzsolódás a romák körében. Az oktatáspolitikai beavatkozásoknak ezért – több alanyunk szerint – elsősorban ezt a szintet kellene megcélozniuk, hiszen ennek kezelhetetlensége óhatatlanul is kihat a középfokra is. Az oktatáspolitikai beavatkozást tehát a rendszer alsó szintjein kellene elkezdeni, a jelenlegi program a közép és áttételesen a felső szinteket célozza meg, ám az "utánpótlást" az alsóbb szintekre történő iskolai integráció biztosíthatja.

A projekt lebonyolítása során különféle tanácsokat hoztak létre, amelynek részvevői a partnerek soraiból kerülnek ki: a Projekt Tanácsa, amely 13 tagból áll, illetve az úgynevezett Monitoring Csoport, amely 11 tagból áll. A Projekt Tanács az eredeti pályázatban szereplő 9 tag helyett végül 13 személyből áll, ami elképzelhető, hogy – túlméretezettsége miatt – néha

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

nehézkesen működik, ám alanyaink ezt nem említették gondként. A Tanács működése során a pályázatba foglalt feladatokat látja el:

„Tanácsadói szinten vannak [ott a tagok], ők azok, akik jóváhagyják a listát, hogy ki kaphatja meg az ösztöndíjat, ki legyen a mentor, milyen feltételek alapján veszíti el a diák az ösztöndíjat vagy csak egy iskolaévre veszíti el, a jelentések ellenőrzése, ajánlatokat adnak, hogy mit fogunk csinálni a következő iskolaévben. Ajánlatokat adnak, hogy kell-e valamit bővíteni vagy nem. Amikor volt a tanács ülése, konstatáltuk, hogy van vagy 20 diák, akik a legproblematikusabbak, abban az értelemben, hogy sok a rossz jegy és a kimaradás." (P1)

Mindkét testületben a roma, nem roma arány a finanszírozó REF elvárásainak megfelelően kiegyensúlyozott.

„A tanácsnak a titkár az elnöke, 13 tagja van, ebből 7-en romák, 6-an nem romák. A monitoring csoportnak 11 tagja van, egy a koordinátor, aki a titkárhelyettes, 5 roma egyetemista és 5 nem roma egyetemista." (P1)

A monitoring csoport mondhatni kínosan ügyel interetnikus jellegére, hiszen a mentorok helyi ellenőrzése és támogatása során igyekeznek olyan szakértői párosokat kialakítani, amelyekben az egyik roma, a másik meg nem az.

„A monitoring csoport feladata a terepre járás és ellenőrzik a mentorok munkáját. Mennyire segítenek vagy nem segítenek? Az egyetemisták a diákokkal, szülőkkel beszélnek. Az ún. B csoport a roma egyetemisták, a nem romák az ún. A csoport. Amikor terepre mennek, akkor ketten mennek, monitoring pár. Megvan az is, hogy az 5 párnak melyik a területe, hány iskolát néznek. Amikor mennek, akkor ott van az igazgató, a mentor, szülők, diákok. Először közösen beszélgetnek, aztán a gyerekekkel." (P1)

A belső monitoring során minden egyes ösztöndíjassal talán nem sikerül elbeszélgetniük a monitoring párnak, azonban jelenlétükről az iskolák, illetve a mentorok be tudtak számolni. A mentorok részéről ráadásul meglehetősen gyakori a kapcsolattartás a Monitoring Csoport tagjaival.

„Többnyire ők szoktak jönni. A gyakoriság az azt hiszem, attól függ, hogy mekkora volumenű közölnivalójuk van. Szoktak ők jönni úgy, hogy megnéznek bennünket. És akkor volt már rá példa, hogy több iskola mentora nálunk összejött, a többiek is eljöttek, és ilyen kötetlen beszélgetés formájában akkor kizárólag a gyerekek voltak a célpont, mi mentorok nem. Mi általában mondhatnám, hogy kétheti rendszerséggel e-mailben szoktunk kontaktálmi, nem személyesen, a telefon se túl ritka." (P8)

A mentorok kiválasztása – ahogy korábban is szó volt erről – a Projekt Tanács hatáskörébe tartozik. A projekt lebonyolítása során a gyakorlatban ez úgy történt, hogy az iskolák – a potenciális roma ösztöndíjasok mellett – mentorokat is ajánlottak. Mivel az ösztöndíjasok és mentorok rekrutálása egy időben történt, előre nem lehetett pontosan tudni, hogy egy iskolához hány mentor fog kapcsolódni. A mentorok tényleges ajánlása az iskolaigazgatóhoz kapcsolódik, hiszen végső soron ő döntötte el, kit ajánl, a pályázati bizottság, illetve a Projekt Tanács pedig gyakorlatilag jóváhagyta az iskola javaslatát.

„Párhuzamosan ment a pályázat, mert időszűkében voltunk. Amikor megvolt a diákok listája, akkor véglegesítettük a mentorok listáját. Az iskolák voltak azok, akik összesítették az

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

adatokat a diákokról és a mentorokról és ők küldték nekünk, így ők már látták, hogy hány diákhoz mennyi mentorra van szükség. Ekkor a pályázati bizottság még egyszer átnézte a neveket és adta az ajánlatokat a mentorokra. (…) A tanároktól kértük az alapvető adatokat. Egyik feltétel, hogy a tanár állandóra legyen felvéve és a tanárnak le kell írnia, hogy mit vár ettől a projekttől. A pályázati bizottság roma tagjai hozták meg a mentorok személyéről a javaslatot, majd erről a Tanács döntött."

„A mentorok ők külön pályázatban szerepeltek azzal, hogy a tartományi titkárság kikérte mégis az iskolaigazgatók véleményét arról, hogy kiket javasolnának a mentori teendők elvégzésére. Tény és való, hogy kikérték, és később a javaslatot tiszteletben is tartották, azokat az embereket bízták meg ezzel a feladattal, akiket konkrétan én javasoltam" (P3)

De ki lehetett mentor? Kit ajánlhatott az iskola? A projekt implementálásában szerepet játszó macedón példát miszerint a mentor a legfontosabbnak vélt tárgyakat oktassa a diáknak, nem lehetett teljesíteni, mert kevesen jelentkeztek. Ezért a projekt vezetői (a Tanács) úgy döntöttek, hogy a különféle pedagógiai szakszolgálatot is ellátó személyek is pályázhatnak.

„Itt másképpen indultunk, mint a macedónok. Ott az volt a fontos, hogy a legfontosabb tantárgyak tanárai legyenek a mentorok. Nálunk nem sokan pályáztak, így mi megadtuk a lehetőséget, hogy akár a szaktanácsos, pedagógus, pszichológus, tanár legyen, aki dolgozzon az iskolában. Ha csak lehetséges adjon is elő a diáknak. Ezt nem lehetett mindenhol teljesíteni."

A projekt célcsoportja a 4 éves középiskolába tanuló roma diákok, ám ez nem jelentette azt, hogy ne kerülhetnének be olyanok is, akik 3 éves szakiskolába járnak. Már a program első évében túljelentkezés volt, aminek eredményeképpen az összes 4 éves szakközépiskolába járó tanuló kapott ösztöndíjat, a 3 évesbe járók pedig különféle feltételeknek kellett eleget tenniük: tanulmányi átlaguk egy adott szintnél magasabb kellett legyen, illetve olyan hiányszakmát kellett tanuljanak, amit 4 éves képzésben be lehet fejezni.

„Első évben 355 ösztöndíj volt előrelátva, 474-en pályáztak. Már az első évben túljelentkezés volt. Minden gyerek kapott ösztöndíjat, aki négyéves középiskolába iratkozott, valamint a hároméves középiskolába, ha jó eredménye van, és az adott szakon tudja folytatni az iskoláztatását vagy hiányszakmát oktató osztályba iratkozott." (P1)

„Arra is szükség volt, hogy a hároméves szakiskolák tanulóit is számba vegyük, miközben kapcsolatba kerültünk a Nemzeti Foglalkoztatási Irodával, akik meghatározták a hiányszakmákat, azért hogy indokolttá tegyék a szakiskolások továbbtanulását (negyedik éven)." (P2)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4. Kérdőíves felmérések elemzései

4.1. Mentori kérdőívek elemzése

Az alábbi elemzés „*A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba*” című programban részt vevő mentorok által kitöltött kérdőíven alapul. A kérdőíves adatbázis összesen 28 mentor válaszait tartalmazza. A kérdőív több témával is foglalkozott, többek között a mentorok és a diákok közötti egyéni és csoportos találkozókkal, a mentorok képzésével, a mentori munka különböző vetületeivel, a mentorok szocio-demográfiai jellemzőivel, valamint voltak a mentorok munkahelyéül szolgáló iskolákkal kapcsolatos kérdéseink is.

4.1.1. A mentorok és diákok egyéni és csoportos találkozói

A mentoroknak feltett első kérdés az általuk mentorált roma diákok számára vonatkozott. A mentorok válaszaiból az derül ki, hogy átlagosan 3,93 diákot mentorálnak, az egy mentorra jutó diákok száma 1 és 8 között változik. A 28 mentor összesen 110 diákot mentorál.

A mentorok 63 százaléka hetente vagy annál gyakrabban szervez egyéni találkozókat az általa mentorált diákoknak, 22 százalékuk kéthetente, és a fennmaradók sem ritkábban mint kéthavonta. A csoportos találkozók esetében már más a helyzet: a mentorok kétötöde (42,4%) havonta szervez ilyen találkozókat, egyötöde (19,2%) kéthetente, 15,4 százalékuk pedig minden héten. Ezen kívül a mentorok közel tizede (3 személy) nem szokott csoportos találkozókat szervezni. Közülük kettőnek csak egy diákja van, ami nem teszi lehetővé a csoportos találkozók szervezését, míg egy mentor három diákot mentorál, az ő esetében lehetőség nyílna csoportos találkozók szervezésére.

3. ábra: A mentorok és diákok közötti egyéni és csoportos találkozók gyakorisága (%)

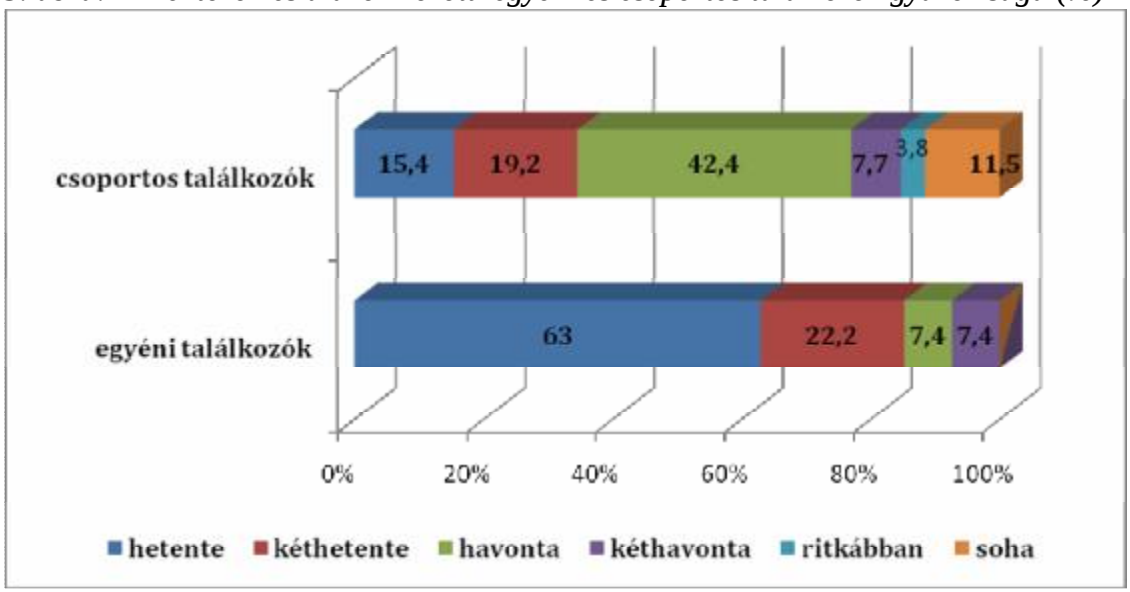

Akárcsak a középiskolás diákkérdőívek esetében, a mentori kérdőívben is szerepelt a találkozók tematikájára vonatkozó kérdésünk, amelyben arra kértük a mentorokat, jelöljék meg, hogy az általunk felsorolt 27 tevékenység közül melyekre került sor a diákoknak tartott

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

egyéni vagy csoportos találkozókon. Az alábbi ábrát szemlélve láthatjuk, 13 olyan tevékenység van, amelyekről a mentorok több mint háromnegyede azt nyilatkozta, hogy a diákokkal való találkozókon sor került rájuk. A lista élén három olyan tevékenység van, amelyet a mentorok 92,6 százaléka jelölt be: a diák más tanárokkal való kapcsolatainak megbeszélése; beszélgetés a diák jövőbeli terveiről; beszélgetés az ösztöndíjról, a pénzről. A lista következő öt tevékenységét is a mentorok legalább 85%-a megemlítette: beszélgetés a továbbtanulásról; a diák szüleivel való kapcsolatainak megbeszélése; beszélgetés az ösztöndíjprogramról, annak céljairól és a diák programbeli kötelezettségeiről, valamint egyéni tanulási módszer megbeszélése és tanulási terv elkészítése. A lista végén azok a tevékenységek szerepelnek, amelyekre a mentorok szerint legkevésbé szokott sor kerülni a találkozókon: a diák meglátogatása a kollégiumban; könyvtárlátogatás; a diák iskolai problémáinak a megbeszélése; valamint cukrászdába, süteményezni járás a diákokkal.

Amint a középiskolás diákkérdőívek elemzésére vonatkozó részben már ismertettük, a mentorok és diákok válaszai között – főként a lista első pozícióiban szereplő tevékenységek vonatkozásában – elég nagymértékű az összhang, jelentős eltérést egyetlen esetben tapasztaltunk.

4. ábra: A diákokkal történő találkozásokon folytatott tevékenységek (igen válaszok %-ában)

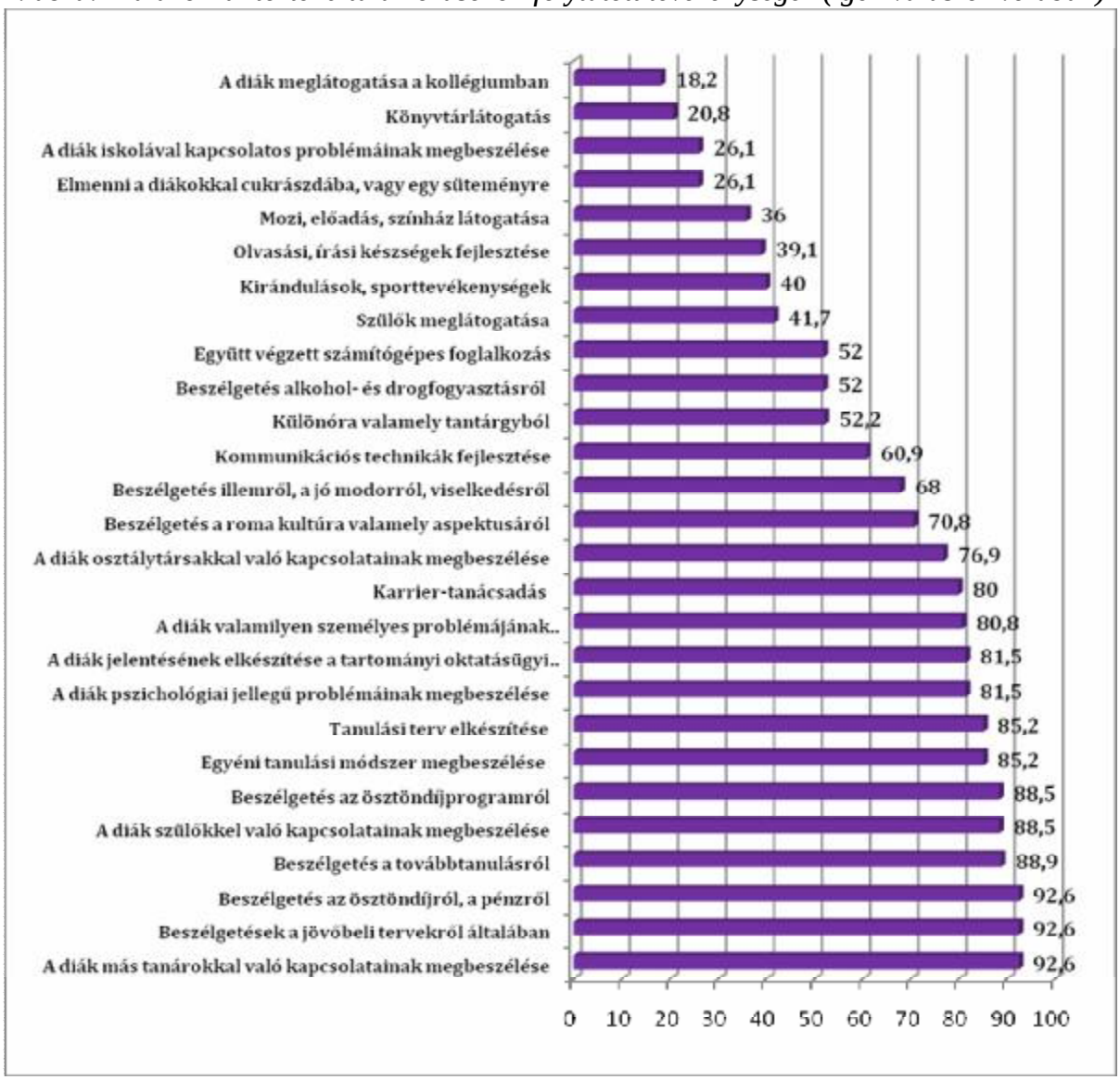

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Akárcsak a diákoktól, a mentoroktól is megkérdeztük, hogy átlagosan heti hány órát fordítanak mentori tevékenységekre. A mentorok által adott válaszokból 4,26 óra heti munka derül ki, ami havonta kb. 17 órát jelent. Ezt tovább bontva azonban azt látjuk, hogy a kérdésre választ adó 25 mentorból csupán 5 személy van, aki hetente legalább 5 órát dolgozik mentori teendőivel, a fennmaradó 20 személy mentori tevékenysége heti 0,5–4 órát tesz ki.

4.1.2. A mentor és a diákok szülei közötti kapcsolat

Arra a kérdésünkre, hogy ismeri-e a diákok szüleit, a mentorok 96,3 százaléka válaszolt igennel. Összehasonlításképpen, ez kb. 7,5 százalékkal magasabb, mint a diákok által ugyanezen kérdésre adott válasz. A szülőkkel való kapcsolattartás leggyakrabban telefonon történik, vagy iskolában történő találkozások formájában, előre megbeszélt időpontban, kisebb mértékben pedig szülői értekezleteken vagy más informális módon. A szülők otthoni meglátogatása, vagy az e-mailben történő kapcsolattartás kevésbé jellemző a mentorokra.

5. ábra: Kapcsolattartás a diákok szüleivel (átlag)

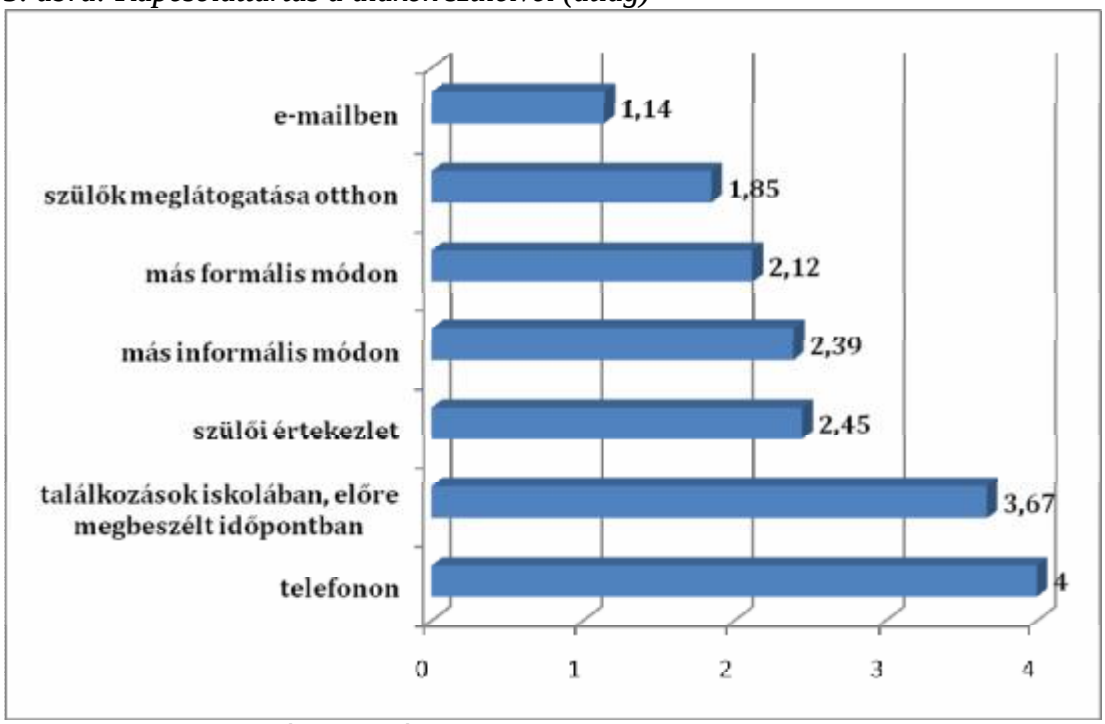

(1 – soha, 2 – nagyon ritkán, 3 – ritkán, 4 – gyakran, 5 – nagyon gyakran)

4.1.3. A mentori munka különböző vetületei

A mentorok számára, mentori munkájuk megkezdése előtt, az arra való felkészítésük érdekében sor került egy képzésre. Ezen a válaszadó mentorok 84,6 százaléka részt vett. Emellett további 76,9 százalékuk azt válaszolta, hogyha lehetősége lenne több felkészítésen, továbbképzésen részt venni, az sikeresebbé tenné mentori tevékenységét.

A mentori kérdőív következő – három kérdésből álló blokkja – a mentorok motivációjára, a sikeres mentor jellemzőire, valamint a mentori tevékenység sikereit elősegítő tényezőkre vonatkozott, ezek révén próbáltuk megragadni azt, hogyan látják a mentorok saját munkájukat.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Munkájukban a mentorokat leginkább azok a szempontok motiválják, amelyek révén segíthetik, fejleszthetik a diákok különböző képességeit, tulajdonságait (önbizalom, saját képességek, kommunikáció), valamint szocializációjukat. E tényezők átlagos értéke a mentoroktól kapott válaszok alapján 3,5 körül van, ami a „nagymértékben" és a „nagyon nagymértékben" válaszlehetőségek közötti értéknek felel meg. A mentorokat legkevésbé az motiválja, hogy ezért a tevékenységért pénzt kapnak, valamint nem bírnak túlzottan nagy motiváló erővel számukra a stresszes munkával járó kihívások sem.

6. ábra: A mentorokat munkájukban leginkább motiváló szempontok (átlag)

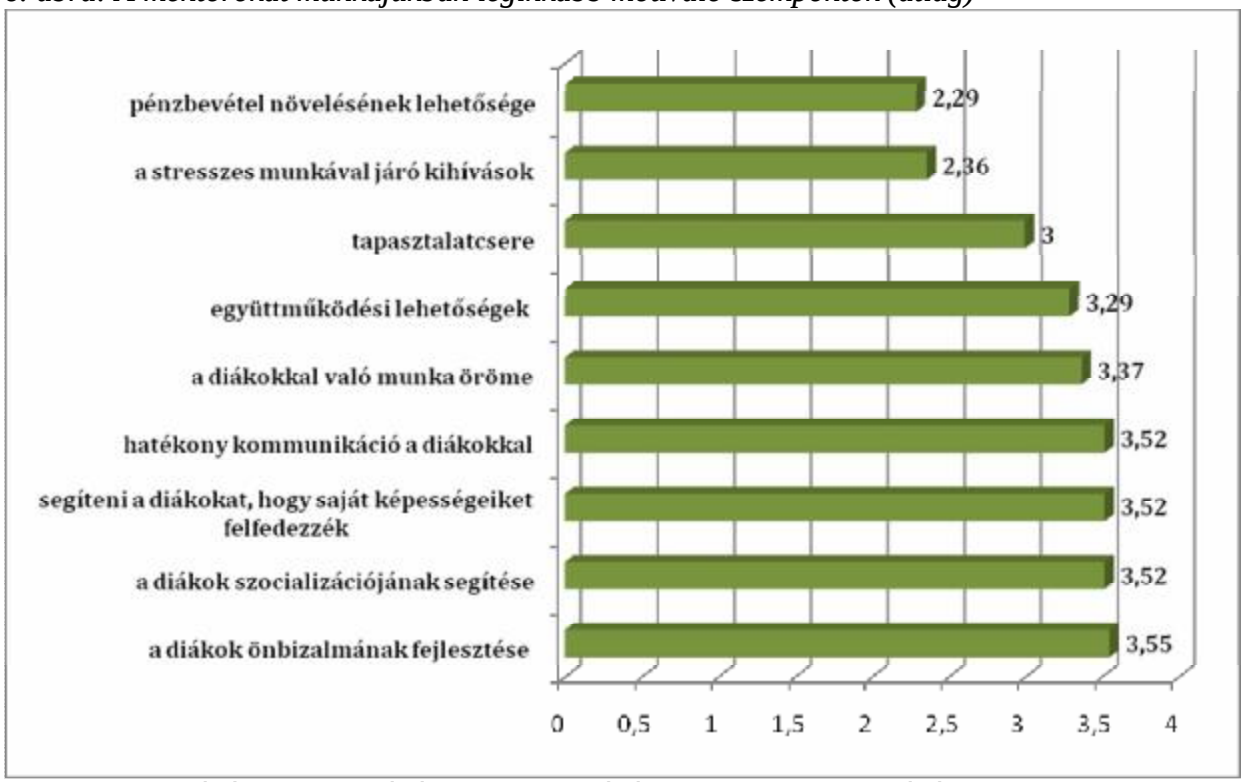

(1 – nagyon kis mértékben, 2– kismértékben, 3 – nagymértékben, 4 – nagyon nagymértékben)

A válaszadók szerint a sikeres mentor főbb jellemzői: előítélet-mentesség, nyitottság az együttműködésre, szakértelem a saját tevékenységei területén, a diákok fejlődésének követése és elősegítése. A felsorolt jellemzők a mentorok egyetértésének négyfokú skáláján – mely skála 1-es értéke az „nagyon kis mértékben", 4-es értéke a „nagyon nagymértékben" válaszlehetőséget jelenti – 3,5-ös érték felett szerepeltek, ami nagymértékű egyetértést tükröz. A lista végén azokat a tulajdonságokat találjuk, amelyek a diákok ellenőrzését, fegyelmezését feltételezik, valamint arra összpontosítanak, hogy a diákok az összes tárgyból ismereteket szerezzenek. Ezeknek átlagos értéke a szóban forgó skálán 3 alatt volt.

7. ábra: A sikeres mentor jellemzői (átlag)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

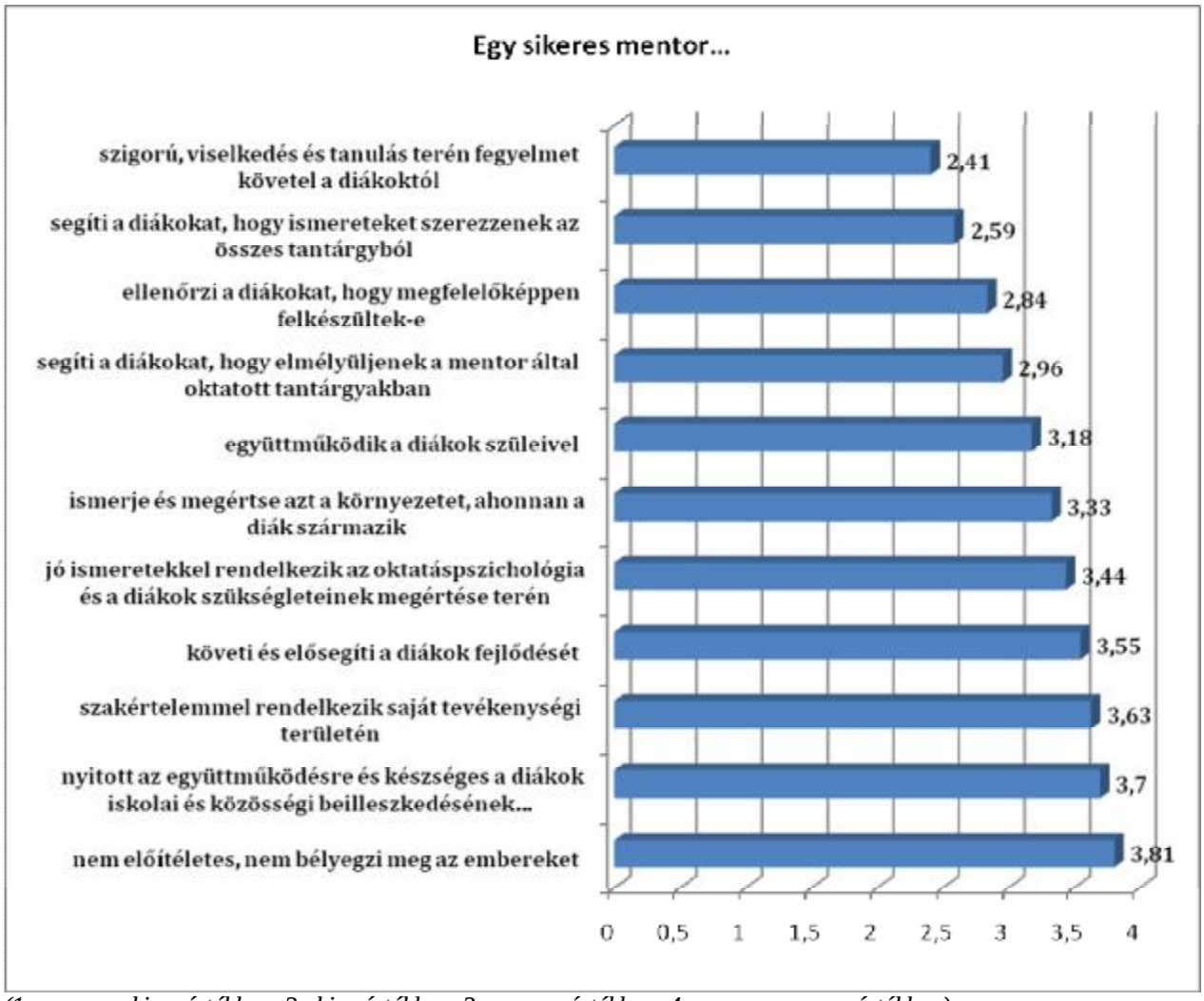

(1 – nagyon kis mértékben, 2– kismértékben, 3 – nagymértékben, 4 – nagyon nagymértékben)

Saját tevékenységüket akkor látják sikeresnek a mentorok, hogyha a következő szempontok teljesülnek: élvezi valamely szakértő támogatását, illetve valamely más – általuk megnevezett személy – támogatását. Ez utóbbiakat sajnos csak kevés mentor nevezte meg, akik megtették, azok elsősorban az iskolaigazgatót, az iskolát és a programfelelősöket említették. A legkevésbé fontos a mentorok szerint a sikeres tevékenységükhöz, hogy megfelelő szakirodalom álljon a rendelkezésükre.

8. ábra: A sikeres mentori tevékenység feltételei (átlag)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

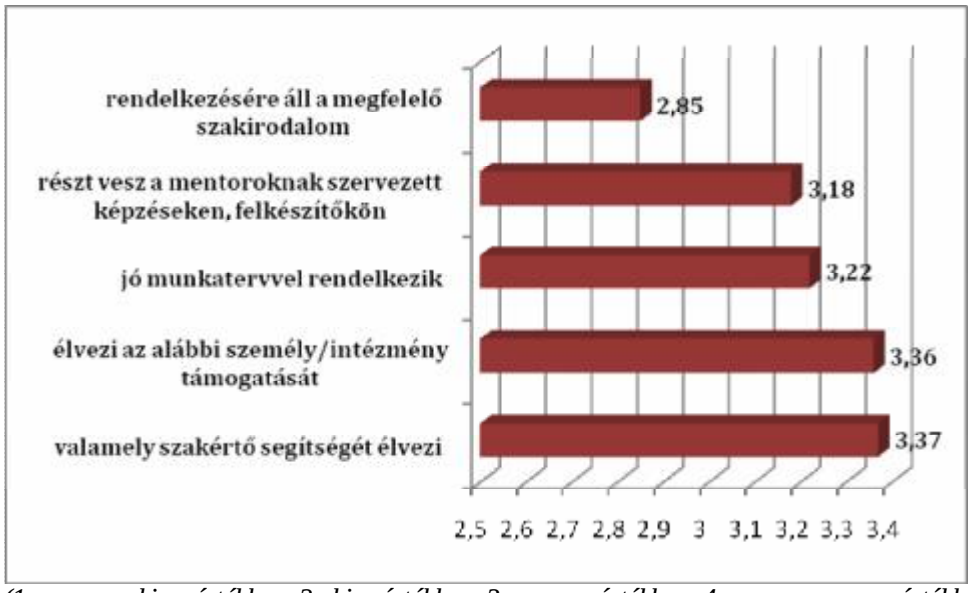

(1 – nagyon kis mértékben, 2– kismértékben, 3 – nagymértékben, 4 – nagyon nagymértékben)

A mentorok 76,9 százaléka azt nyilatkozta, hogy kapott szakmai támogatást mentori munkája során, továbbá 96 százalékuk vélekedett úgy, hogyha valamilyen probléma merülne fel, akkor volna lehetősége valakinek a segítségét, tanácsát kérni. A mentorok több mint fele munkája során már kért segítséget különböző problémák felmerülésekor, vagy a projektkoordinátoroktól, vagy az iskola vezetőitől, ahol dolgozik, esetleg különböző roma szervezetektől. Egyébként a mentorok több mint fele (59,3%) számára nem újdonság a roma diákokkal való foglalkozás, ők már korábbi munkájuk során, vagy pedagógusként, az iskolai rendszer keretében, vagy más intézményi keretek között dolgoztak roma diákokkal.

4.1.4. A mentorok szocio-demográfiai jellemzői

Nemi megoszlásukat tekintve a mentorok körében női dominancia érvényesül, a 28 mentor mintegy 78,4 százaléka a gyengébbik nem képviselője. Születési évüket tekintve 1950 és 1975 közöttiek, átlagéletkoruk 47,11 év. Nemzetiségük szerint a mentorok több mint fele (59,3%) szerb, 14,8 százalékuk magyar, 25,9 százalékuk pedig más nemzetiségű (horvát, jugoszláv, szlovák vagy montenegrói). Szükséges megjegyezni, hogy a 28 mentor között nincs roma nemzetiségű.

9. ábra: A mentorok nemi megoszlása (%)

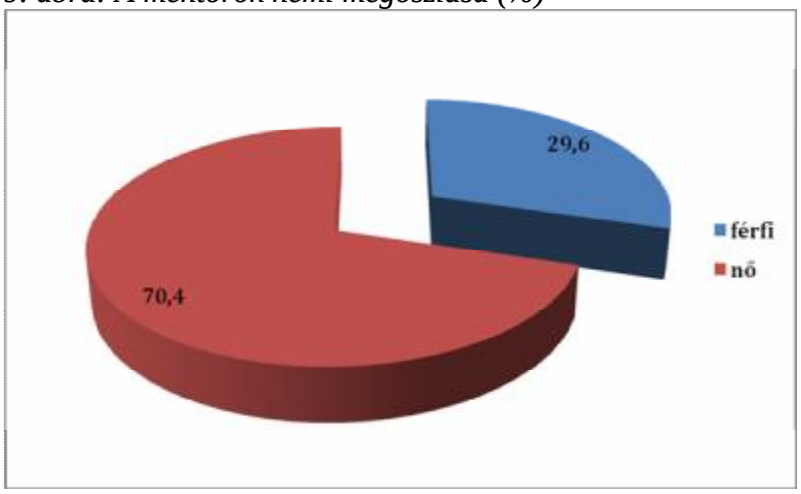

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

10. ábra: A mentorok nemzetisége (%)

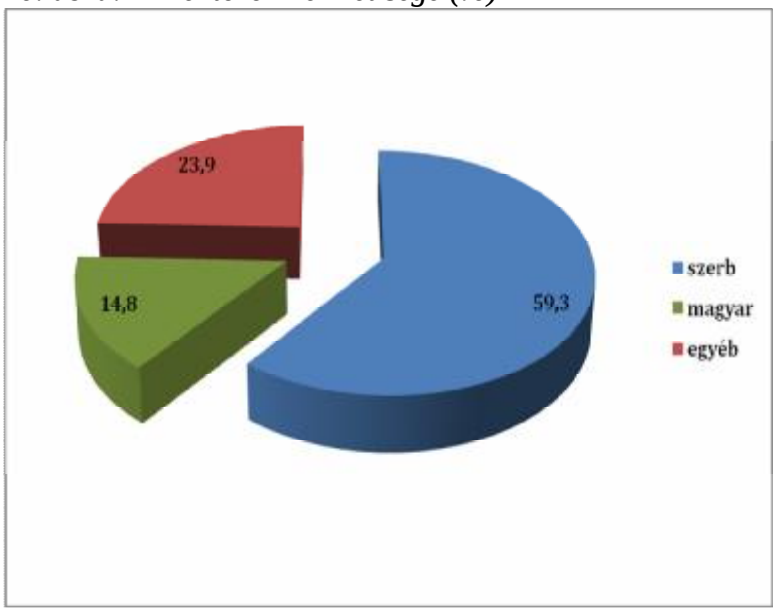

A mentorok iskolázottságáról elmondhatjuk, hogy mindannyian rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, 7,4 százalékuk főiskolát végzett, 88,9 százalékuk egyetemet, a fennmaradó 3,7 százaléknak pedig magiszteri vagy PhD végzettsége is van. Végzettségi szakterületük szerint igen színes a paletta, találunk közöttük természettudományi, bölcsész, társadalomtudományi és műszaki, mérnöki végzettségűt is, legnagyobb számban (3–3 személy) nyelvtanárok (bölcsészek), filozófusok, pszichológusok és pedagógus végzettségűek vannak.

11. ábra: A mentorok iskolai végzettsége (%)

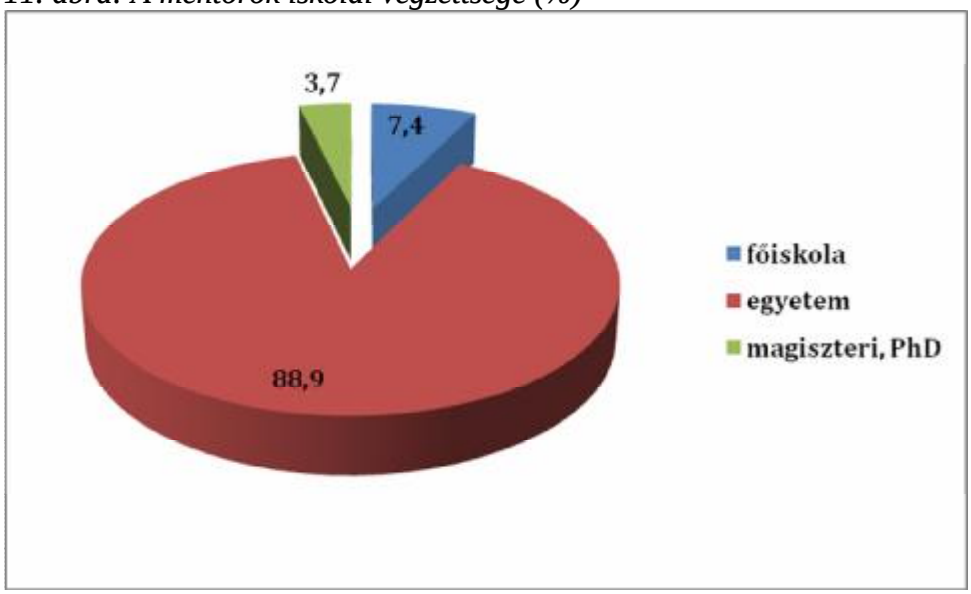

4.1.5. A mentorok munkahelyével kapcsolatos kérdések

Munkahelyük típusa szerint vizsgálva a mentorok eloszlását, azt láthatjuk, hogy egy mentor kivételével, aki gimnáziumban oktat, az összes többi válaszadó (96,3%) szakiskolában tanít. A mentorok között nincs sem olyan, aki oktatással kapcsolatos más intézményben, sem olyan, aki nem az oktatási rendszerhez kapcsolódó intézményben dolgozik.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az oktatási rendszerben elfoglalt beosztásuk szerint a mentorok a következőképpen jellemezhetők: kétharmaduk középiskolai tanár, további 22,2 százalékuk pedig pszichológus. A többi mentor egyenlően oszlik el három másik beosztás – általános iskolai tanár, pedagógus (tanítónő) és óvodapedagógus (óvónő) – között. Az iskolában dolgozó mentorok 63 százaléka osztályfőnöki tisztséget is betölt, nincs közöttük azonban igazgató, sem igazgatóhelyettes. Az osztályfőnöki tisztséget is betöltő 17 mentorból 4-en (23,53%) válaszolták azt, hogy osztályukban olyan diák is van, aki jelen program keretében ösztöndíjban részesül.

12. ábra: A mentorok eloszlása az oktatási rendszerben elfoglalt beosztásuk szerint (%)

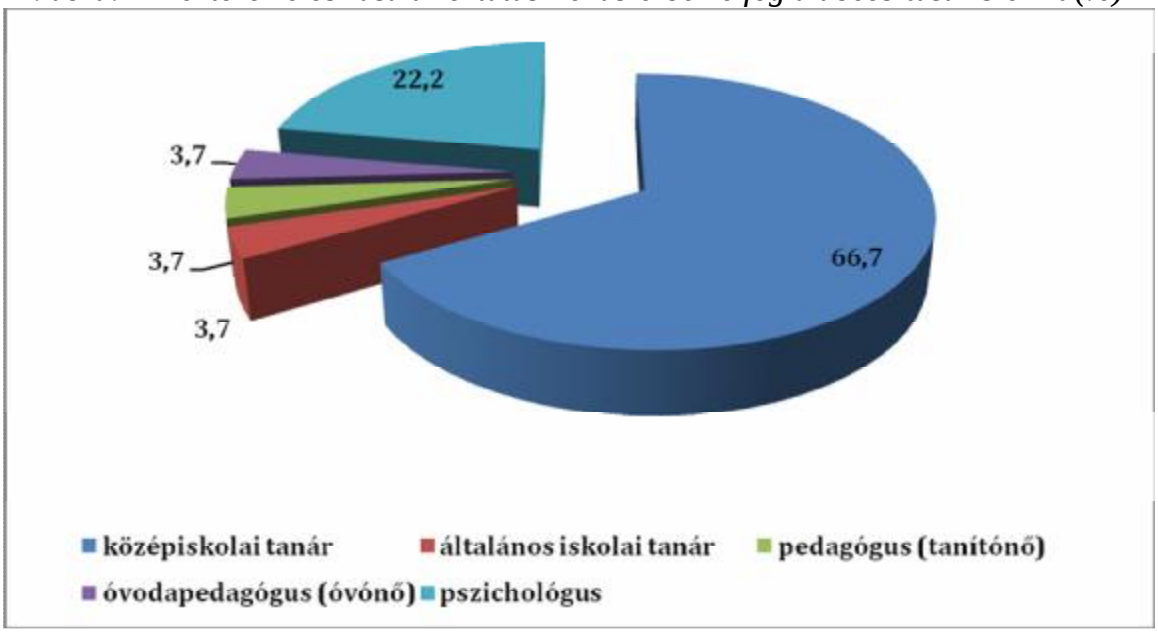

A mentoroknak órarend szerint átlagosan 18,85 órájuk van egy héten az iskolában, a válaszadók által bejelölt legkevesebb óraszám 4, a legtöbb 24.

A mentorok iskolai tevékenységével kapcsolatosan megpróbáltuk feltárni, hogy milyen pedagógiai módszereket használnak az oktatott tárgyak tanítása során. Felsoroltunk hét pedagógiai módszert, és arra kértük őket, hogy jelöljék meg ezek használati módját. A mentorok által leginkább használt módszerek: a csoportmunka, a frontális tanulási technikák, valamint az egyéni fejlesztés. E hármat, valamint a kiscsoportos felzárkóztatást tíz mentorból legalább nyolc használja. A legkevésbé használt módszer a projektmódszer, ezt a mentorok 35 százaléka használja a tanítás során, valamint a differenciált oktatás (42,9%-uk használja), e két módszert nem is ismeri az összes válaszadó, előbbit a mentorok 10 százaléka, utóbbit 4,8 százaléka jelölte meg számára ismeretlenként.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

13. ábra: A mentorok által tanítás során használt pedagógiai módszerek (%)

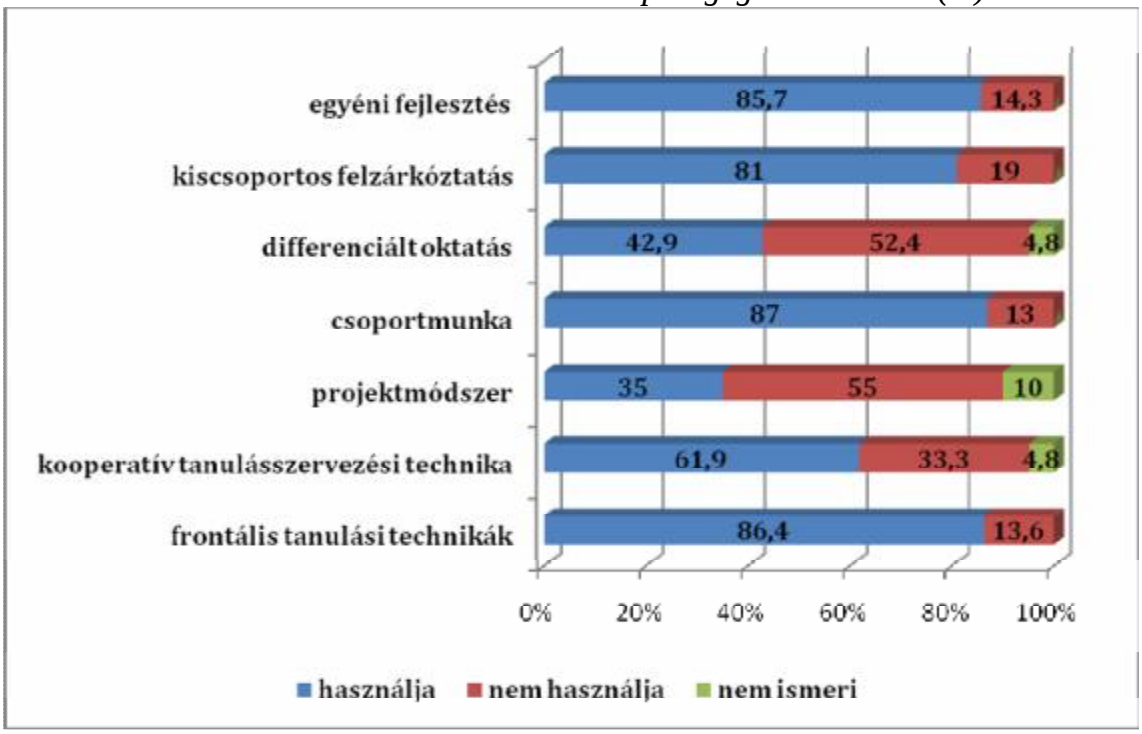

A mentori kérdőívre vonatkozó elemzésünk három utolsó kérdésében a mentorok munkahelyéül szolgáló iskolákkal foglalkozunk. Elsőként az iskolákban járó diákok nemzetiségi eloszlását igyekeztünk feltárni. A mentorokat arra kértük, becsüljék meg, hogy abban az iskolában, ahol dolgoznak, mekkora a szerb, roma és magyar nemzetiségű diákok aránya. A válaszaikból kitűnik, hogy a szerb diákok vannak legnagyobb arányban, ők közel 3,5-ször annyian vannak, mint a magyar diákok, és 14-szer többen, mint a romák.

14. ábra: A mentorok iskoláinak nemzetiségi összetétele (%)

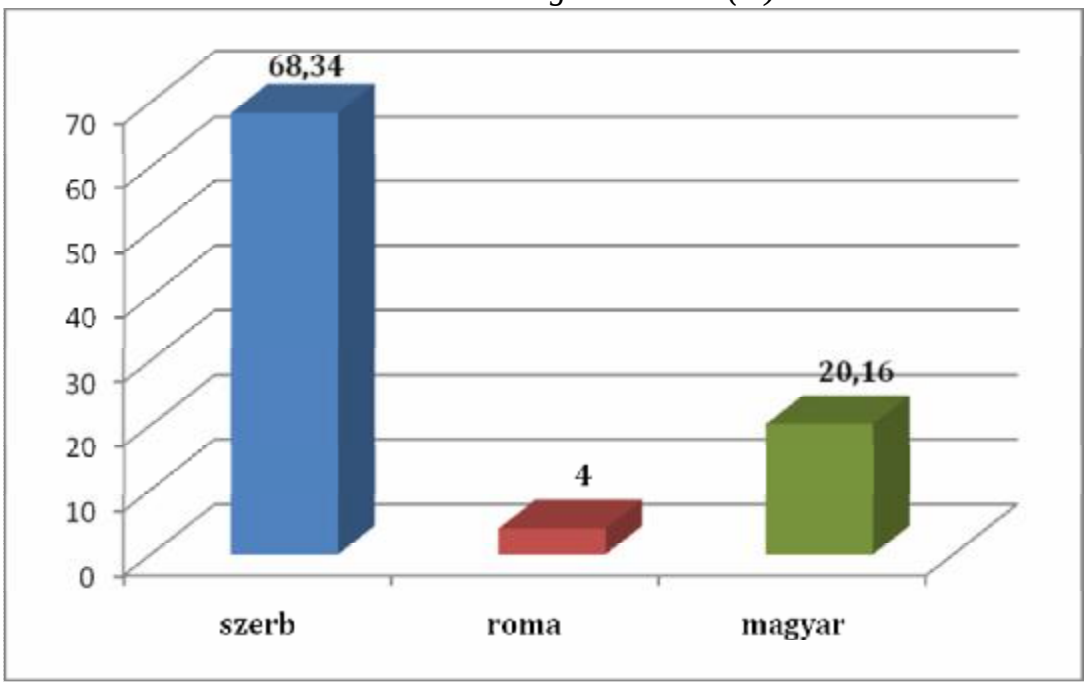

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A mentorok egy összehasonlítást is elvégeztek iskolájuk és az ugyanazon településen található más iskolák között. Ehhez kérdésünkben 12 szempontot soroltunk fel, a mentorok pedig egy háromfokú skálán választhatták ki, hogy iskolájuk hogyan jellemezhető a többi iskolához képest: a skála 1-es értéke a „jobb, mint a többi iskolában” válaszlehetőségnek, a 2-es érték a „nincs különbség” válaszlehetőségnek, a 3-as érték pedig a „gyengébb, mint a többi iskolában” válaszlehetőségnek felelt meg. Az alábbi ábrán a mentorok által adott válaszok átlagos értékeit ismertetjük:

15. ábra: A mentorok iskoláinak jellemzői a település más iskoláihoz viszonyítva (átlag)

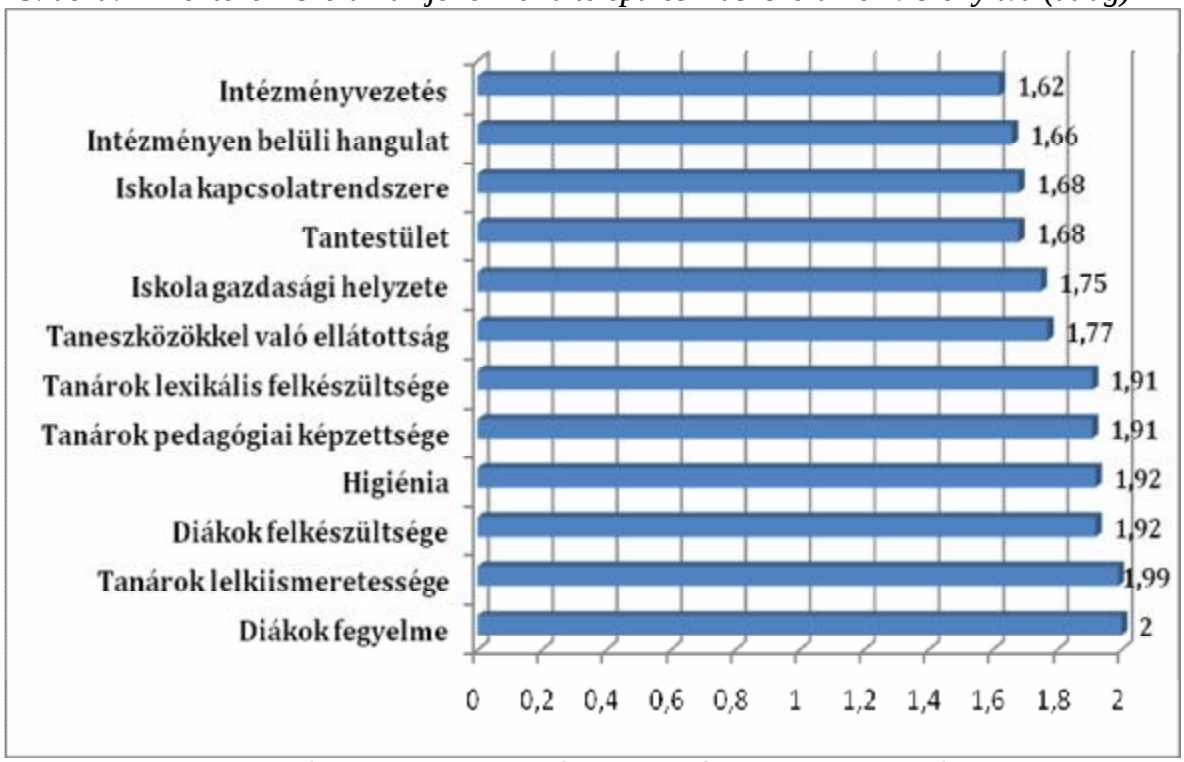

(1 – jobb, mint a többi iskolában, 2 – nincs különbség, 3 – gyengébb, mint a többi iskolában)

A mentoroknak egyértelműen saját iskolájuk felé húz a szíve, válaszaik többsége azt jelzi, hogy iskolájuk némileg jobb, mint a többi iskola, a „legnegatívabb” minősítéseik is a „nincs különbség” válasznak felelnek meg. Igaz azonban az is, hogy a lista két végén szereplő szempontok értéke közötti különbség mindössze 0,38 átlagpont, ami a válaszok igen kis szóródását jelzi. Azok a szempontok, amelyekben a mentorok iskolái előbbre állnak a többi iskolához képest az intézményvezetés, az intézményen belüli hangulat, az iskola kapcsolatrendszere, valamint a tantestület, amiben pedig a legkevésbé különböznek az iskolák egymástól, az a diákok fegyelme és felkészültsége, a tanárok lelkiismeretessége, a higiénia, de a tanárok lexikális és pedagógia felkészültsége is.

Az iskolák egyik fontos jellemzője lehet az is, hogy milyen mértékben segíti a diákokat a különböző területeken való érvényesülésben. Kérdőívünk utolsó kérdése erre vonatkozott. Ennek keretében a mentorok egy négyfokú skálán adhattak választ az általunk felsorolt 12 szempontra vonatkozóan; a skála legalacsonyabb foka az „egyáltalán nem segíti”, legmagasabb foka a „nagymértékben segíti” válaszlehetőségnek felelt meg. A mentorok szerint iskolájuk leginkább a gyakorlati szakismeretek elsajátításában segíti a diákokat (3,61-es átlag), továbbá kommunikációs képességük fejlesztését és alkalmazkodó képességük fejlesztéséhez is jelentősen hozzájárul. Az a két szempont, amiben az iskola legkevésbé képes

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

a diákokat támogatni, az önálló vállalkozás beindítása, valamint az iskola utáni álláskeresés, előbbi esetében 2-es, utóbbi esetében 2,38-as átlagérték jött ki a mentorok válaszai alapján.

16. ábra: A mentorok iskoláinak jellemzői annak függvényben, hogy milyen mértékben segítik a diákokat (átlag)

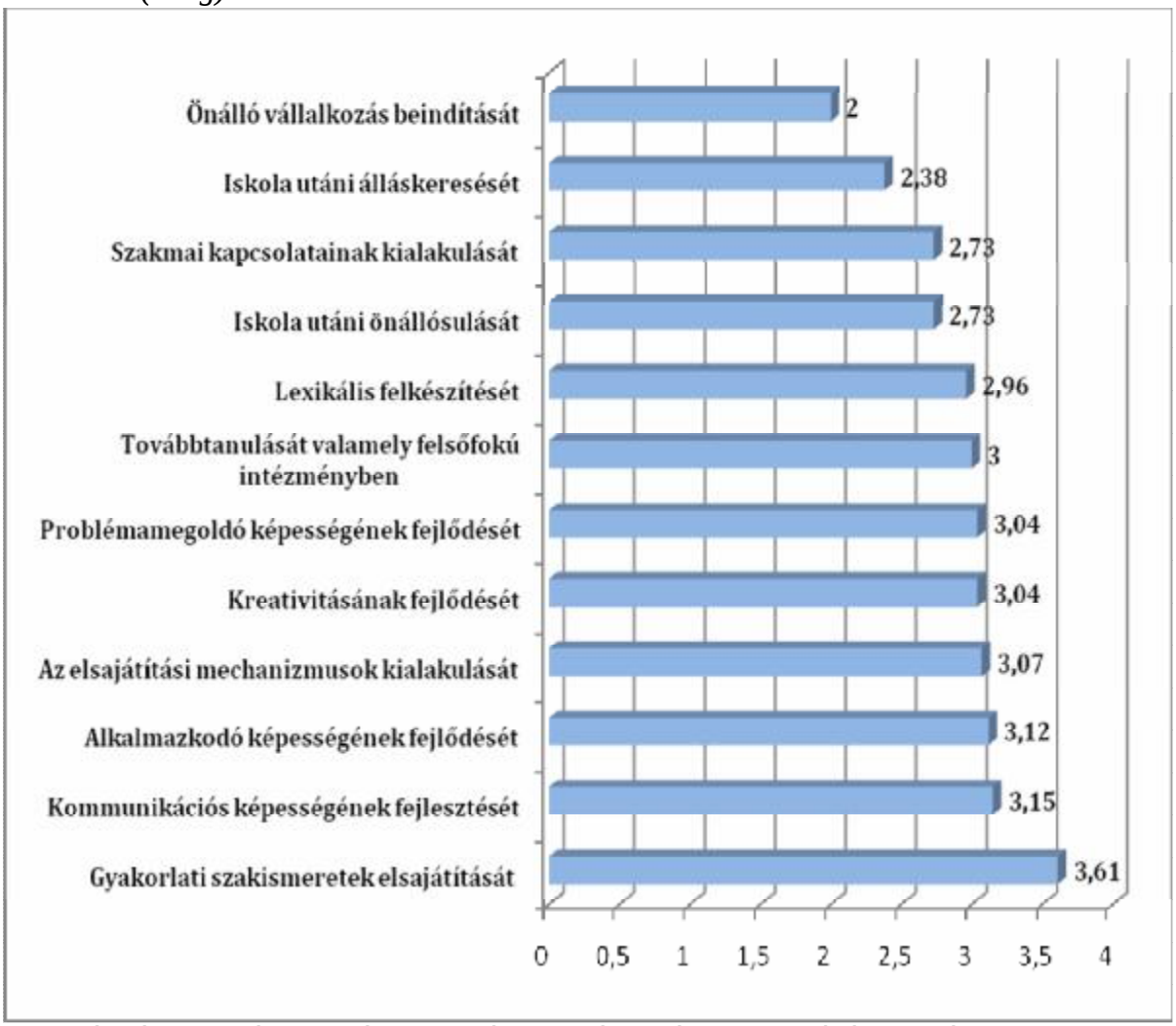

(1 – egyáltalán nem segíti, 2 – inkább nem segíti, 3 – inkább segíti, 4 – nagymértékben segíti)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.2. Középiskolás diákkérdőívek elemzése

Vajdaságban összesen 190 középiskolás diák töltötte ki a kérdőívet. Közülük 110 diák, azaz 57,89 százalékuk vesz részt „A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba” című programban. A diákok által kitöltött kérdőív összesen 84 kérdést tartalmazott, amelyekből az első 55-öt minden diáknak ki kellett töltenie, a fennmaradó kérdéseket viszont csupán azok, akik részt vesznek a programban. Elemzésünk ennek megfelelően két részből áll, a szocio-demográfiai jellemzőkre, a diákok iskolai/tanulmányi jellemzőire, jövőbeli terveikre, előítéletességére és iskolai konfliktusaira vonatkozó kérdésblokkjainkat az összes diákra vonatkoztatva elemezzük (ez a kérdőív 1–55. kérdéseit jelenti), míg a mentorokkal való együttműködésre, a mentori munka különböző vetületeire, a program keretében kapott ösztöndíjra vonatkozó kérdésblokkjainkat nyilván csak a programban részt vevő diákokra vonatkoztatva (ezek a kérdőívben az 56–84. kérdésekben szerepeltek) vizsgáltuk.

A.) A kérdőív első részének elemzése (a kérdőívet kitöltő 190 diák válaszai alapján)

4.2.1. A diákok szocio-demográfiai jellemzői

A válaszadó 190 diákra, jellemző a következő nemi megoszlás: 57,8 százalékuk fiú, fennmaradó 42,2 százalékuk pedig lány.

17. ábra: A diákok nemi megoszlása (%)

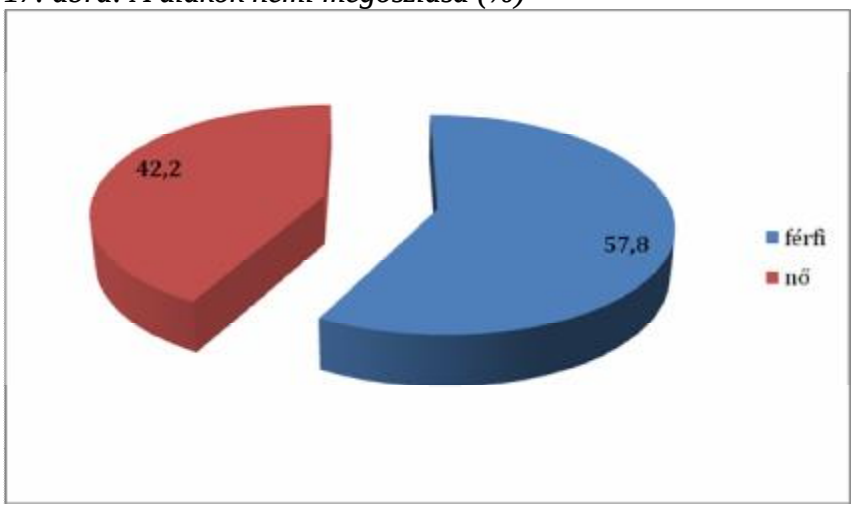

A diákok születési évét tekintve megállapíthatjuk, hogy ez az 1988–1993 időszakba tehető, a legtöbben 1992-ben és 1993-ban születtek, az 1990 előtt születettek aránya pedig együttesen nem éri el a 3 százalékot. A születési évek eloszlását az alábbi ábrán követhetjük nyomon. A diákok életkora tehát 16–21 év között változó, ami azt jelzi, hogy vannak közöttük túlkorosak is.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

18. ábra: A diákok megoszlása születési évük szerint (%)

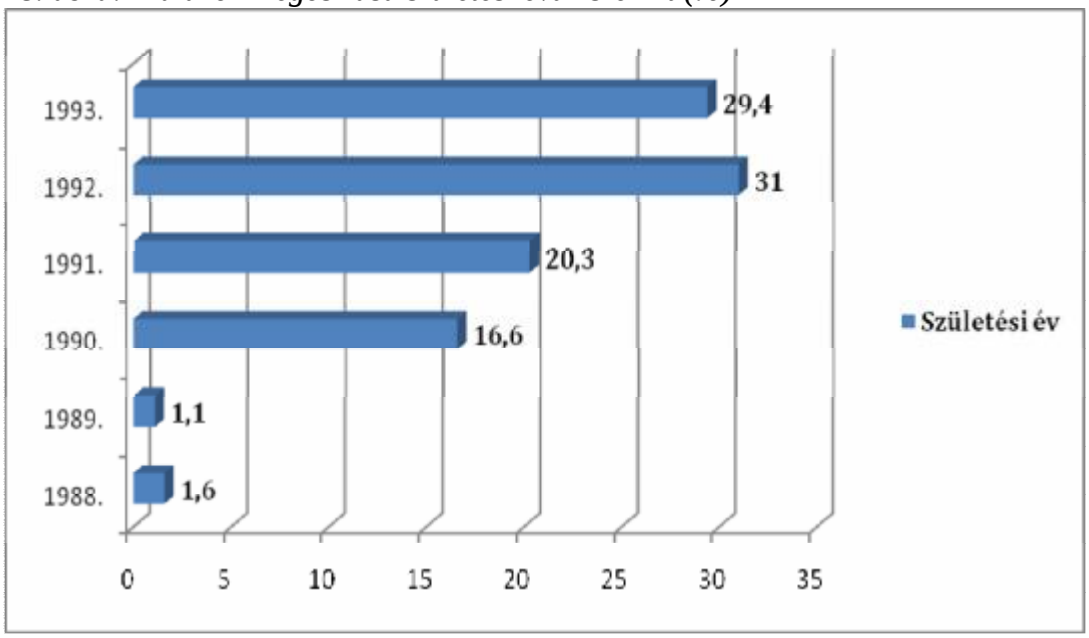

A diákok jelentős többsége (96,2%) urbánus jellegű településen (városon) született, ennél alacsonyabb (72,5%) azonban azok aránya, akik esetében a szülők lakhelye is városon van. A diákok 94,5 százaléka együtt él szüleivel, mindössze 10 diáknak van máshol az állandó lakhelye. Ezek közül 5 diák kollégiumban lakik, 1–1 diák albérletben vagy rokonoknál, 2 diák pedig máshol. A nyitott kérdésre e két diák a gyámságot (staratelj) írta be válaszul. A szüleiktől külön élő diákok állandó lakhelyének településtípusa 46,2 százalékuk esetében város, míg 53,8 százalékuk esetében falu.

Az ösztöndíjprogramban való részvétel szempontjából vizsgálva a fenti adatokat, azt láthatjuk, hogy a program résztvevői között magasabb a városon születettek aránya (98,1%), mint azok körében, akik nem résztvevői a programnak (92,9%). Lakhelyük típusát tekintve kisebb a különbség: a programban résztvevők 73,3 százaléka, a programban részt nem vevők 71,6 százaléka lakik urbánus jellegű településen. A programban részt vevő diákok 96,2 százalékának ugyanott van a lakhelye, mint a szüleinek, míg a programban részt nem vevő diákoknak 93,1 százaléka él szüleivel.

A kérdőív tartalmazott egy kérdéstömböt, amely a diákok etnikai-nemzeti identitására vonatkozott. Ennek válaszait az alábbi ábrán összesítettük:

19. ábra: A diákok és szüleinek nemzetisége/anyanyelve, és a családban beszélt nyelv (%)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

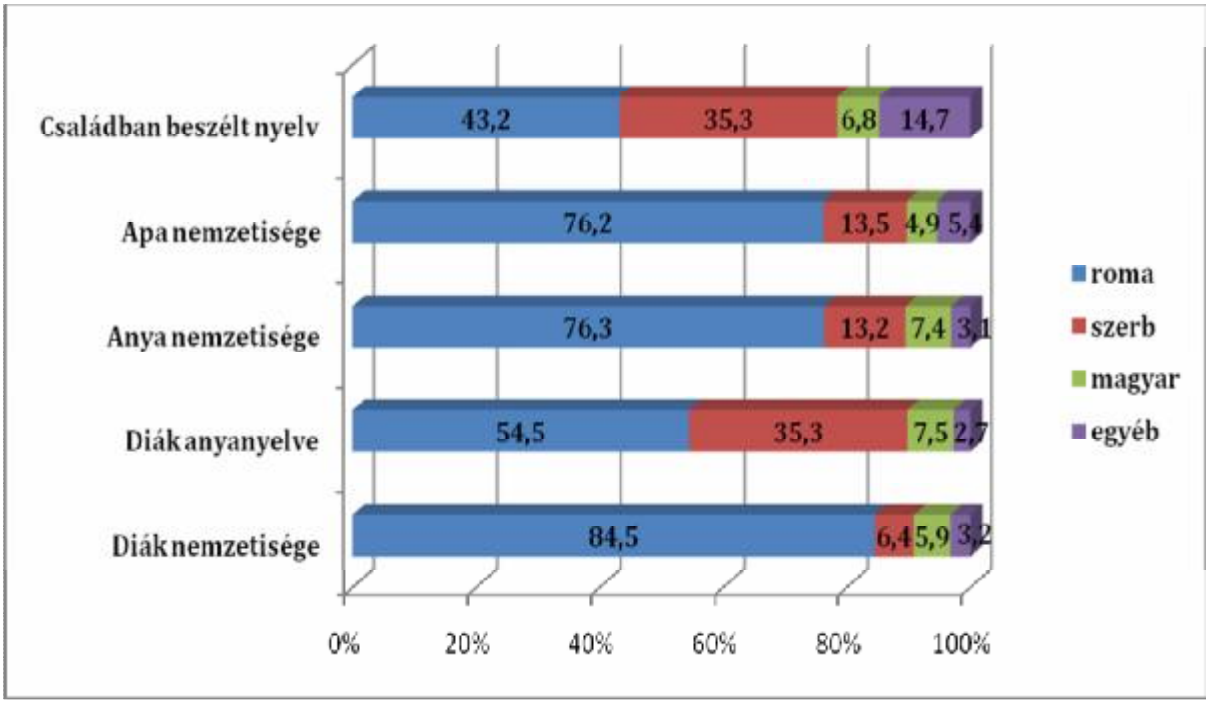

A válaszadással kapcsolatosan szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a diákok egyetlen opciót jelölhettek meg kérdésenként, így a többes identitású válaszadók számára csak oly módon nyílt lehetőség ennek megjelenítésére, hogy az „egyéb” válaszlehetőséget megjelölve, nyitott kérdés formájában beírták a megfelelő nemzetiségeket/nyelveket. A fenti ábrán szereplő adatokból kitűnik, hogy *a diákok több mint négyötöde roma nemzetiségűnek vallja magát, viszont alig haladja meg az 50 százalékot azok aránya, akik anyanyelvükként is a roma nyelvet jelölték meg (54,5%).*

Azok között, akik az egyéb választ jelölték meg nemzetiségük esetében, 4 többes identitású diák van (1 magyar és roma, 1 német és magyar, 1 roma és román, valamint 1 diák keverékként jellemezte magát, a nemzetiség pontosítása nélkül), valamint 2 egyes identitású diák (1 muzulmán és 1 szlovák). Az anyanyelv tekintetében 2 diák jelölt meg többes anyanyelvet (1 szerb és magyar, 1 pedig roma és szerb), további 3 diák pedig egyetlen anyanyelvet, azonban az általunk felsoroltaktól eltérőt (1 horvát, 1 román és 1 szlovák).

Ami a szülők nemzetiségét illeti, ezek között kisebb arányban vannak romák, mint a diákok körében, mind az apák, mind az anyák esetében mindössze háromnegyedüket vallották gyerekeik roma nemzetiségűnek. Annak ellenére, hogy a diákok és a szülők esetében is a roma nemzetiségűek aránya magas, és a diákok több mint felének az anyanyelve is roma, a családban a válaszadók kevesebb, mint fele (43,5%) beszél csak roma nyelven. A diákok több mint harmadának (35,3%-ának) családjában csak szerbül beszélnek, magyarul pedig mindössze 6,8 százalékuknál. Viszonylag magas (14,7%) azon diákok aránya, akik a családban beszélt nyelv esetében az „egyéb” válaszlehetőséget jelöltég meg. Ezek között mindössze 2 diák van, aki a kérdőívben általunk felsorolt nyelvektől eltérő nyelven beszél otthon szüleivel (1 német és 1 szlovák), további 26 diák pedig két nyelvet jelölt meg az otthoni diskurzus nyelveként (21-en roma és szerb nyelvet, 5-en pedig szerb és magyar nyelvet).

A programban való részvétel szerint az alábbi ábrán összesítettük a diákok és szüleik nemzetiségére, anyanyelvükre és a családban beszélt nyelvre vonatkozó adatokat.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

20. ábra: A diákok és szüleinek nemzetisége/anyanyelve, és a családban beszélt nyelv, a programban való részvétel szerinti bontásban (%)

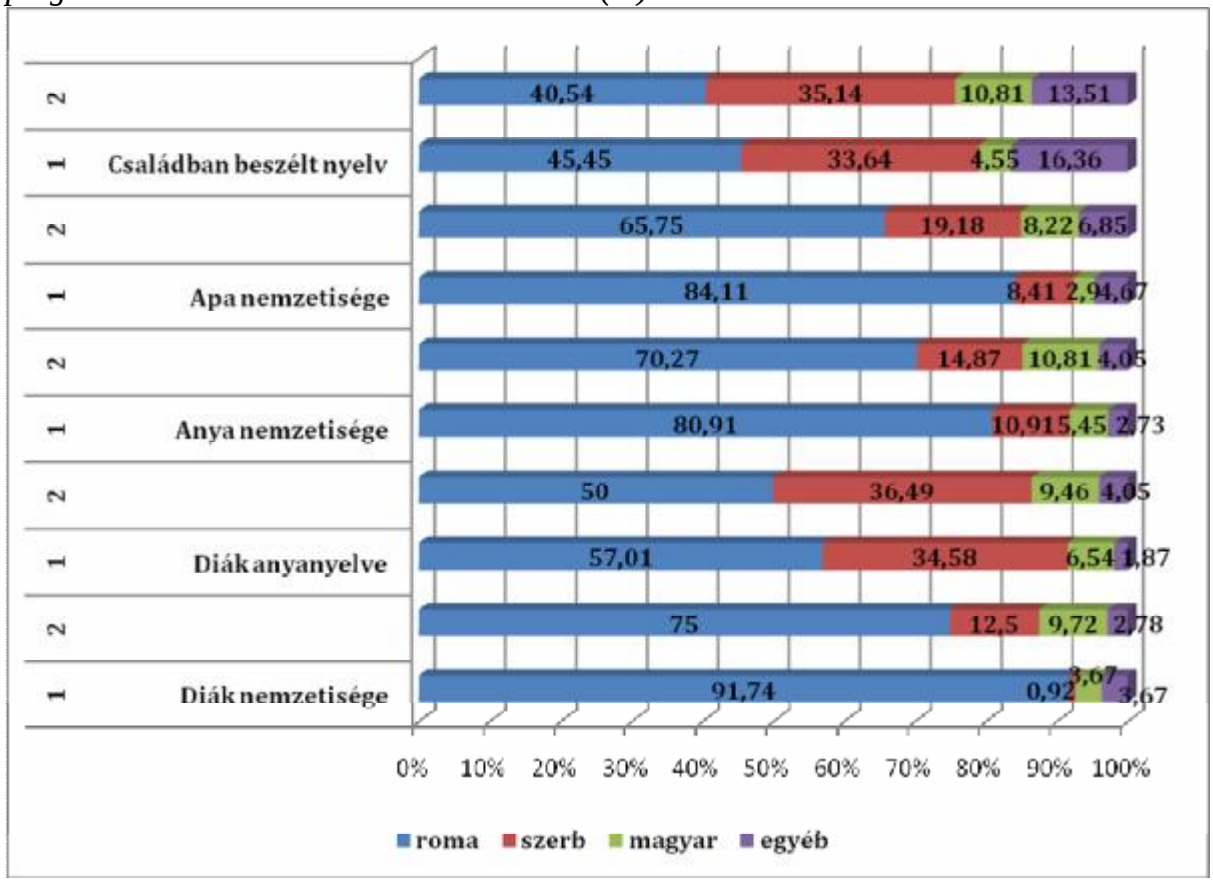

(1 – részt vett a programban, 2 – nem vett részt a programban)

A diákok nemzetiségét vizsgálva, azt láthatjuk, hogy a programban részt vevő diákok közül nem mindenki vallotta magát roma nemzetiségűnek, közel 10 százalék azok aránya, akik szerb, magyar vagy egyéb nemzetiséget jelöltek meg. Emellett az is látható, hogy a programban részt nem vevők háromnegyede szintén roma nemzetiségű, tehát elég magas azok aránya, akik ugyan romáknak vallják magukat, de nem részesülnek az ösztöndíjban. A diákok anyanyelvét, valamint a családban beszélt nyelvet tekintve megállapíthatjuk, hogy néhány százalékkal magasabb a roma anyanyelvűek, illetve a családban roma nyelven beszélők aránya azok körében, akik részt vesznek a programban, mint azok körében, akik nem vesznek részt. Ugyanez jellemzi a szülők nemzetiségét is, a programban részt vevő diákok szülei között nagyobb százalékban vannak roma nemzetiségűek (az anyák esetében kb. 10, az apák esetében kb. 20 százalékos eltérés mutatkozik), mint a programban részt nem vevő társaik szülei között. Mindezek az adatok mintegy jelzik, hogy a programban résztvevők etnikai tudata, elköteleződése intenzívebb, mint a programban részt nem vevőké.

Az otthoni anyanyelvhasználat mellett a nyelvápolás egyik lehetséges helyszíne lehet az iskola. Ennek ellenére azonban a diákok mindössze 4,9 százaléka válaszolta azt, hogy az iskolai program keretében van roma nyelvórája vagy anyanyelv-ápolási órája, és csupán 3,5 százalék azok aránya (4 diák), akik részt is vettek roma nyelvórán a 2007–2008-as tanévben, így ez a lehetőség diákok igen kis százalékának adott, és még kevesebben élnek vele.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A szocio-demográfiai kérdéscsoport egy nagyobb blokkja a diákok családjának összetételére, valamint életkörülményeire vonatkozott. Családi állapotukat tekintve, a diákok szüleinek többsége együtt él, 77,66 százalékuk házas, további 6,38 százalékuk nem házas. Közel 8 százalék az elvált szülőkkel rendelkező diákok aránya, további ugyanennyi az egyik vagy mindkét szülőre árva diákoké. Ez utóbbiakból két diák van, a félárva diákok közül (szám szerint 13) 7 anyára, 5 apára árva, egy diák pedig a nagyapámmal élek választ adta kérdésünkre.

21. ábra: A diákok szüleinek családi állapota (%)

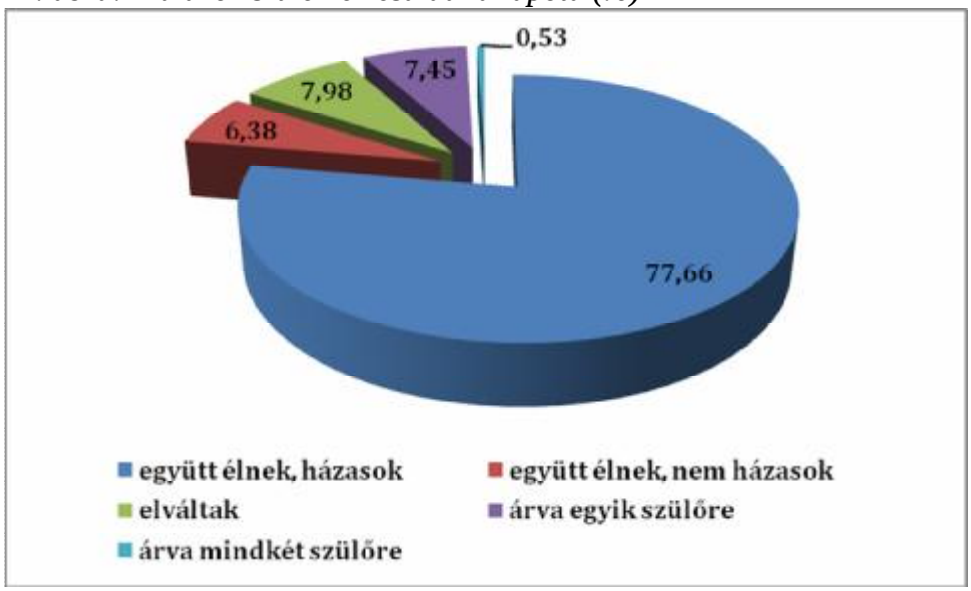

A szülők legmagasabb iskolai végzettségét az alábbi ábrán láthatjuk:

22. ábra: A diákok szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége (%)

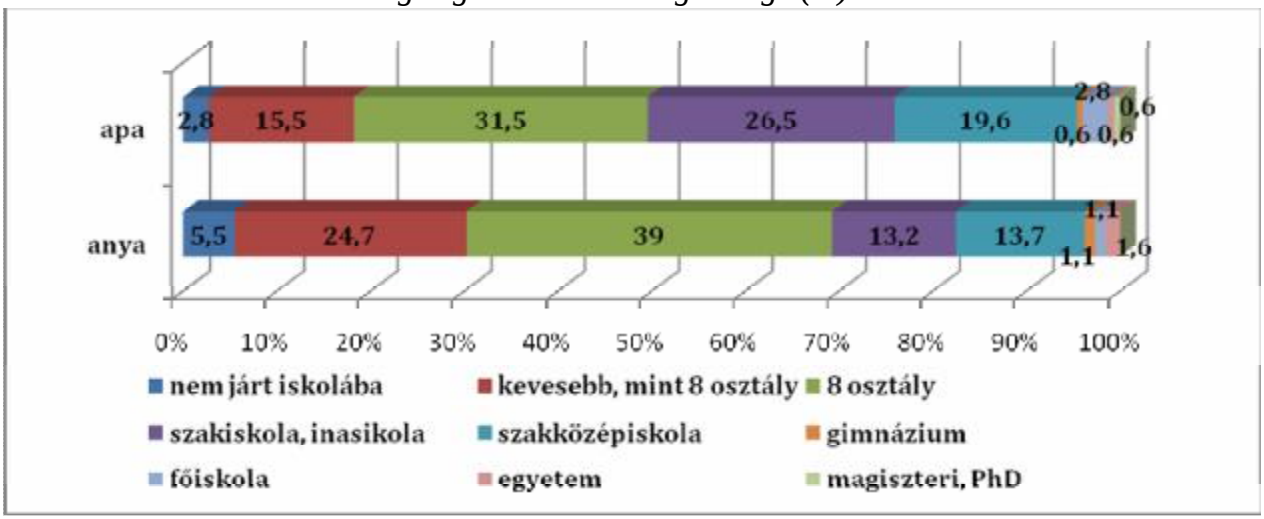

A válaszok alapján megállapítható, hogy az apák magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az anyák, esetükben közel 25 százalék a legalább szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők aránya (tehát az ide tartozók rendelkeznek érettségi oklevéllel), míg az anyák körében ez az arány 17,5 százalék. A legtöbb nyolc osztállyal rendelkezők aránya az anyák körében meghaladja a kétharmadot (69,2%), az apák körében pedig 49,8 százalék. Egyébként mindkét szülő esetében a befejezett általános iskola, azaz a 8 osztály a legjellemzőbb iskolai végzettsége, ide tartozik az anyák 39 százaléka, az apák 31,5 százaléka.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A felsőfokú végzettek aránya mindkét szülők tekintetében igen alacsony, az anyák mindössze 2,7 százaléka rendelkezik főiskolai vagy egyetemi végzettséggel, az apák esetében ez az arány 4 százalék.

A programban való részvétel szerint megvizsgálva a szülők iskolai végzettségét, észrevehető, hogy mind az anyák, mind az apák esetében a programban részt vevő diákok szüleinek iskolai végzettsége alacsonyabb, mint a programban részt nem vevő társaiké. Az program résztvevőinek esetében az anyák 73,34 százaléka, az apák 53,33 százaléka legfeljebb 8 osztályt végzett, azaz maximum befejezett általános iskolai végzettséggel rendelkezik. A változók közötti eltérés azonban statisztikailag nem szignifikáns.

Tekintettel arra, hogy a programban részt vevő diákok között olyanok is vannak, akik nem vallották magukat roma nemzetiségűnek, a kérdőívet kitöltő összes diákra vonatkozóan megvizsgáltuk azt, hogy a magukat roma nemzetiségűnek vallók szüleit milyen iskolai végzettség jellemzi. Azt tapasztaltuk, hogy az anyák 77,7 százaléka, az apák 55 százaléka legfeljebb 8 osztályt végzett. A hivatalos népszámlálási adatok szerint azonban a szerbiai romák 90,4 százalékának nincs 8 osztálynál magasabb iskolai végzettsége. Ebből viszont arra lehet következtetni, hogy az ösztöndíjprogramba a képzettebb roma szülők gyerekei kerültek be, mi több az is feltételezhető, hogy a középiskolába eljutó roma diákok szülei is képzettebbek, mint az országos átlag.

23. ábra: A diákok szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége, a programban való részvétel szerinti bontásban (%)

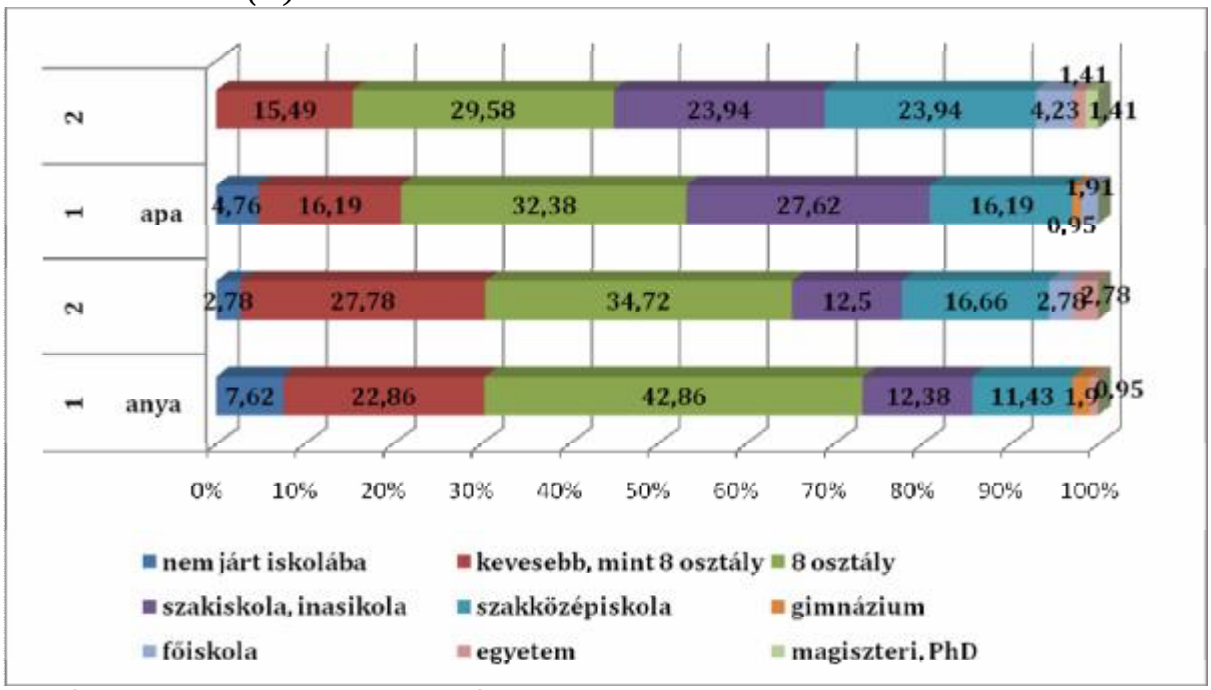

(1 – részt vett a programban, 2 – nem vett részt a programban)

Az iskolai végzettséggel összefügg a szülők munkaviszonya is, mindkét szülő esetében igen magas azok aránya, akik nem dolgoznak: az anyák esetében 79,1 százalék, az apák esetében 54,8 százalék, tehát láthatjuk, hogy akárcsak az iskolázottság tekintetében, e tekintetben is az apák állnak némileg jobban. Magas azon családok aránya, ahol egyik szülő sem dolgozik (47,4%), és a diákok mindössze 13,5 százaléka válaszolta azt, hogy mindkét szülőjének van munkahelye.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A dolgozó szülők munkaviszonyának típusára vonatkozóan az alábbi ábrán láthatunk adatokat. E tekintetben az anyák vannak kedvezőbb helyzetben, esetükben magasabb a teljes állásban dolgozók aránya (84,1%), míg az apák esetében a félállásban vagy alkalmi munkával dolgozók aránya megközelíti a 30 százalékot.

24. ábra: A szülők munkaviszonyának típusa (%)

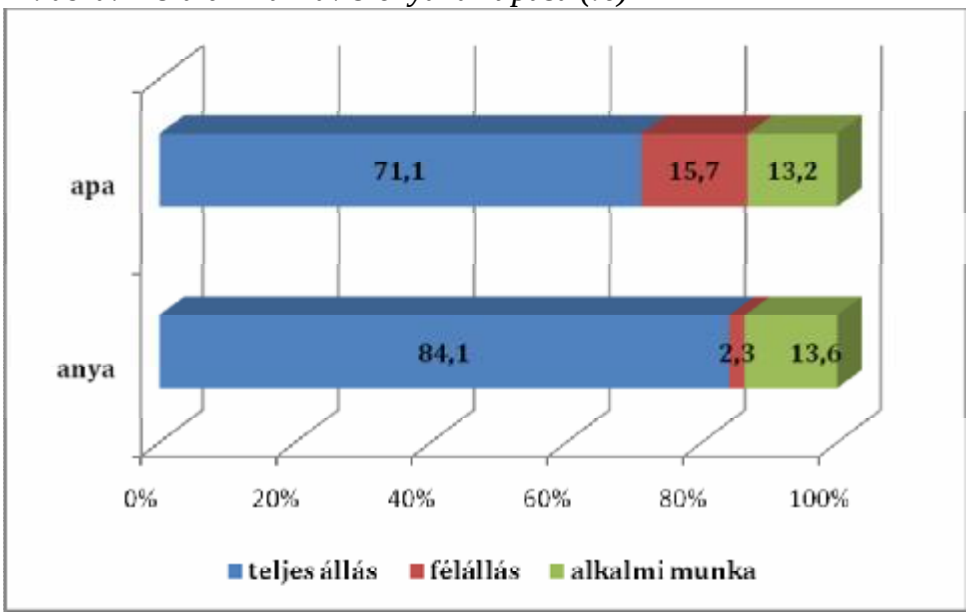

Az inaktív, nem dolgozó szülőkre a következők jellemzők:

– Az anyák 78,7 százaléka háztartásbeli, további 14 százalékuk pedig munkanélküli. Nyugdíjból él 2,1 százalékuk (itt egyenlően oszlik meg az öregségi nyugdíjasok, a rokkantsági nyugdíjasok és az örökösödési nyugdíjasok száma), további 4,4 százalékuk pedig más típusú eltartott. Gyereknevelési szabadságon az anyák mindössze 0,7 százaléka van.

– Az apák esetében a munkanélküliség a legjellemzőbb (41,8%), magas továbbá a más típusú eltartottak aránya is (29,6%). Az apák további 16,3 százaléka háztartásbeli, 11,2 százaléka pedig nyugdíjas (7,1 százalék öregségi, 4,1 százalék rokkantsági nyugdíjas), további 1 százalék a GYES-en levők aránya.

A diákok családjainak összetételét tekintve a következőket mondhatjuk el: 82 százalékuknak van testvére, ezek átlagos száma 1,97. A legjellemzőbb testvérszám az 1 (a diákok 40,8%-ának egy testvére van), valamint a 2 (37,6%), míg 3, illetve 4 testvére a diákok 12,1, illetve 8,3 százalékának van. Ennél több testvért mindössze két diák jelölt be, egyiknek 8, a másiknak pedig 11 testvére van.

25. ábra: A diákok testvéreinek száma (%)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

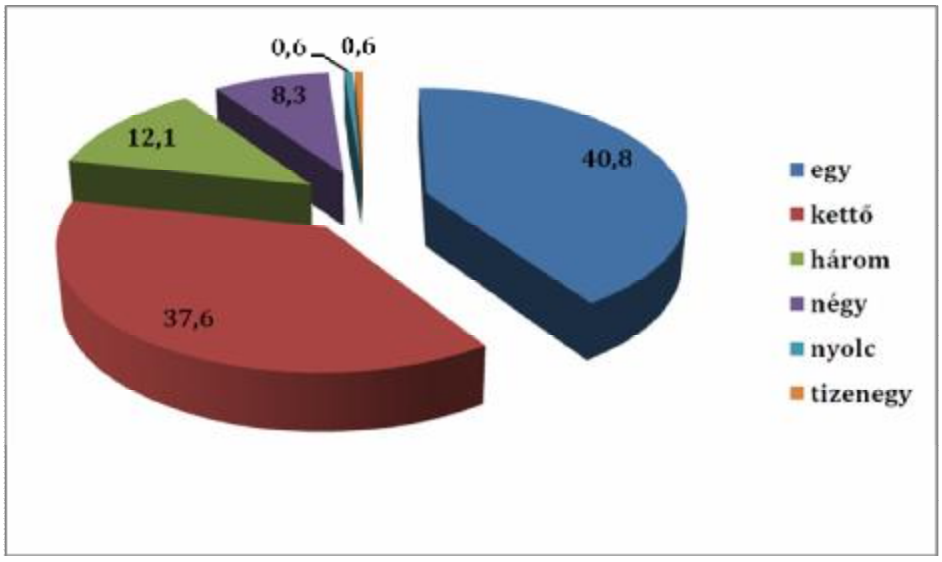

A családok átlagos összetétele 4,72 személy (legkevesebb 2, legtöbb 14), ezek átlagosan 21 584 dinár havi jövedelemből gazdálkodnak, ami 2009. május 19-i árfolyamon kb. 229 eurónak felel meg. Csoportosítva a családok egyhavi jövedelmét, a következőket láthatjuk:

26. ábra: A diákok családjainak egyhavi átlagos jövedelme, csoportosítva (%)

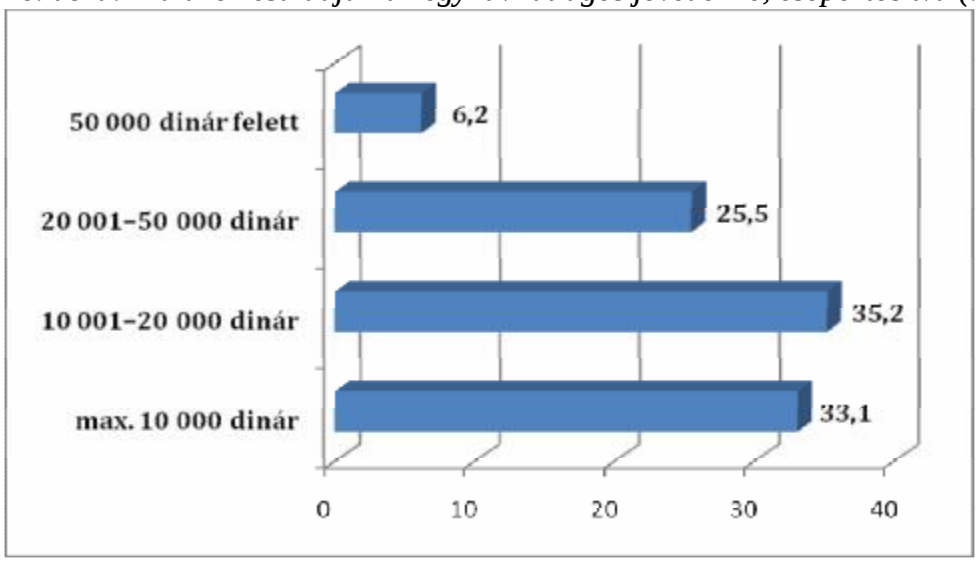

A családok egyharmada kevesebb, mint 10 000 dinárból gazdálkodik havonta, másik alig több mint egyharmaduk pedig 10 000 és 20 000 dinár közötti összegből. Azon diákok aránya, akiknek családja 50 000 dinár (kb. 530 euró) feletti összegből gazdálkodik, mindössze 6,2 százalék.

Az adatok további vizsgálatából megállapíthatjuk, hogy a programban részt vevők családjai átlagosan nagyobb összegekből gazdálkodnak havonta, mint azok családjai, akik nem részesülnek az ösztöndíjban: előbbiek esetében az átlagos havi jövedelem 22 132,79 dinár (std. dev. = 24 181,65), utóbbiak esetében 19 822,91 dinár (std. dev. = 17 577,7). Ennek ellenére a program résztvevői körében magasabb azok aránya (70,93%), akiknek havi családi jövedelme 20 000 dinár alatt van, mint azok esetében, akik nem résztvevői a programnak (67,23%). Ezt viszont ellensúlyozza, hogy az ő esetükben azok aránya is magasabb, akik 50 000 ezer dinárnál több pénzből gazdálkodnak havonta. Mindezt úgy értelmezhetjük, hogy

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

a programban részvevők meghatározó százaléka szociálisan valóban rászorul az ösztöndíjra, ám van egy szűkebb felső réteg, amelynek havi családi átlagos jövedelme magasabb azokénál, akik nem vesznek részt a programban.

27. ábra: A diákok családjainak egyhavi átlagos jövedelme, csoportosítva, a programban való részvétel szerinti bontásban (%)

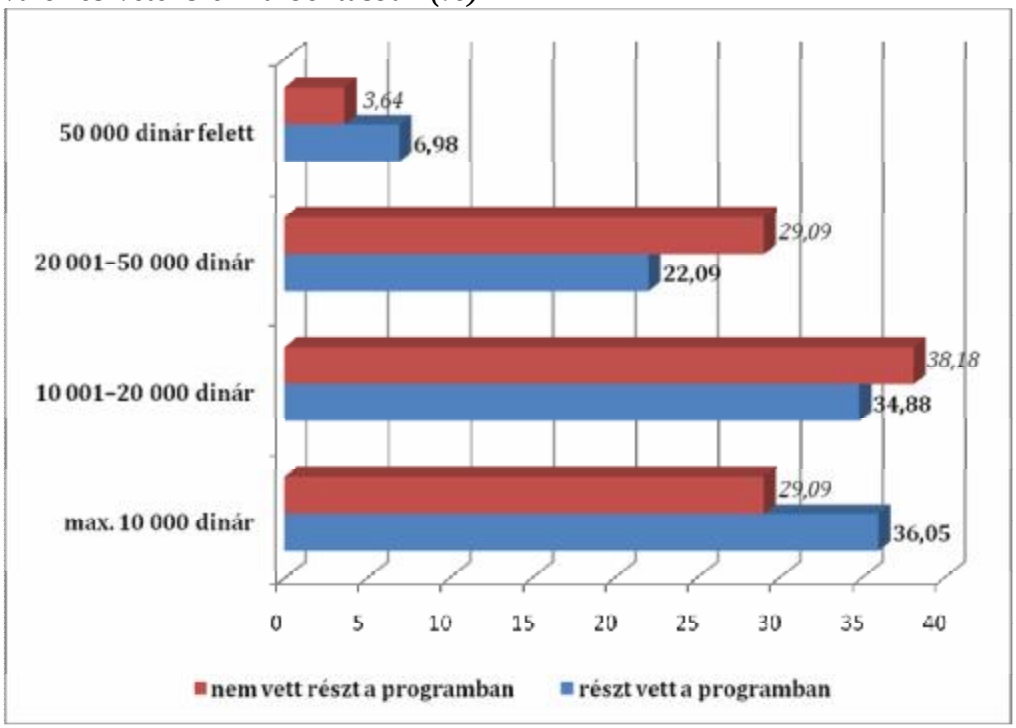

A diákok lakóhelyükre vonatkozó adatokat is szolgáltattak, igaz, hogy a lakás felületének nagyságára vonatkozó kérdésre csak kb. 75 százalékuk válaszolt. Az ő válaszaik alapján az átlagos lakás-alapfelület 78,65 m^2, ami igen magasnak tűnik;[16] a szobák átlagos száma 3,94. A lakások tulajdonjogi helyzetét vizsgálva, azt látjuk, hogy 10 családból közel 9 saját tulajdonú kertes házban él. A bérelt lakásban élők aránya összesen 5,9 százalék, ennek közel négyötöde kertes házat, egyötöde panellakást bérel.

28. ábra: A diákok lakhelyének tulajdonviszonya (%)

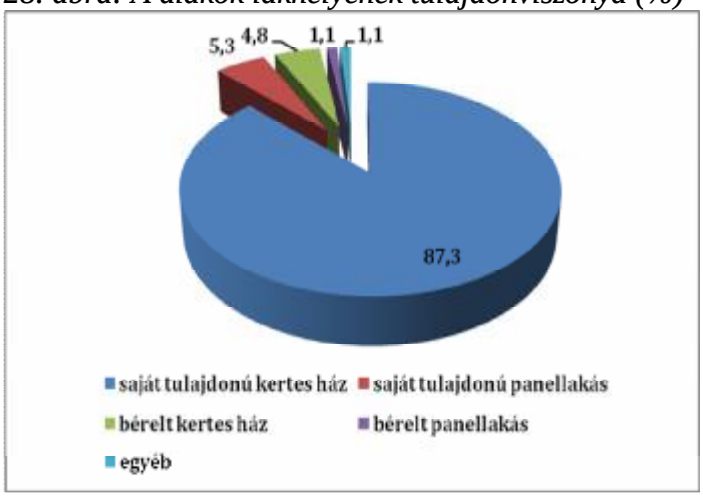

[16] Főként összehasonlítva az Erdélyben hasonló ösztöndíjprogramban részt vevő diákok által szolgáltatott adatokkal, amelyek szerint a lakás átlagos alapterülete 51,21 m^2.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A diákok több mint felének (60,1%) nem azon a településen van a lakhelye, ahol iskolába jár. A lakhely települése és az iskola települése közötti átlagos távolság 24,54 km, a diákok által megjelölt távolságok közül a legkisebb fél km, a legnagyobb pedig 200 km.

4.2.2. A diákok iskolai/tanulmányi jellemzői

A látogatott iskola/osztály tekintetében a diákok három iskolatípus szerint oszlanak meg: gimnázium, szakközépiskola, illetve szakiskola. Többségük (57,4%-uk) szakközépiskolába jár, további 41,6 százalékuk szakiskolás, és mindössze 1,1% (2 tanuló) a gimnáziumba járók aránya.

29. ábra: A diákok megoszlása iskolatípus szerint

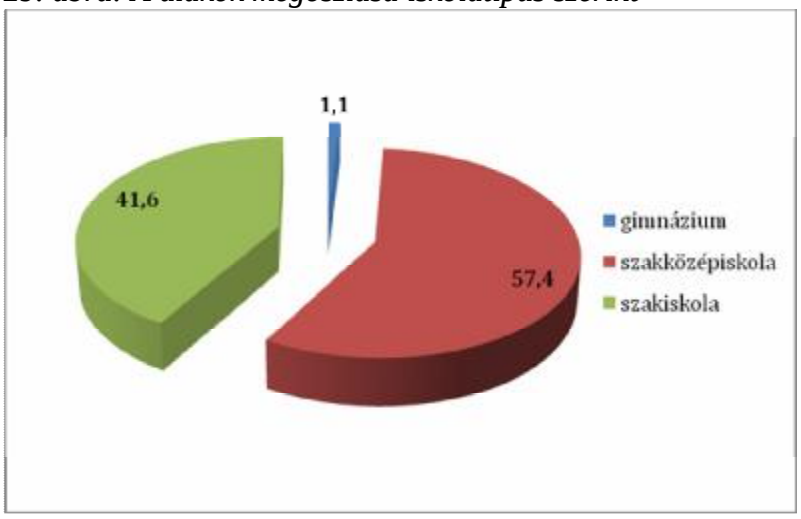

A programban részt vevő diákok között felülreprezentáltak azok, akik a középiskola befejezése után érettségi oklevelet szerezhetnek, tehát szakközépiskolai vagy gimnáziumi osztályban járnak. A szakiskolai helyeken tanuló diákok aránya körükben 39,09 százalék, míg a programban részt nem vevők körében 45,95 százalék.

30. *ábra: A diákok megoszlása iskolatípus szerint, a programban való részvétel szempontjából (%)*

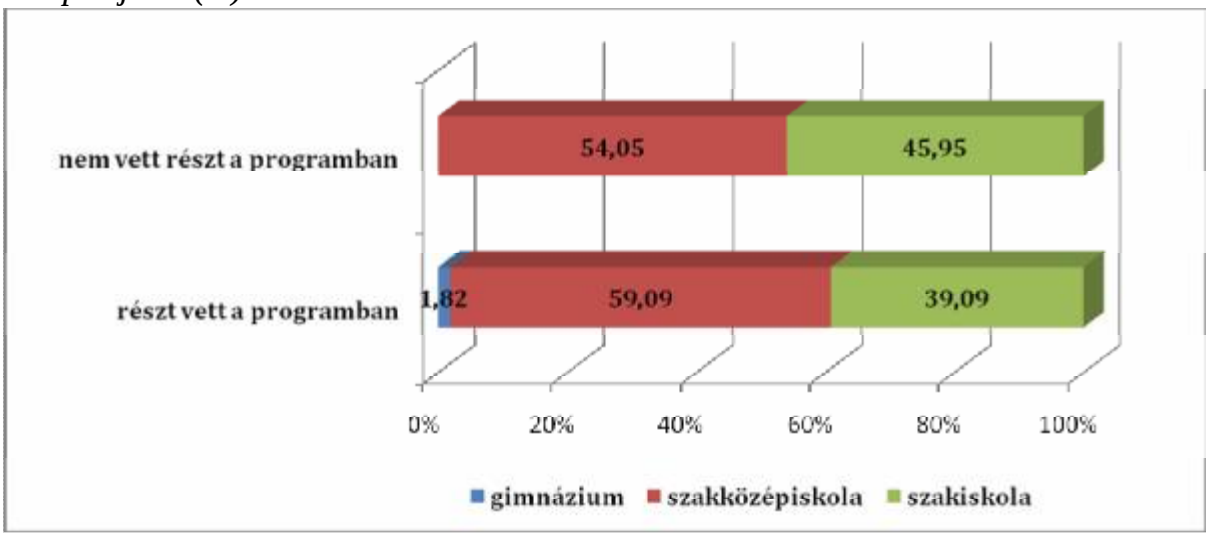

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A kérdőívet kitöltő diákok a 2007–2008-as tanévet tekintve a középiskola mind a négy évfolyamát képviselik. Több mint felük (54,5%) elsős, további közel egyharmada pedig másodikos (31,7%) volt, míg a két felsőbb évfolyamot mindössze 26 résztvevő képviselte: 25 harmadikos diák (13,2%) és 1 negyedikes diák (0,5%).

31. ábra: A diákok megoszlása évfolyam szerint

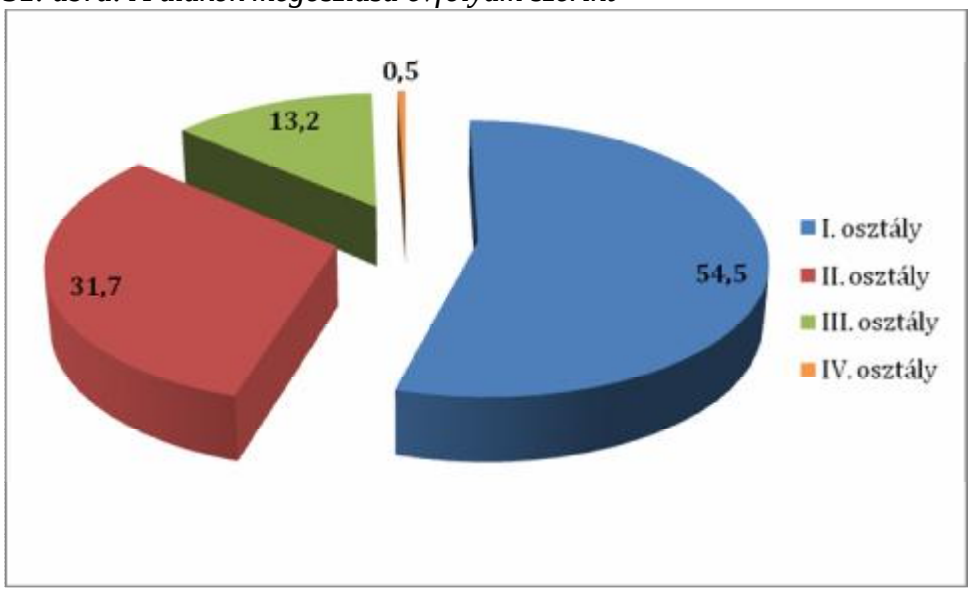

Lévén a diákokkal kötött ösztöndíjszerződés két legfontosabb indikátora, az iskolai eredmény (év végi átlag) és a hiányzások számának alakulása az elemzés egyik fontos aspektusát jelentik. Az alábbi táblázatban csoportosítottuk a diákok által a kérdőívben megjelölt átlagokat, három időpillanatban: a 2006–2007-es tanév vége (a programba való felvétel átlaga), a 2007–2008-as tanév vége (az ösztöndíjprogram első éve végének átlaga) és a 2008–2009-as tanév első félévének vége.

5. táblázat: A diákok iskolai eredményei csoportosítva, három időpillanatban

Iskolai eredmény	**2006–2007-es tanév vége**		**2007–2008-as tanév vége**		**2008–2009-es tanév első félévének vége**	
	Gyakoriság	**Százalék**	**Gyakoriság**	**Százalék**	**Gyakoriság**	**Százalék**
max. 1-es	3	1,7%	–	–	31	17,6%
1,01–2,00 között	2	1,2%	1	0,5%	6	3,4%
2,01–3,00 között	65	37,6%	69	37,7%	47	26,7%
3,01–4,00 között	69	39,9%	72	39,3%	55	31,2%
4,01–5,00 között	34	19,7%	41	22,4%	37	21,0%
Összesen	***173***	***100%***	***183***	***100%***	***176***	***100%***
Átlagos iskolai eredmények	***3,61***		***3,69***		***3,20***	

A táblázat adatait szemlélve megállapítható, hogy az első évben a diákok iskolai eredményeiben jelentős változás nem következett be, nagyjából megegyeznek az értékek a 2006–2007-es tanév végén tapasztalt eredményekkel, enyhe emelkedést mutatva a legfeljebb 2-es átlaggal rendelkezők és a 4 feletti átlaggal rendelkező esetében. Ezzel szemben a 2008–

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2009-es tanév első féléve drasztikus visszaesést mutat, főként a maximum 1-es átlaggal rendelkezők körében, ahol 17,6 százalékpontos a diákok arányának növekedése az előző évhez képest, legkevésbé pedig a 4 feletti átlaggal rendelkezők körében. Összesítve azt mondhatjuk, hogy fél év alatt a 2-es átlagot el nem érők aránya több mint 20 százalékponttal nőtt. A 2,01–3,00 közötti eredményekkel rendelkezők körében több mint 10 százalékponttal, a 3,01–4,00 közötti eredményekkel rendelkezők körében közel 10 százalékponttal csökkent a diákok aránya, tehát jól látszik, hogy korábban e két kategóriába tartozó diákok körében következett be egy számottevő leromlás. Ezt az összesített átlagok is tükrözik, amíg a 2006–2007-es 3,61-es átlag 2007–2008-ra 3,69-re emelkedett, addig ez az érték 2008–2009-es tanév első félévének végén már csak 3,2 volt, ami egy fél jegyes rontást jelent összességében.

6. táblázat: A diákok iskolai eredményei csoportosítva, három időpillanatban, a programban való részvétel szerinti bontásban

Iskolai eredmény	**2006–2007-es tanév vége**				**2007–2008-as tanév vége**				**2008–2009-es tanév első félévének vége**			
	Részt vettek		***Nem vettek részt***		**Részt vettek**		***Nem vettek részt***		**Részt vettek**		***Nem vettek részt***	
	Gyak.	%	*Gyak.*	*%*	Gyak.	%	*Gyak.*	*%*	Gyak.	%	*Gyak.*	*%*
max. 1-es	2	2,0	*1*	*1,5*	–	–	–	–	19	18,6	*11*	*16,2*
1,01–2,00 között	1	1,0	*1*	*1,5*	–	–	*1*	*1,4*	2	2,0	*4*	*5,9*
2,01–3,00 között	43	42,6	*20*	*30,3*	44	41,1	*23*	*32,9*	31	30,4	*14*	*20,6*
3,01–4,00 között	40	39,6	*26*	*39,4*	43	40,2	*27*	*38,6*	32	31,4	*22*	*32,4*
4,01–5,00 között	15	14,9	*18*	*27,3*	20	18,7	*19*	*27,1*	18	17,6	*17*	*25,0*
Összesen	***101***	***100,0***	***66***	***100,0***	***107***	***100,0***	***70***	***100,0***	***102***	***100,0***	***68***	***100,0***

A fenti megállapítások jellemzik a programban résztvevő diákokat is. Az első év után eltűntek a 2-es átlag alatti iskolai eredmények, növekedett azok aránya, akiknek 3-as és 4-es feletti átlaguk volt. A következő tanév első féléve azonban drasztikus visszaesést jelez, elsősorban a közepes átlaggal rendelkezők körében: a 3-as és 4-es közötti átlaggal rendelkezők körében közel 10 százalékpont a csökkenés, a 2-es és 3-as közötti átlaggal rendelkezők körében 10 százalékpont feletti, ez pedig a 2-esnél kisebb átlaggal rendelkezők körét duzzasztja, több mint 20 százalékra. Azok esetében, akik nem résztvevői az ösztöndíjprogramnak, hasonló tendencia tapasztalható, annyi eltéréssel, hogy esetükben kevésbé látványos az első év után a növekedés, a következő tanév első félévében viszont összességében véve hasonló nagyságú a csökkenés.

Ha iskolatípus szerint vizsgáljuk meg az iskolai eredmények alakulását, azt látjuk, hogy mindhárom iskolatípus esetében a 2006–2007-es tanév végétől a 2008–2009-es tanév első félévéig csökkenés következett be: a két gimnáziumi tanuló esetében fél jegy, a szakközépiskolás tanulók esetében 0,33 (miután az első évben 0,1 volt a növekedés), a szakiskolások esetében pedig szintén fél jegy (miután első évben itt is 0,08 növekedés volt tapasztalható). Látható tehát, hogy a csökkenés mindhárom iskolatípusba járó diákokat sújtotta, a szakiskolásokat valamivel jobban, mint a szakközépiskolásokat.

32. ábra: Az iskolai eredmények alakulása iskolatípus szerint

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

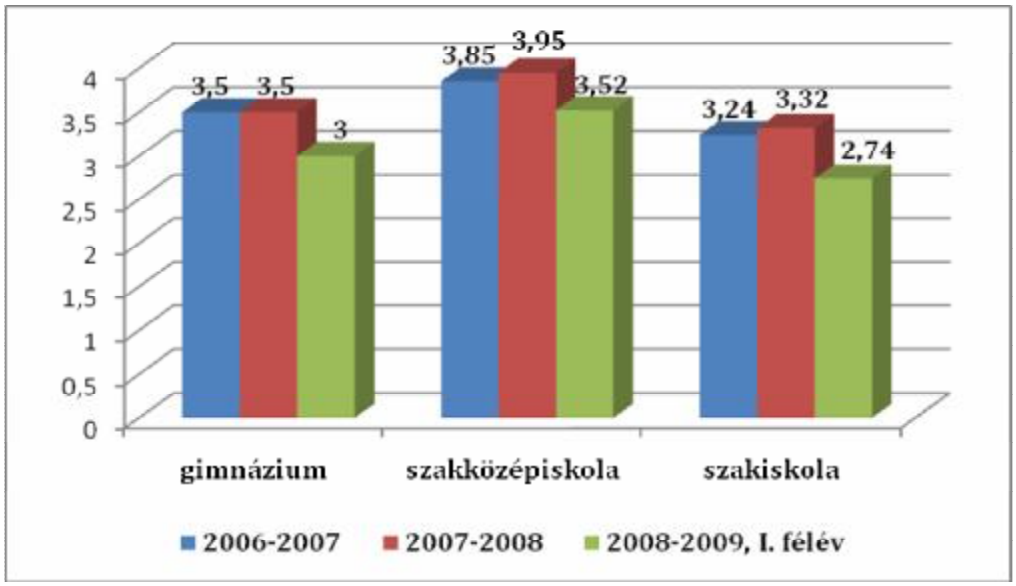

Az iskolai eredmények alakulását két további szempont szerint is megvizsgáltuk: nem és évfolyam szerint. Előbbi tekintetében általánosságban nincs nagy különbség a két nem képviselői között, mind a fiúk, mind a lányok az első évben enyhe növekedést mutattak eredményeikben, majd a 2008–2009-es tanév első félévében csökkenést. Az eltérés ez utóbbi tekintetében szembetűnőbb, míg a lányok egy félév alatt 0,35 jegyet rontottak, addig a fiúk esetében ez meghaladja a fél jegyet (0,61). Az adatok az alábbi ábrán láthatók:

33. ábra: Az iskolai eredmények nem szerinti alakulása

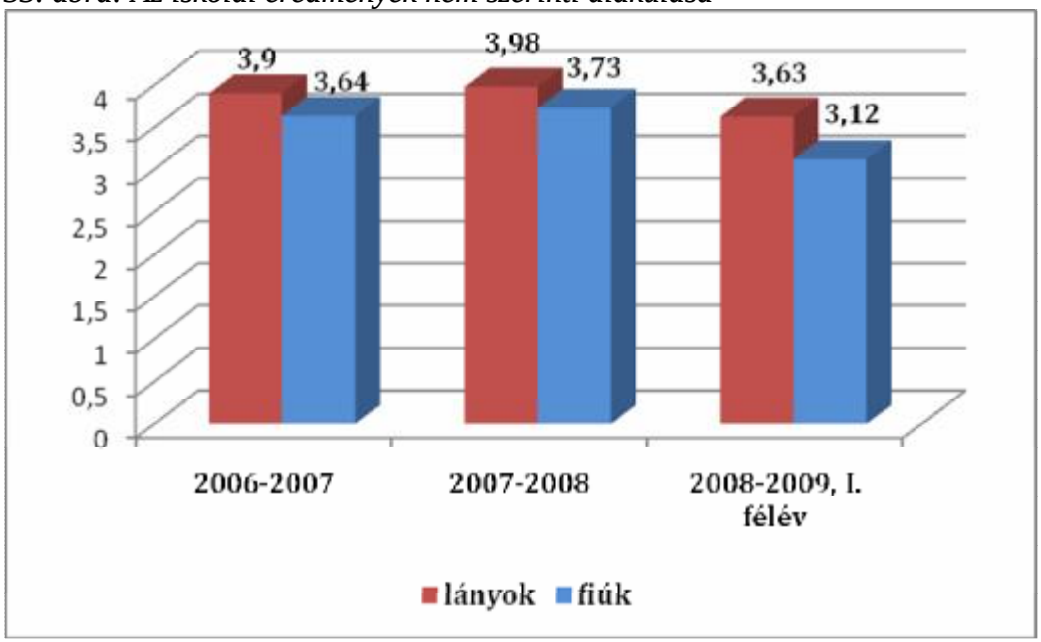

Az iskolai eredmények alakulása annak függvényében, hogy a diákok a 2007–2008-as tanévben milyen évfolyamon jártak, a következő ábrán látható. A legstabilabb eredmények a középiskola III. évfolyamán tanulókat jellemzik, ők átlagos 0,12 jegyes növekedés után egy 0,17-es csökkenést mutattak. Hasonló tendencia (első évben növekedés, második évben csökkenés) jellemzi a másik két évfolyam tanulóit is, azzal a különbséggel, hogy az elsősök esetében igen alacsony (0,04 jegy) volt a növekedés, és több mint fél jegy a csökkenés, míg a másodikosok esetében 0,19 jegyes növekedést egy fél jegyes csökkenés követett.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

34. ábra: Az iskolai eredmények évfolyam szerinti alakulása

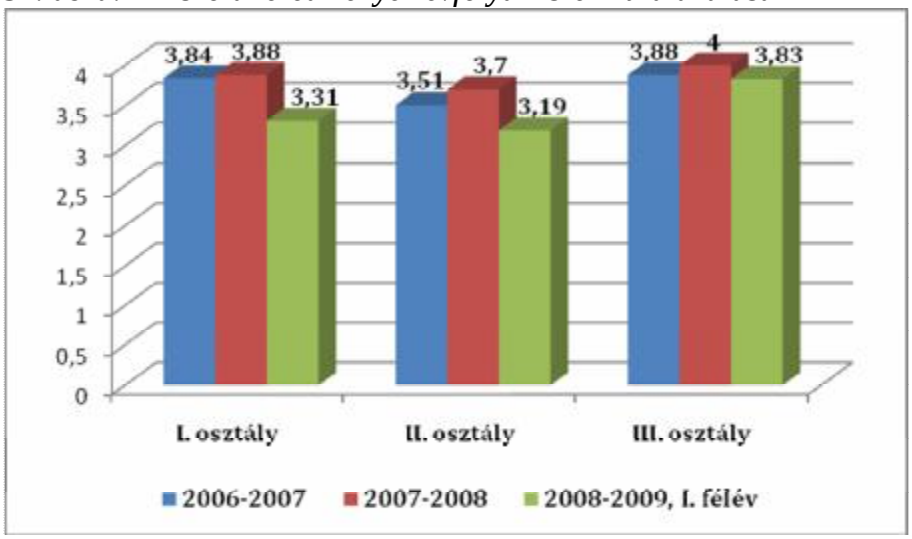

Ami a másik mutatót, a hiányzások számát illeti, a 2007–2008-as tanévben a diákok által átlagosan összegyűjtött hiányzások száma 45,5 volt, ebből átlagosan 6,33 volt igazolatlan hiányzás. Iskolatípus szerint ez a következőképpen mutat: legkevesebb hiányázása (beleértve az igazolatlanokat is) a gimnáziumi diákoknak van (25 hiányzás, amiből 2 igazolatlan), ennek közel kétszerese a szakközépiskolában járó diákok összes hiányzásainak száma, két és félszerese az igazolatlan hiányzások száma. A szakiskolás diákok az összes hiányzást tekintve jobban állnak, mint a szakközépiskolások (átlagosan 8-cal kevesebb hiányzásuk volt), viszont rosszabbul az igazolatlan hiányzásokat illetően (itt átlagosan 3-mal hiányoztak többet, mint szakközépiskolás társaik).

35. ábra: Hiányázások száma a 2007–2008-as tanévben iskolatípus szerint

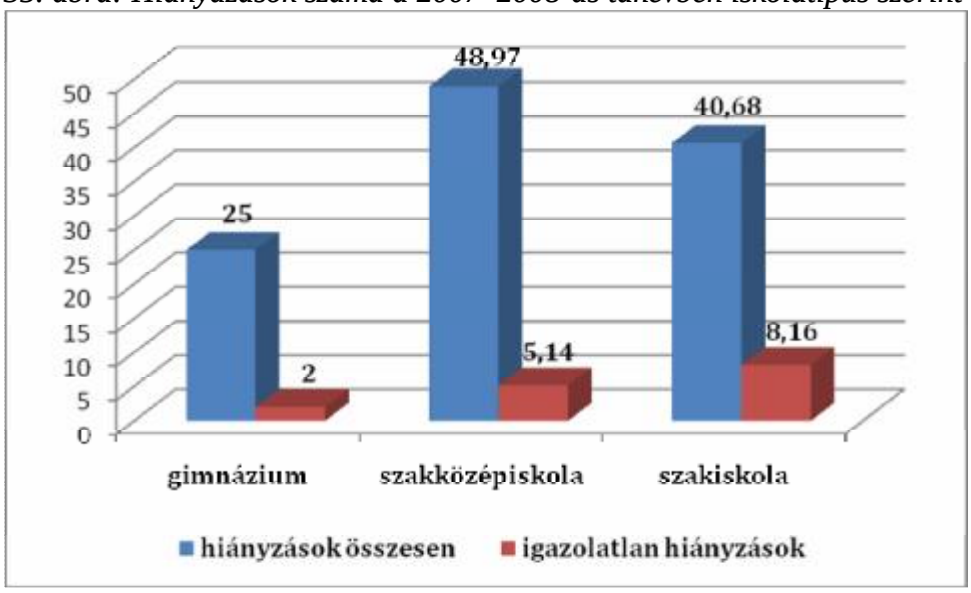

Kérdőívünkben arra is rákérdeztünk, hogy a diákok részesülnek-e valamilyen ösztöndíjban. A válaszadók 57,8 százaléka igennel, 42,2 százaléka nemmel válaszolt. Ezt megvizsgálva a programban való részvétel szempontjából, azt látjuk, hogy az ösztöndíjprogramban részt vevő diákok 88,9 százaléka válaszolta azt, hogy részesül valamilyen ösztöndíjban, míg a másik csoport esetében ez az arány mindössze 12,3%.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

36. ábra: A más típusú ösztöndíjban részesülő diákok aránya (%)

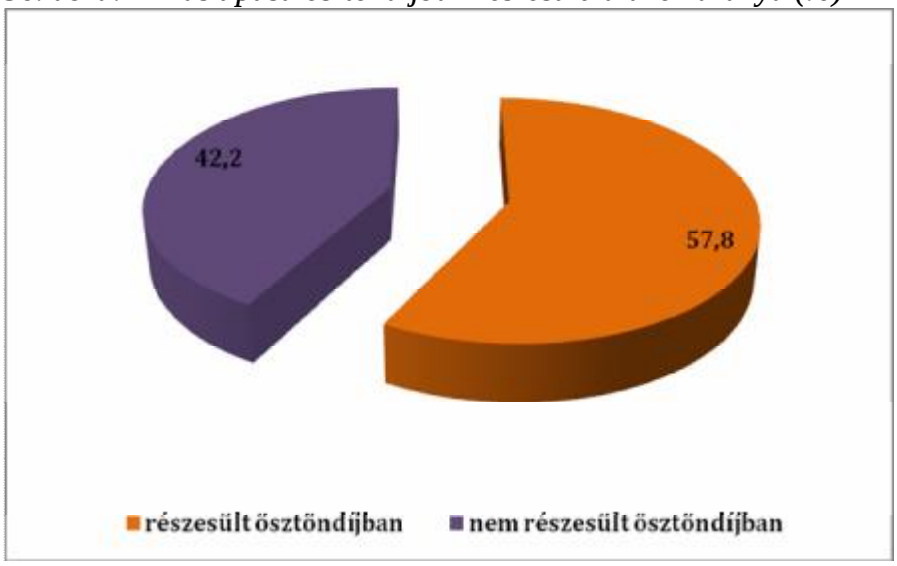

Az ösztöndíjtípusok közül kiemelkedik a roma tanulók számára juttatott tartományi ösztöndíj, ebben a diákok 35,3 százaléka részesül. A kérdőívben felsorolt többi ösztöndíjtípus esetében a részesülő diákok aránya nem haladja meg a 6,5%-ot.

37. ábra: A diákok által kapott ösztöndíjak típusai (igen válaszok %-ban)

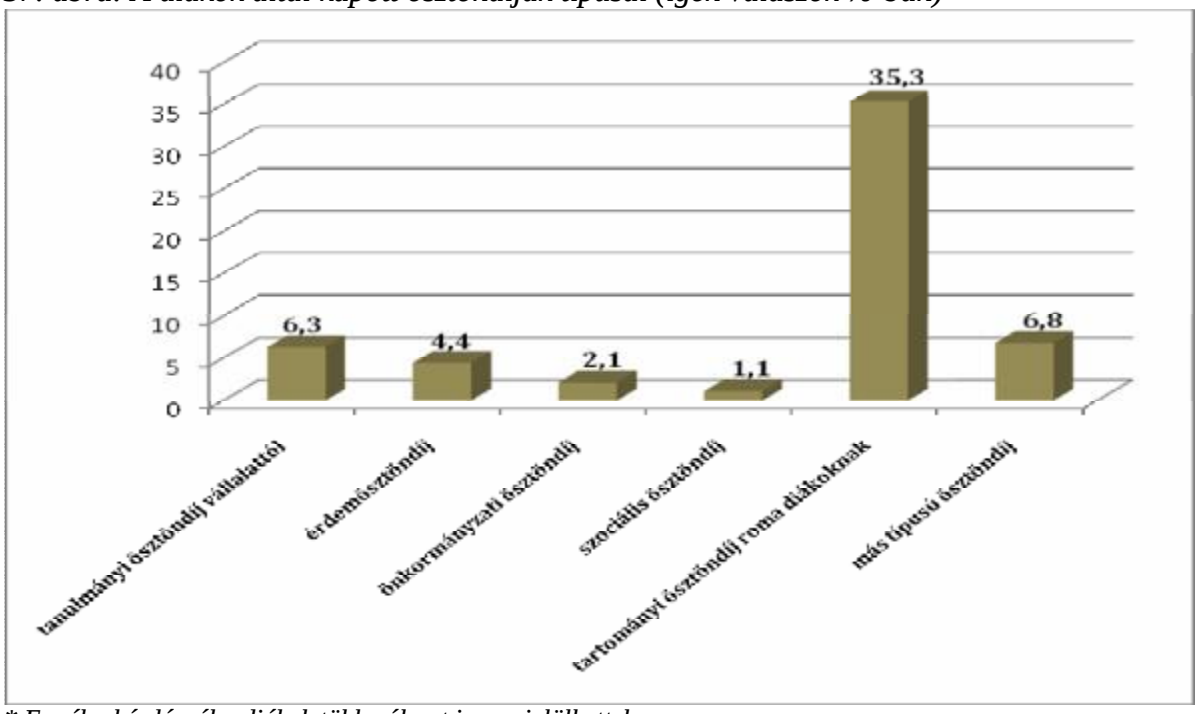

** Ennél a kérdésnél a diákok több választ is megjelölhettek*

Azt is megvizsgáltuk, hogy azok a diákok, akik *„A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba”* című ösztöndíjprogram résztvevői, részesülnek-e valamiféle más ösztöndíjban. Elsőként szükséges megjegyezni, hogy míg 110 diák vett részt a programban, addig mindössze 64 diák (58,18%) jelölte be, hogy részesül tartományi ösztöndíjban. Itt feltehetően létezik egyfajta tájékozatlanság is a diákok körében, ami a program lebonyolításából fakadhat: az ösztöndíjprogram finanszírozója a Roma Education Fund, a lebonyolítását azonban a vajdasági tartományi szerveken keresztül végzik, így bizonyára a diákok egy része úgy tudja, hogy ez egy nemzetközi finanszírozású program, más része pedig

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

úgy véli, hogy az illető tartomány támogatásával részesül ösztöndíjban. Ezen túlmenően azonban összehasonlítva a programban részt vevő diákok egyéb ösztöndíjait a programban részt nem vevő társaikkal, azt látjuk, hogy az ösztöndíjak úgymond vonzzák egymást, a program résztvevői ugyanis nagyobb arányban részesültek más ösztöndíjakban, mint a programban részt nem vevő társaik.

38. ábra: A diákok által kapott ösztöndíjak típusai, a programban való részvétel szerinti bontásban (igen válaszok %-ban)

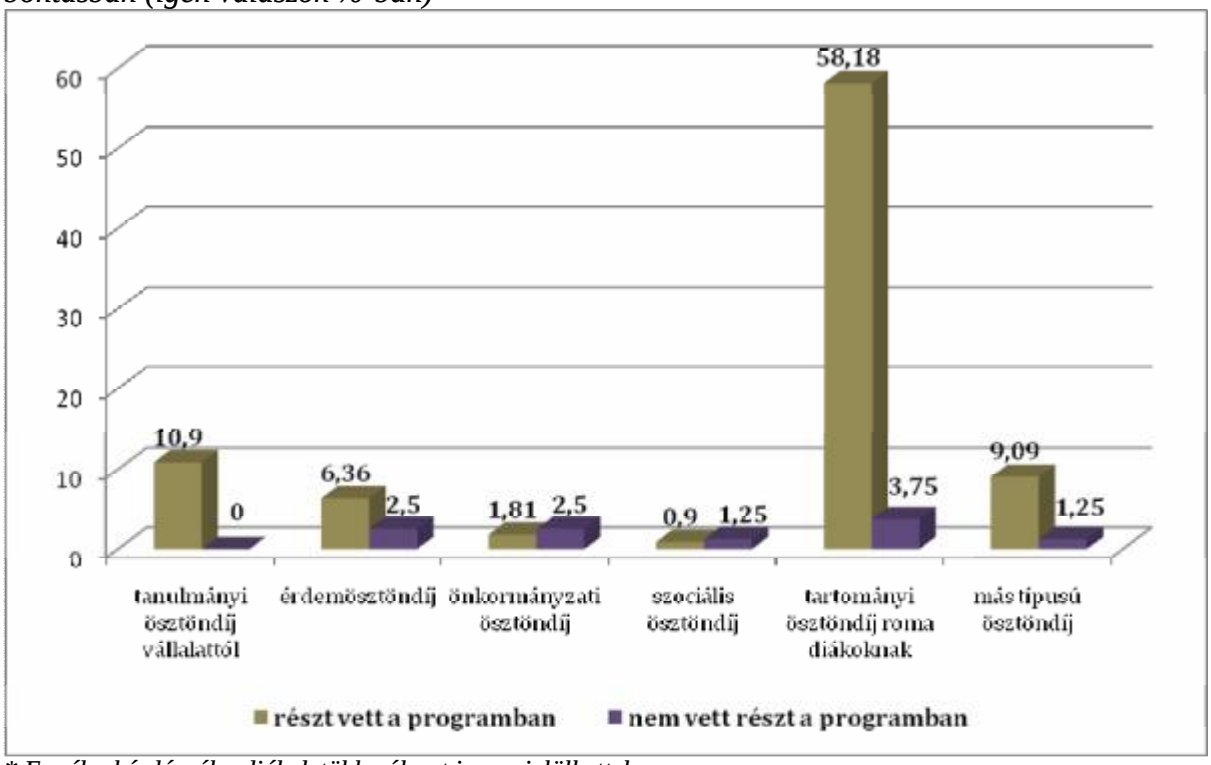

** Ennél a kérdésnél a diákok több választ is megjelölhettek*

Az ösztöndíjak összege egyébként a diákok szerint 1 200 és 30 000 dinár között változik egy félévben, az átlagos pénzösszeg 17 368,46 dinár, több mint másfélszer akkora az ösztöndíjprogramban résztvevő diákok esetében (18 098,1 dinár), mint a programban részt nem vevő társaik esetében (11 285,71 dinár).

Elvégeztünk egy érdekes összehasonlítást, amelyben azt vizsgáltuk meg, hogy a diákok iskolai eredményei és hiányzásainak száma hogyan alakultak annak függvényében, hogy részesültek-e vagy sem valamilyen ösztöndíjban, valamint résztvevői-e „A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba" című programnak. Azt tapasztaltuk, hogy azoknál, akik ösztöndíjat kaptak, valamint a program résztvevői, nagyobb volt az iskolai átlag növekedése az első évben, viszont a csökkenés is nagyobb volt az ezt követő félévben (0,59 valamint 0,42), mint azoknál, akik nem részesültek ösztöndíjban (0,35). Ez utóbbiak egyébként pedig mindhárom általunk vizsgált időpontban magasabb átlagokkal rendelkeztek, mint ösztöndíjas vagy a programban részt vevő társaik.

A hiányzások tekintetében is azok állnak kissé rosszabbul, akik ösztöndíjban részesülnek, esetükben az összes hiányzások száma 2,98-al magasabb, míg az ösztöndíjprogram résztvevői is átlagosan 3,62 hiányzást gyűjtöttek össze, mint a programban részt nem vevő társaik. Az igazolatlan hiányzások száma pedig szintén magasabb 0,21-el mind az ösztöndíjasok esetében (szemben azokkal akik nem részesültek semmilyen ösztöndíjban),

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

mind a program résztvevői esetében (szemben azokkal, akik nem vettek részt az ösztöndíjprogramban). Érdemes észrevenni, hogy a legtöbb igazolatlan hiányzással (6,5) azok a diákok rendelkeztek, akik részt vettek az ösztöndíjprogramban. Az adatokat az alábbi két ábrán szemléltetjük. Összességében elmondható tehát, hogy azok, akik részesültek valamilyen ösztöndíjban, valamint azok, akik résztvevői az ösztöndíjprogramnak, sem tanulmányi eredményeiket, sem a hiányzásaik számát tekintve nem állnak jobban azoknál, akik nem részesültek ösztöndíjban, azaz esetükben a több pénz nem feltétlenül jelent sem jobb eredményeket, sem nagyobb fegyelmet.

39. ábra: Az iskolai eredmények alakulása az ösztöndíjak megléte függvényében

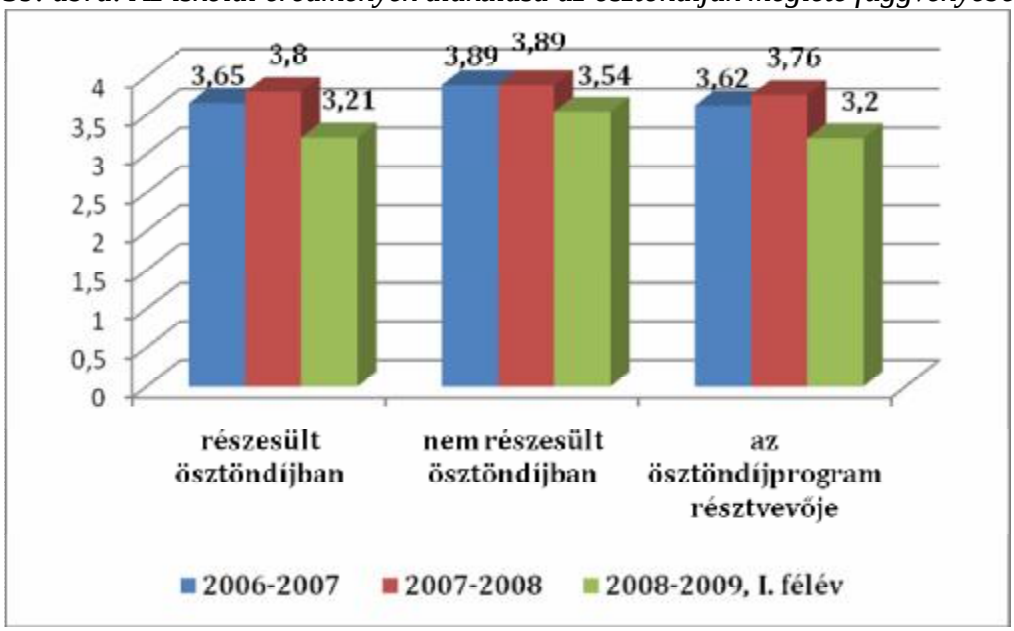

40. ábra: A hiányzások alakulása az ösztöndíjak megléte, valamint a programban való részvétel függvényében (átlag)

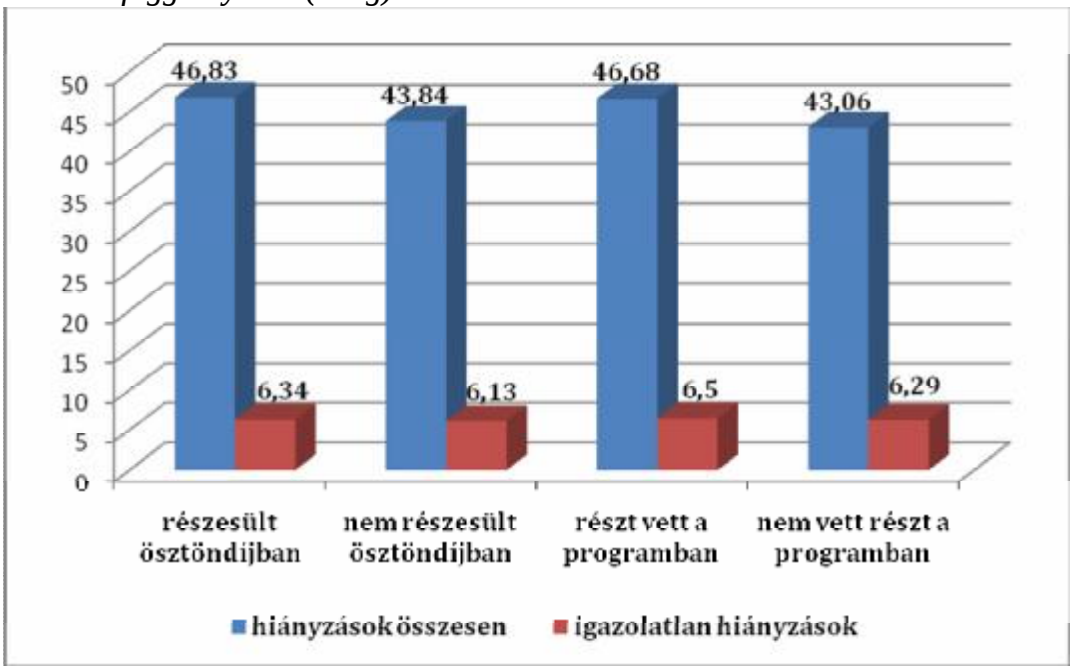

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A válaszadó diákoknak átlagosan 31,99 tanórájuk van egy héten az iskolában. Ezen kívül a 2007–2008-as tanévben 19,4 százalékuk (36 diák) különórákon is részt vett. A legnehezebb tantárgy, amelyből a diákok különórákat igényelnek, a matematika, ezt 24 diák jelölte meg, emellett 1–2 diák említette a következő tárgyakat is: ökológia, közgazdaságtan, angol, kémia, anyagismeret, mechanika, szerb nyelv, biológia és technológia. Az átlagos heti óraszám, amit a diákok különórákkal töltenek, az első tantárgy esetében 2,5 óra, a második tantárgy esetében 2,2 óra. A különórákra a diákok átlagosan 2 941,66 dinárt költenek havonta.

A diákok iskolai jellemzőire vonatkozó utolsó kérdéseink az osztálylétszámra, illetve a különböző nemzetiségű diákok számára vonatkoztak. A kérdésre választ adó diákok osztályainak átlagos létszáma 26,27 fő. Ami a diákok nemzetiségi eloszlását illeti, az alábbi diagrammon összesítettük az iskolára és az osztályra vonatkozó adatokat. *A szerb nemzetiségű diákok dominanciája mind az iskolák, mind az osztályok esetében szembetűnő, továbbá mindkét esetben a roma nemzetiségű diákok átlagos száma a legalacsonyabb.* Az iskolai adatokat szemlélve megállapíthatjuk, hogy a szerb diákok száma közel ötszöröse a magyar diákok számának, hat és félszerese az egyéb nemzetiségű diákoknak, *és több mint húszszorosa a roma nemzetiségű diákoknak.* Osztályon belül ezek az arányok alacsonyabbak, míg a szerb és magyar diákok aránya 3,71, *a szerb és roma diákoké ennek kétszerese, azaz 7,4,* a szerb és egyéb nemzetiségű diákok aránya pedig 4,77.

41. ábra: A diákok iskoláinak és osztályainak nemzetiségi összetétele (fő)

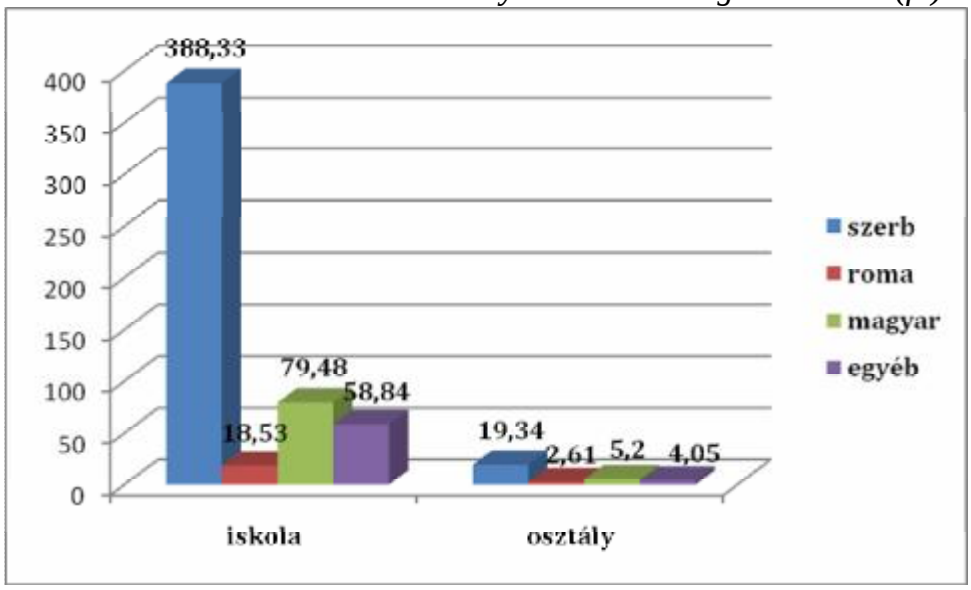

A fenti adatokkal végeztünk egy összehasonlítást a programban résztvevő és nem résztvevő diákok között: megvizsgáltuk, hogy az általuk becsült számadatok alapján mekkora a szerb-roma, szerb-magyar és szerb-egyéb nemzetiségű diákok aránya a diákok iskoláiban és osztályaiban. Az alábbi ábrán látható adatokból következik, hogy az iskolákban létezik egyfajta belső szegregáció, azaz a „távolról” szerb többségű iskolai rendszert (iskolákat) közelről megvizsgálva azt látjuk, hogy azokban az osztályokban, ahol megkérdezetteink tanulnak jóval kisebb a szerb-roma diákarány, mint iskolai szinten. Ez egyébként igaz a szerb-magyar és szerb-egyéb nemzetiségű diákarányokra is, azonban jóval kisebb mértékben. Míg például az iskolák szintjén mintegy 20-21 szerb diákra, jut egy roma, addig az osztályok szintjén átlagosan 7-8 szerb diákra jut egy roma, ami jelzi, hogy az osztályban magasabb a romák aránya, mint iskolai szinten. Ez utóbbi, szerb-roma diákok arányszámát pedig a programban részt vevők és a programban részt nem vevők körében is vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy az ösztöndíjasok olyan osztályokba járnak, ahol mintegy 9 szerb

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

diákra jut egy roma, míg a nem ösztöndíjasok csoportjában 5 szerb nemzetiségűre jut egy roma. Magyarán: a nem ösztöndíjasok osztályában mintegy 20 százalékos a romák aránya, míg az ösztöndíjasok osztályaiban csak mintegy 11 százalék. Ez alapján az is megkockáztatható, hogy a programba nagyobb valószínűséggel vesznek részt azok az osztályok tanulói, akik integráltabb közegben tanulnak. Vagy másképp megfogalmazva, az ösztöndíjprogram nehezebben jut el a magasabb roma arányú osztályokba.

42. ábra: A szerb-roma, szerb-magyar és szerb-egyéb nemzetiségű diákok aránya a diákok iskoláiban és osztályaiban, a programban való részvétel szerinti bontásban

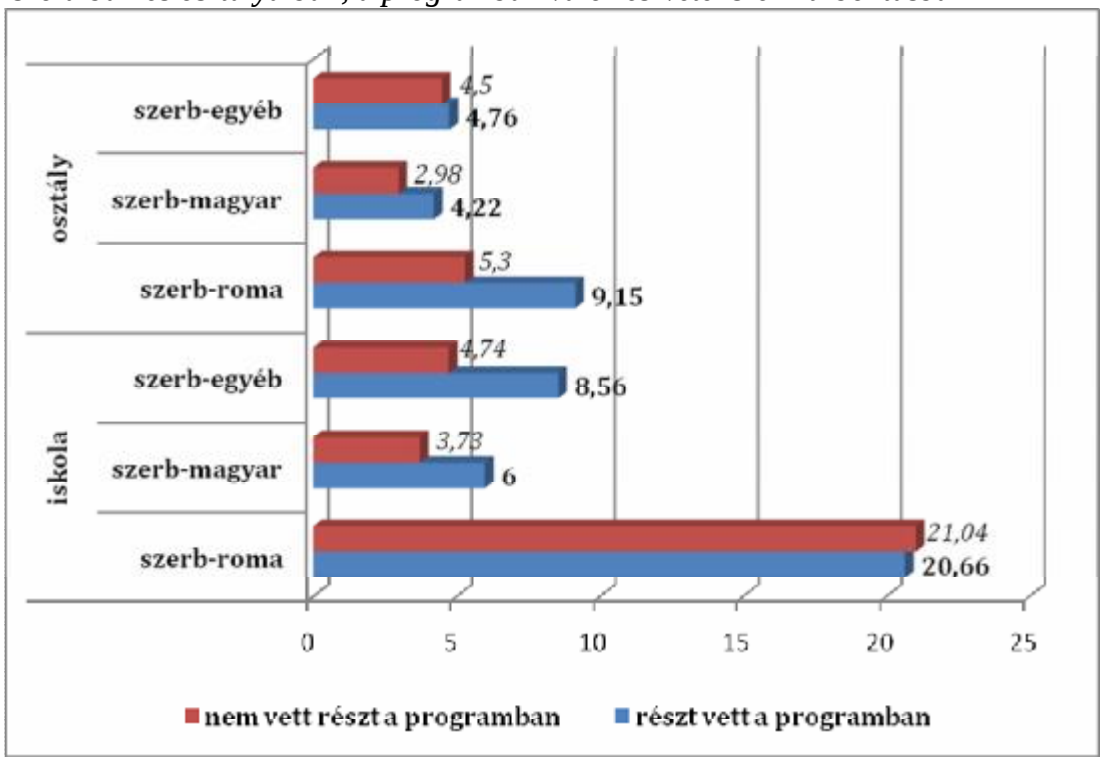

4.2.3. Előítéletek és iskolai konfliktusok

Ezzel a kérdéstömbbel szerettük volna feltárni a diákok viszonyulását saját etnikumukhoz és más etnikumokhoz, továbbá azt is, hogy léteznek-e iskolai konfliktusok a diákok és az iskolájukban tanuló/dolgozó más személyek között, esetleg ezeknek van-e etnikai vetülete.

A diákok előítéletességének mérésére ugyanazon nyolc jellemzőt, tulajdonságot felsoroló három kérdést illesztettünk a kérdőívbe, arra kérve a diákokat, hogy egy 0-tól 100-ig terjedő skálán jelöljék be, hogy szerintük a vajdasági szerbek, a vajdasági romák és a vajdasági magyarok hány százalékát jellemzik a felsorolt tulajdonságok. A nyolc tulajdonság közül négy pozitívnak (intelligens, kedves, toleráns, versenyszellemű), négy pedig negatívnak (agresszív, lusta, önző, tehetetlen) mondható.

Mivel a kérdés hasonló formában a mentorok kérdőíveiben is szerepelt, az eredményeket összesítve ismertetjük. Elsőként tehát a vajdasági szerbekről alkotott képet láthatjuk.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

43. ábra: A Vajdaságban élő szerbek jellemzői, a mentorok és diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

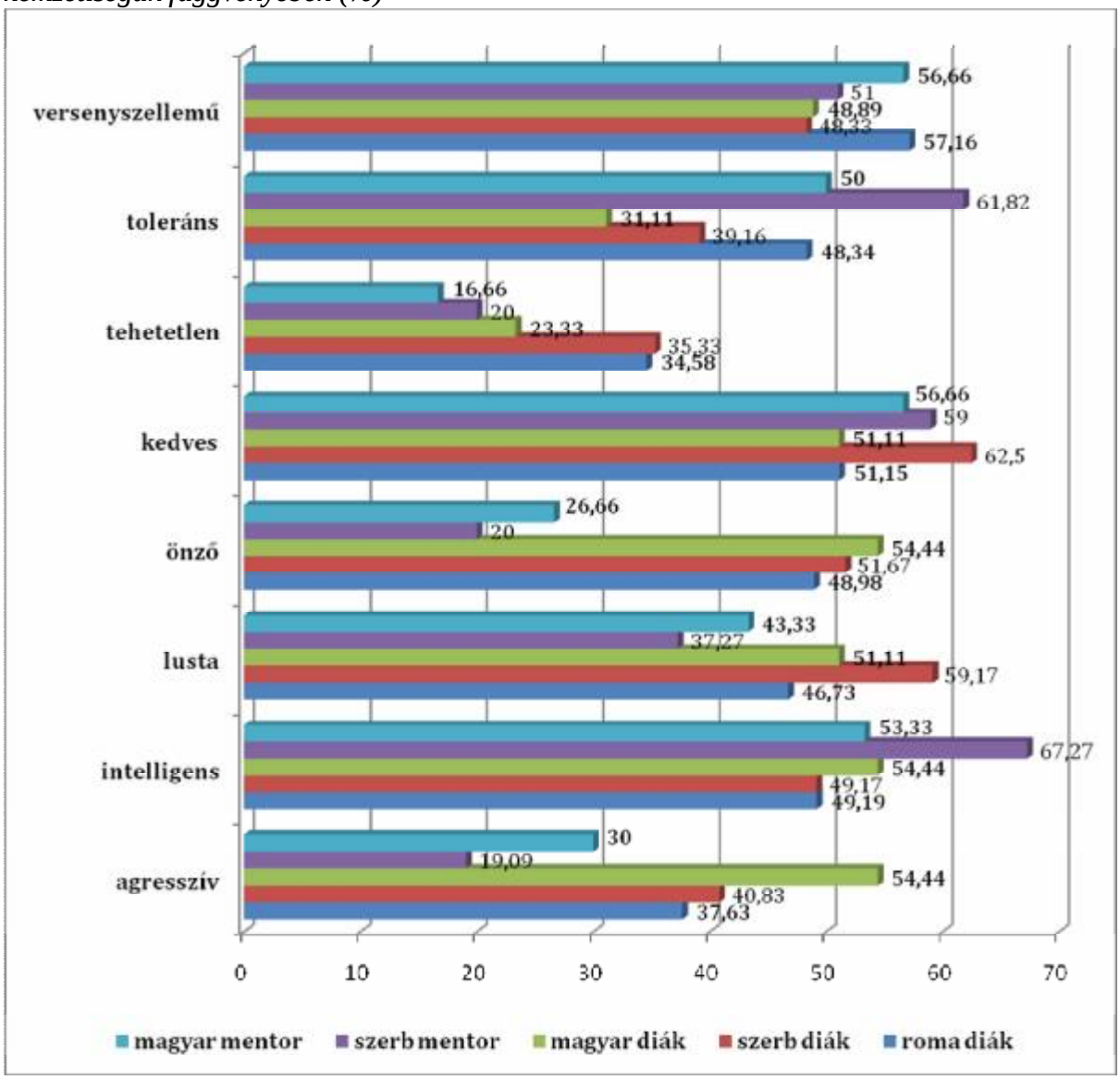

Az ábrán szereplő adatok alapján tehetünk néhány észrevételt: egyrészt a pozitív tulajdonságok tekintetében a vajdasági szerbekről alkotott vélemény a szerb mentorok (intelligens és toleráns) és a szerb diákok (kedves) szemében a legelőnyösebb. Egy pozitív tulajdonságot illetően azonban (versenyszellemű) a roma diákok és a magyar mentorok előnyösebben vélekednek a szerbekről, mint a szerb mentorok vagy diákok. A negatív tulajdonságoknál két esetben (agresszivitás és önzés) a magyar diákok a legkritikusabbak a szerbekkel szemben, két esetben pedig a szerb diákok (lustaság és tehetetlenség). Általában megfigyelhető egy elég szembetűnő ellentét, a szerb diákok és szerb mentorok vajdasági szerbekről alkotott véleményében: előbbiek sokkal kritikusabban szemlélik azonos nemzetiségű társaikat; a négy negatív tulajdonságot a szerb diákok kivétel nélkül magasabb arányban tulajdonították a vajdasági szerbeknek, mint a szerb mentorok (a különbség pl. az önzőség esetében a 30 százalékpontot is meghaladja, az agresszivitás esetében pedig a 20 százalékpontot), míg a pozitív tulajdonságokat, egy kivétellel (kedvesség), a szerb mentorok tulajdonították magasabb arányban a vajdasági szerbeknek, mint a szerb diákok (itt is pl. a tolerancia esetében, több mint 20 százalékpontos a különbség a két csoport válaszai között).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Másodikként a vajdasági romákról alkotott véleményeket ismertetjük. Az alábbi ábrán szereplő adatokból kitűnik, hogy a negatív tulajdonságokat elsősorban a magyar nemzetiségűek tulajdonítják nagyobb arányban a vajdasági romáknak, az agresszivitást, önzést és tehetetlenséget a magyar diákok, a lustaságot a magyar mentorok. Ami a pozitív tulajdonságokat illeti, érdekes módon három esetben itt is a más nemzetiségűek kapcsolják inkább ezeket a romákhoz, *legtoleránsabbnak és legkedvesebbnek a magyar mentorok látják őket, legintelligensebbnek a szerb mentorok, és csupán egyetlen pozitív tulajdonság van (versenyszelleműség), amiben a roma diákok tartják legelőbbre a vajdasági romákat*. A roma diákok saját nemzettársaikról alkotott képéről a következőket mondhatjuk: annak ellenére, hogy nem ők azok, akik a leginkább felruházzák pozitív tulajdonságokkal társaikat, és a negatív tulajdonságok esetében sem a legkevésbé kritikusak velük szemben, hogyha összehasonlítjuk a roma diákok által a vajdasági romák tulajdonságaira vonatkozó átlagos, százalékban kifejezett értékeket, a pozitív tulajdonságok esetében ezek magasabbak, mint a negatív tulajdonságok esetében. Ez azt jelenti, hogyha rangsort kellene felállítanunk a roma diákok romákról alkotott képéről a nyolc általunk felsorolt tulajdonság alapján, a következő sorrend alakulna ki: kedves, versenyszellemű, toleráns, lusta, intelligens, önző, tehetetlen és agresszív, azaz a pozitív tulajdonságok a sorrendben 1–3. és 5. helyen vannak, a negatív tulajdonságok pedig a 4. és 6–8. helyen.

44. ábra: A Vajdaságban élő romák jellemzői, a mentorok és diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

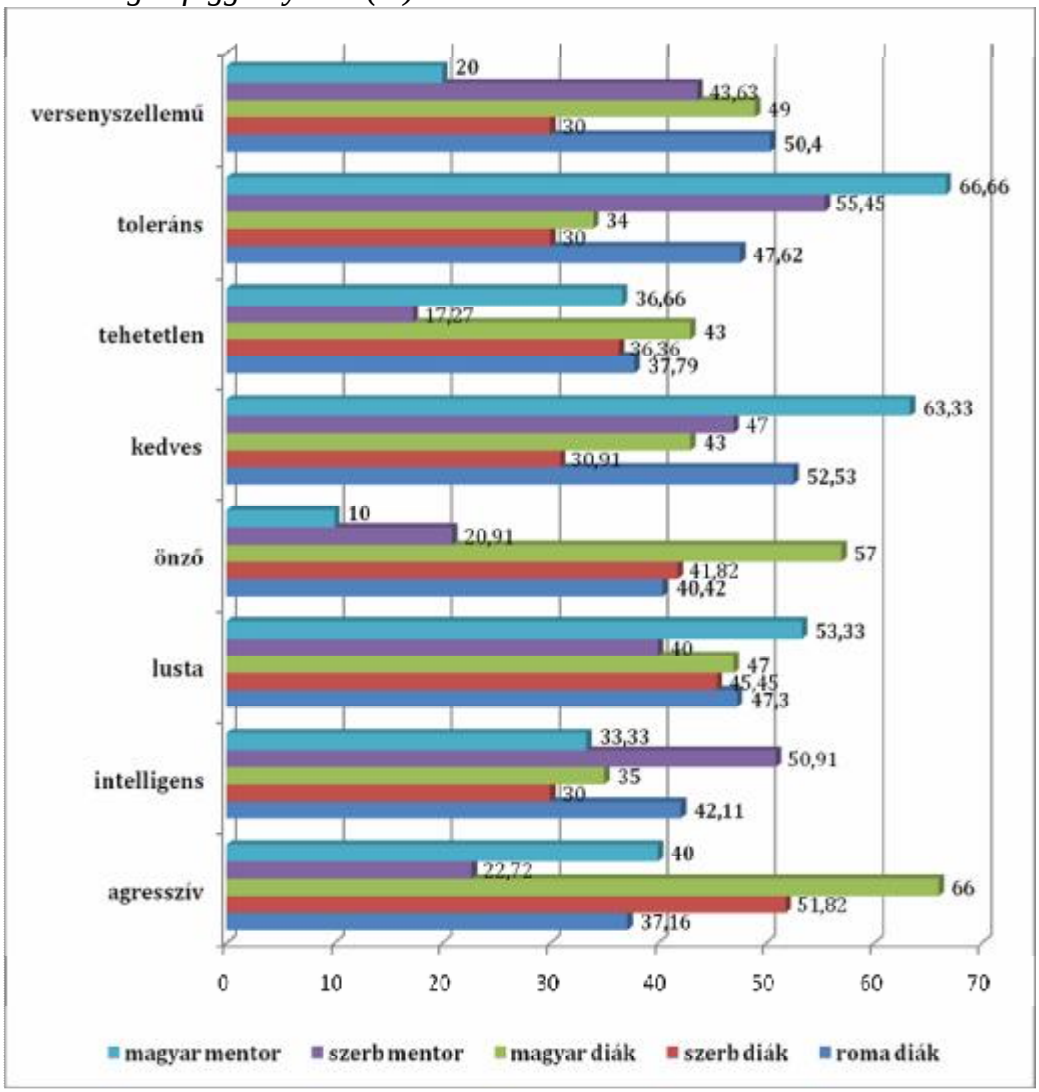

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az előítéletességre vonatkozó harmadik kérdésünk értelmezésében a vajdasági magyarokról alkotott képet vázoljuk fel, az előző két nemzetiséghez hasonlóan. A magyarokról a legpozitívabb kép egyértelműen a magyar mentorokban alakult ki, mind a négy pozitív tulajdonságot ők tulajdonítanak legnagyobb arányban a magyaroknak, míg két negatív tulajdonságot (lusta és agresszív) a legkisebb arányban. Ezt erősíti a magyar diákok által alkotott kép is, akik három pozitív tulajdonság esetében a második legmagasabb pontszámokat adták a magyaroknak, egy negatív tulajdonság esetében (tehetetlen) pedig a legkevésbé kritikusak velük szemben. A képet némiképp árnyalja azonban a magyar diákoknak a vajdasági magyarok két negatív tulajdonságára (lusta és agresszív) vonatkozó véleménye, ugyanis e kettő esetében ők szemlélik a legkritikusabban azonos nemzetiségű társaikat. A *magyarokkal szemben a legkritikusabbak a szerb diákok*, mind a négy pozitív tulajdonságot ők kapcsolják legkisebb arányban a vajdasági magyarokhoz, ennek fordítottja viszont nem igaz, tehát nem ők azok, akik a legnagyobb arányban tulajdonítanak negatív tulajdonságokat a magyaroknak, ebben, a már említett két tulajdonságot kivéve, a roma diákok „vezetnek", az ők véleménye szerint a leginkább önzőbbek és tehetetlenek a vajdasági magyarok.

45. ábra: A Vajdaságban élő magyarok jellemzői, a mentorok és diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

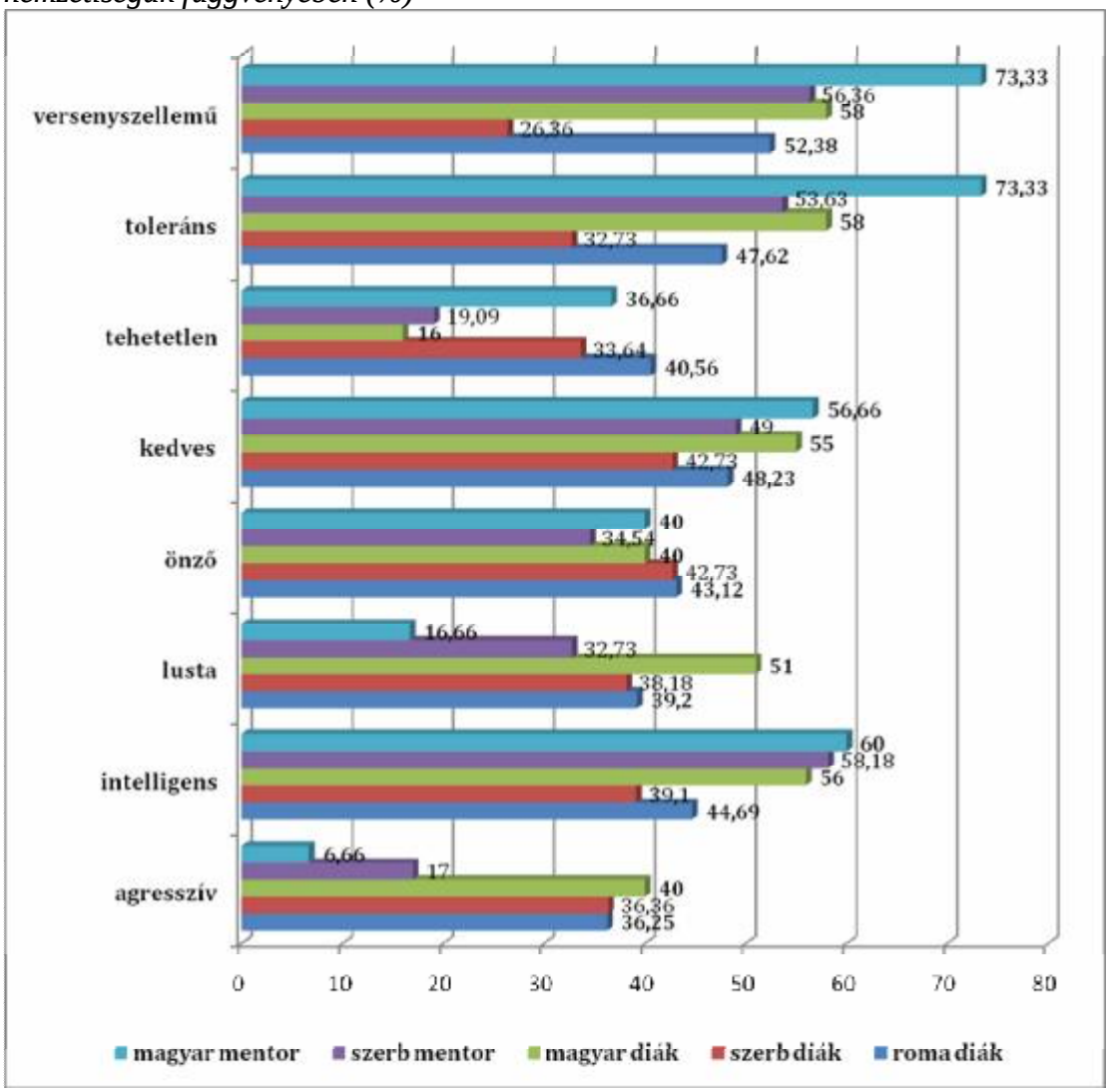

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az előítéletességre vonatkozóan, mintegy konklúzióként egy táblázatot készítettünk, amelyben feltüntettük a négy pozitív és négy negatív tulajdonságot mindhárom vizsgált nemzetiség esetében, és bejelöltük, hogy az illető tulajdonságot válaszadóink mely csoportba tartozó tulajdonította legnagyobb arányban az adott nemzetiségnek. E táblázat szerint az tekinthető előítéletesebbnek, aki a más nemzetiségűek esetében a negatív tulajdonságoknál jelenik meg több alkalommal, saját nemzetisége esetében pedig a pozitív tulajdonságoknál.

7. táblázat: A Vajdaságban élő nemzetiségek tulajdonságaival kapcsolatos előítéletesség

tulajdonság	vajdasági szerbek	vajdasági romák	vajdasági magyarok
agresszív	magyar diák	magyar diák	magyar diák
Lusta	szerb diák	magyar mentor	magyar diák
Önző	magyar diák	magyar diák	roma diák
tehetetlen	szerb diák	magyar diák	roma diák
intelligens	szerb mentor	szerb mentor	magyar mentor
Kedves	szerb diák	magyar mentor	magyar mentor
toleráns	szerb mentor	magyar mentor	magyar mentor
versenyszellemű	roma diák	roma diák	magyar mentor

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar megkérdezettek (mentorok és diákok) a másik két nemzetiségű társaik negatív tulajdonságai vonatkozásában 8 esetből hatszor szerepeltek első helyen (ötször a magyar diákok, egyszer a magyar mentorok), míg pozitív tulajdonságaikat tekintve csupán kétszer (mindkétszer a magyar mentorok), saját nemzettársaikra vonatkozóan pedig a pozitív tulajdonságok esetében mind a négyszer első helyen vannak (mindannyiszor a magyar mentorok), negatív tulajdonságaik esetében csak kétszer (mindkétszer a magyar diákok). Ha ezt pontozni próbáljuk oly módon, hogy a más nemzetiségűvel szembeni negatív előítéletesség -1 pontot, pozitív vélemény +1 pontot, a saját nemzetiségűvel szembeni elfogultság a pozitív tulajdonságok esetében -1 pontot, a negatív tulajdonságok esetében +1 pontot ér, akkor a magyarok által kapott pontszám -6 lenne. A szerbek esetében ugyanez az érték 0, a romák esetében pedig -3. Ennek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a középiskolás diák és mentori kérdőívek válaszai alapján a legelőítéletesebbek a magyar nemzetiségűek, a legkevésbé előítéletesek a szerbek, míg a romák a kettő között helyezkednek el.

Ami az iskolai konfliktusokat illeti, a diákok 21,5 százaléka válaszolta azt, hogy az elmúlt két tanévben volt iskolai konfliktusa. A konfliktusok gyakorisága alacsonynak mondható, egy négyfokú skálán, ahol az 1-es a „soha”, a 4-es pedig a „nagyon gyakran” válaszlehetőséget jelöli, a legmagasabb átlagos érték 1,85. A diákoknak leginkább szerb nemzetiségű osztálytársaikkal és iskolatársaikkal van konfliktusuk, ezt pedig valamelyik tanárral kialakult követi. A lista 4. és 5. helyén a roma és magyar nemzetiségű iskolatársak, a 6. helyen pedig a roma nemzetiségű osztálytársak vannak. Szinte egyáltalán nincs konfliktusuk a diákoknak az iskola vezetőivel, adminisztratív személyzetével és portásával.

46. ábra: A diákok iskolai konfliktusai (átlag)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

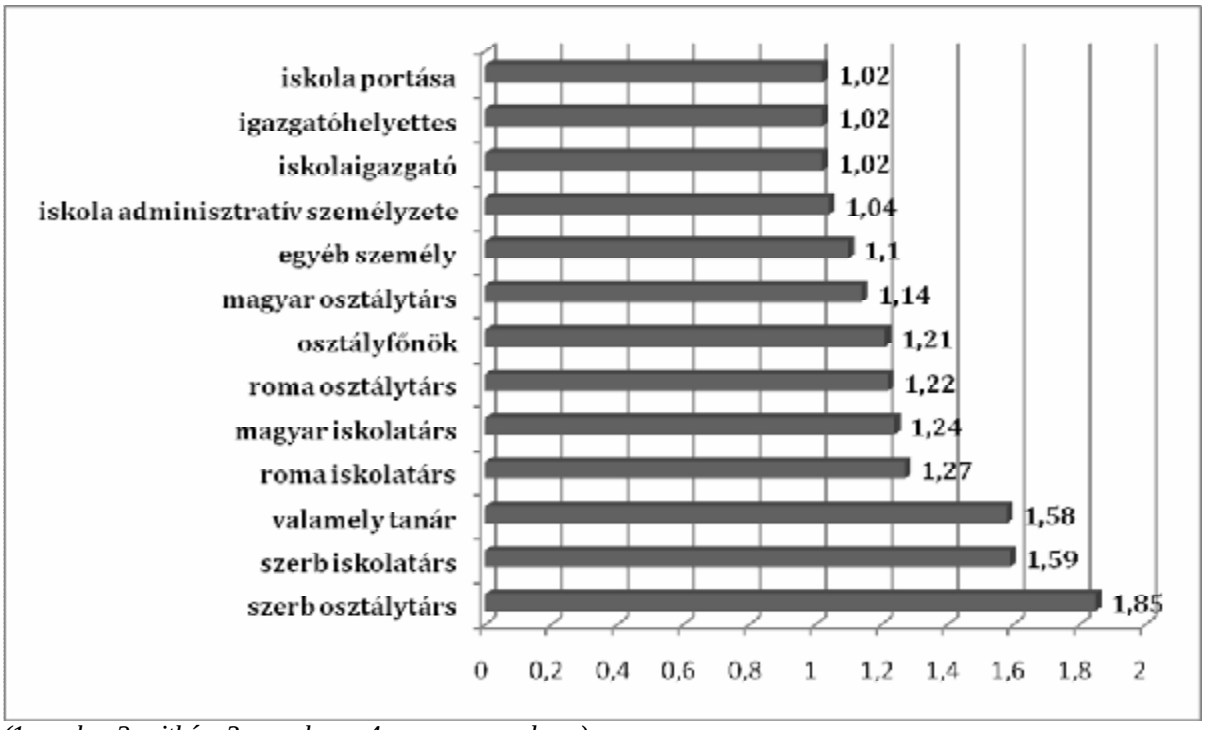

(1 – soha, 2 –ritkán, 3 – gyakran, 4 – nagyon gyakran)

A programban való részvételük szerinti bontásban vizsgálva az adatokat, egyrészt azt tapasztaljuk, hogy a részt vevő diákok körében alacsonyabb azok aránya (17,5%), akiknek volt iskolai konfliktusuk az elmúlt két tanévben, mint azok körében, akik nem résztvevői a programnak (26,4%). Ami a konfliktusok célszemélyeit illeti, lényeges különbség a roma osztálytársak, osztályfőnökkel, illetve valamely tanárral kialakult konfliktusok területén tapasztalható: ezen adatok szerint is látható, hogy az ösztöndíjasok ilyen értelemben fegyelmezettebbek, illetve konfliktus kerülőbbek is a programban részt nem vevő társaikhoz képest. Ezeken kívül nagy különbség nem tapasztalható a két csoport között, mindkettő körében leggyakrabban a szerb osztálytársak, szerb iskolatársak és a tanárok jelennek meg konfliktuspartnerként, kisebb eltérések a konfliktusok gyakoriságában mutatkoznak: a programban részt nem vevő diákok valamivel gyakrabban kerülnek konfliktusba ezekkel a személyekkel, mint a program résztvevői.

47. ábra: A diákok iskolai konfliktusai, a programban való részvétel szerinti bontásban (átlag)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

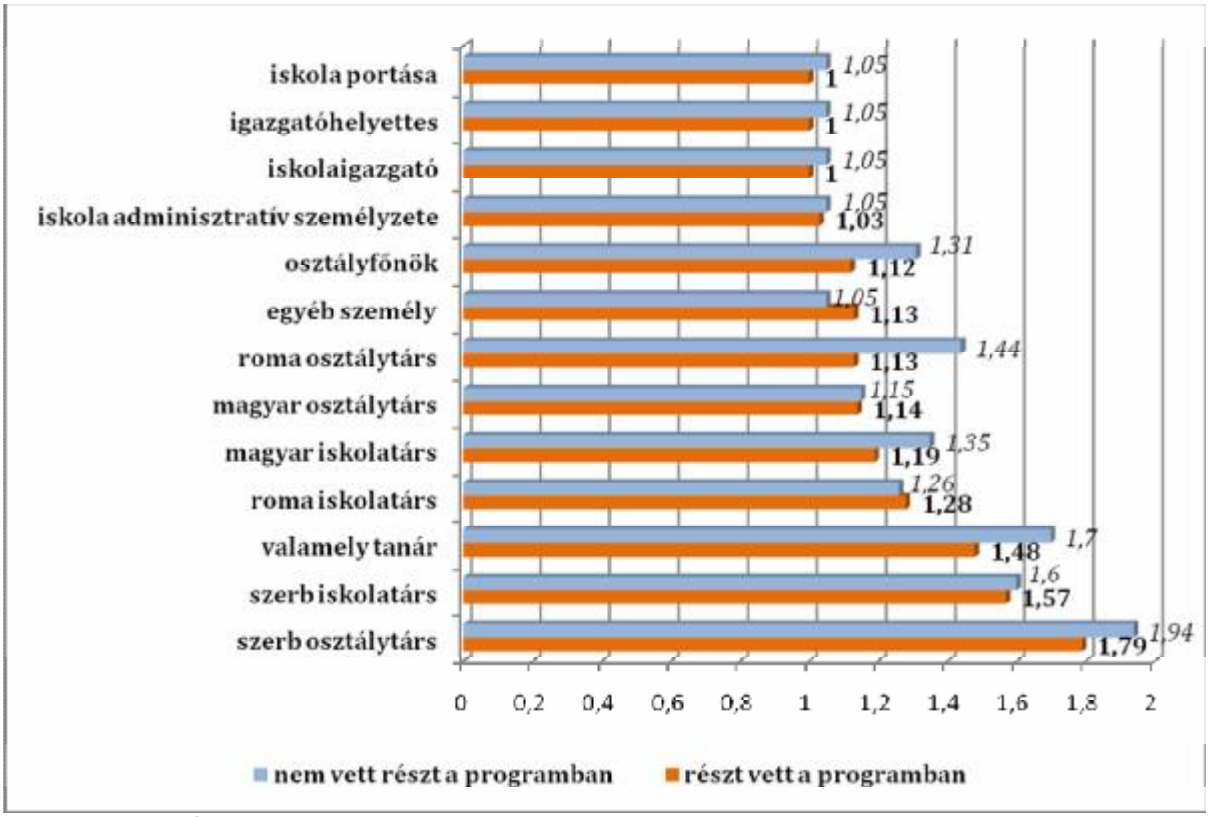

(1 – soha, 2 –ritkán, 3 – gyakran, 4 – nagyon gyakran)

4.2.4. A diákok jövőképe

A diákok egy része a továbbtanulásban látja a jövőjét, ennek megfelelően 16,8%-uk szeretne érettségizni, továbbá 41,6 százalékuk felsőfokú tanulmányokat is folytatna, ezzel szemben alacsonynak mondható azok aránya, akik semmilyen formában nem folytatnák tanulmányaikat (3,7%). Közel egyharmaduk szeretne dolgozni a középiskola elvégzése után, illetve 1,6 százalékuk vagy családot szeretnének alapítani.

48. ábra: A diákok jövőbeli tervei az iskola elvégzése után (igen válaszok %-ban)

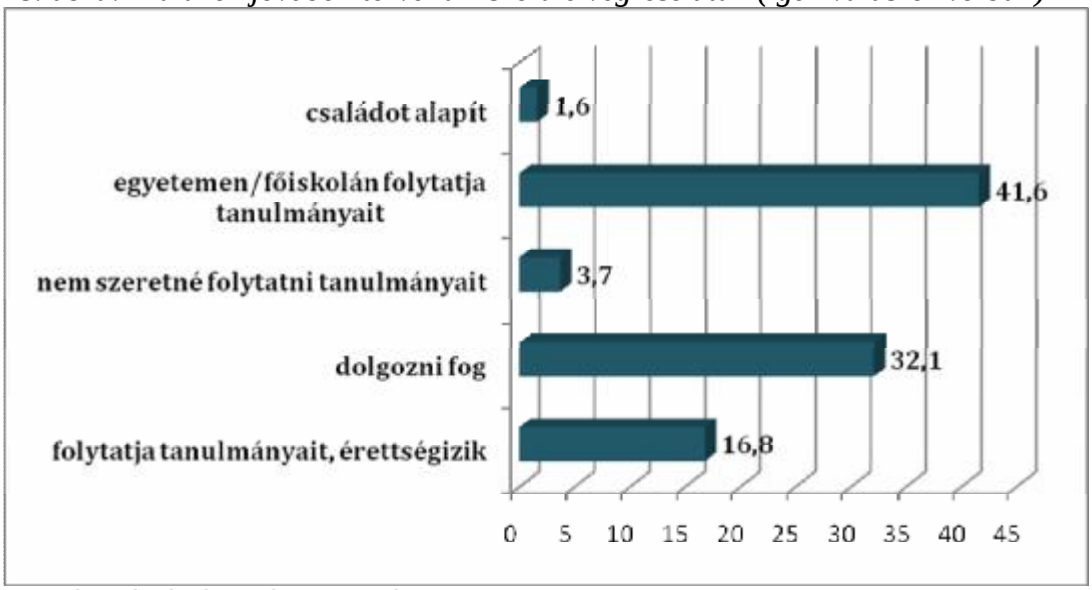

** Ennél a kérdésnél a diákok több választ is megjelölhettek*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A programban való részvétel szerint vizsgálva, megállapítható, hogy a résztvevők körében magasabb azok aránya (42,72 százalék szemben a 35 százalékkal), akik főiskolán/egyetemen folytatná tanulmányait, viszont azok aránya is magasabb, akik semmilyen formában nem szeretnének továbbtanulni (5,45 százalék szemben az 1,25 százalékkal). A programban részt nem vevő diákok nagyobb arányban szeretnének dolgozni az iskola elvégzése után, és körükben magasabb azok aránya is, akik családot alapítanának. Összességében elmondható tehát, hogy az ösztöndíjprogramban való részvétel pozitívan hat a diákokra, ami felsőfokú tanulmányok folytatására vonatkozó terveiket illeti. Szükséges megjegyezni azonban, hogy a jövőbeli tervek közötti eltérések a két csoport között statisztikai értelemben nem szignifikánsak.

49. ábra: A diákok jövőbeli tervei az iskola elvégzése után, a programban való részvétel szerinti bontásban (igen válaszok %-ban)

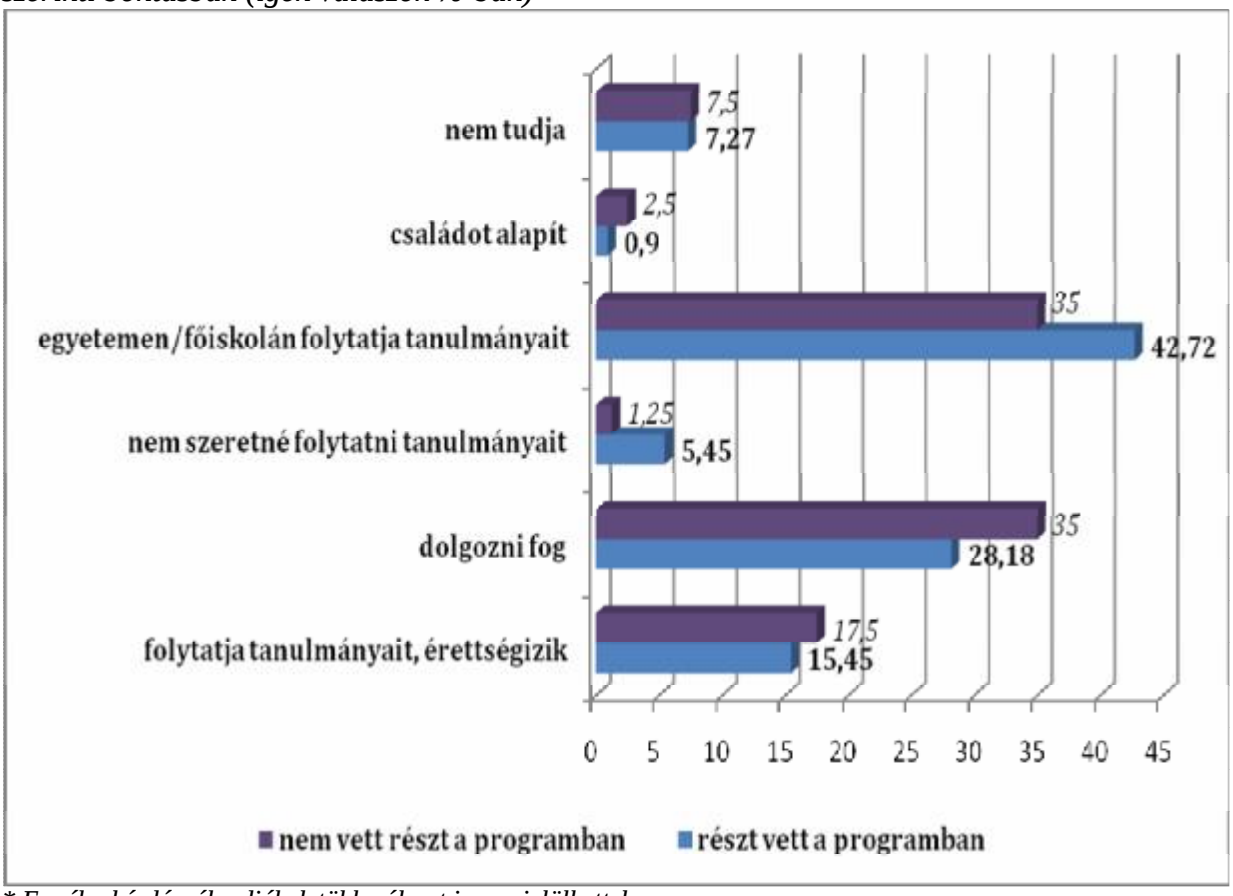

** Ennél a kérdésnél a diákok több választ is megjelölhettek*

A tanulmányaikat egyetemen/főiskolán folytatni szándékozók több céltelepülést jelöltek meg, ezek közül három település jelenik meg nagyobb számban: Újvidéket 53 diák, Belgrádot 22 diák és Szabadkát 9 diák említette. A diákok több szakot is felsoroltak, ahol szeretnének tanulni, ezek közül a legnépszerűbbek a közgazdaságtan (beleértve bank-és pénzügyet, marketinget, menedzsmentet stb.), egészségügyi (gyógyszerész és orvos), pedagógusi, designeri szakok. A továbbtanulás nyelve tekintetében a szerb dominál (73-an jelölték meg), ezt a magyar (5 diák), az angol (3 diák), illetve a német és a szlovén nyelv (1–1 diák) követi.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

B.) A kérdőív második részének elemzése (a programban résztvevő 110 diák válaszai alapján)

4.2.5. Általános jellemzők

„A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba” című programban részt vevő diákok mintegy 33%-a jár a középiskolában roma diákok számára fenntartott speciális helyekre.

50. ábra: A diákok eloszlása aszerint, hogy milyen helyre nyertek felvétel a középiskolában (%)

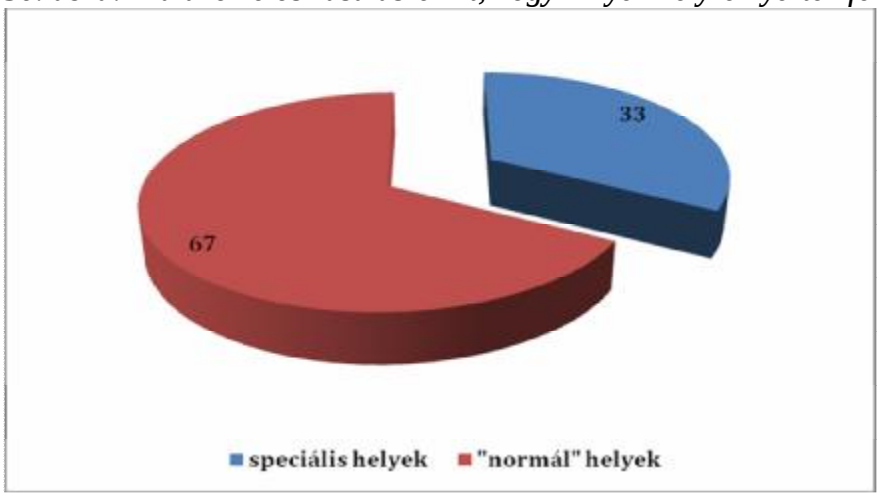

Az erre vonatkozó kérdésünkre kapott válaszokból az derült ki, hogy a Vajdasági Tartományi program keretében kapott ösztöndíjon kívül mindössze csupán 4 diák (3,8%) részesül más ösztöndíjban is. Mégis, amikor arra kértük a diákokat, hogy jelöljék be azokat az ösztöndíjakat, amelyben még részesülnek, több jelentkező akadt, mint az előző kérdésre adott válaszból kiderül. Ezeknek az ösztöndíjaknak az átlagos összege egy félévben 16 727 dinár.

51. ábra: A programban részt vevő diákok által kapott más ösztöndíjak (%)

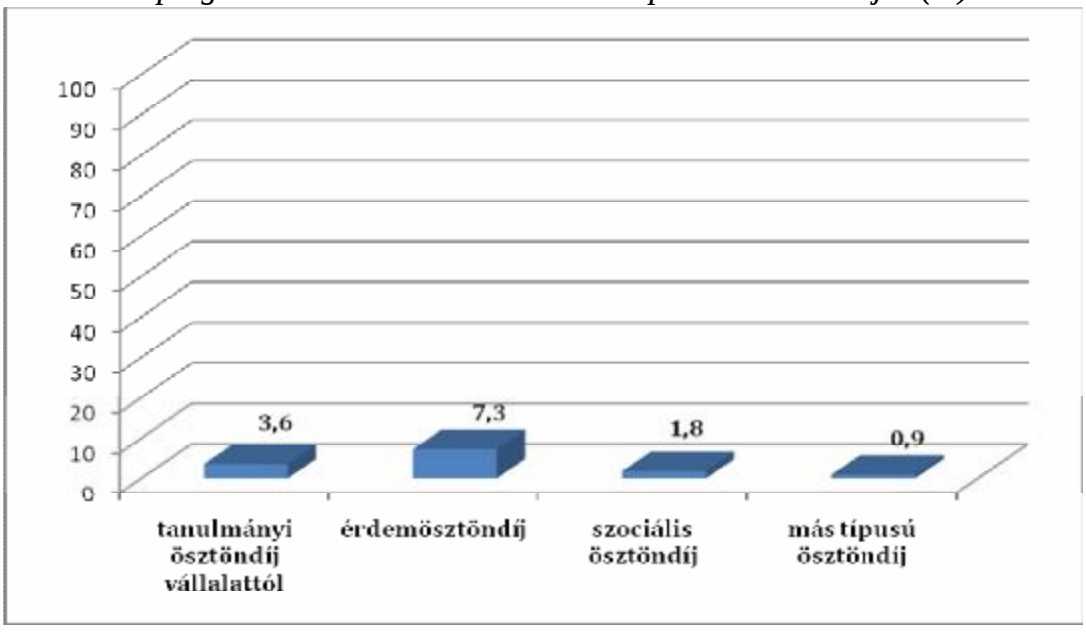

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.2.6. A diák-mentor kapcsolat, a mentori munka különböző vetületei

Az ösztöndíjprogram egyik legfontosabb része a mentor-diák közötti kapcsolat és annak különböző vetületei. A diákok 97,9 százaléka esetében az ösztöndíjprogram keretén belül velük dolgozó mentor ugyanabban az iskolában tanít, ahol ők is járnak. A mentorok a programbeli szerepük mellett az iskolában más tisztséget is betöltenek: a diákok 2,2 százalékának mentora iskolaigazgató, további 2,2 százaléka igazgatóhelyettes, továbbá a diákok közel felének (48,6%) a mentora egyben az osztályfőnöke is.

A mentorral való legelső és legutóbbi találkozó időpontja tekintetében a diákok válaszai igen nagy eltérést mutatnak, ami azt jelenti, hogy az egyes helyszíneken vagy nem egységes időpontokban indult be a program, vagy a diákok nem emlékeznek a különböző dátumokra. A legelső találkozó időpontját illetően vannak olyan diákok, akik nem jelöltek meg pontos dátumot, csupán az évet (27-en 2008-at, ketten 2007-et), azok esetében pedig, akik a hónapot is megjelölték, a legkorábbi időpont 2007. március (2 diák),[17] a legkésőbb pedig 2008. december (szintén 2 diák). A leggyakrabban előforduló válaszok a 2007. október (11 diák), a 2007. november (7 diák), valamint a 2008. szeptember (10 diák). A legutóbbi találkozó időpontját illetően sokkal nagyobb az egyetértés, a legtöbben (63 diák) 2009. áprilisát jelölték meg, további 11 diák pedig csak 2009-et. Egy-egy diák van, aki 2008. áprilisát, 2009. márciusát és 2009. májusát jelölte meg.

A mentorral való találkozók időpontjánál fontosabb szempont a találkozók gyakorisága. Az alábbi ábrán összehasonlítottuk az egyéni és a csoportos találkozók gyakoriságát. Az egyéni találkozókra gyakrabban kerül sor, mint a csoportos találkozókra, a diákok közel négyötöde (77,8%-a) legalább kéthetente találkozik mentorával (közel fele pedig hetente vagy gyakrabban), azok aránya, akik ritkábban, mint kéthavonta találkoznak 13,1 százalék. A csoportos találkozók a diákok kétötödénél kéthetente kerül sor, negyedénél hetente vagy ennél gyakrabban, további közel negyedénél pedig havonta. Azok aránya, akik nem találkoznak minden hónapban csoportos találkozó keretében mentoraikkal, 10,4 százalék.

52. ábra: A mentorral történő egyéni és csoportos találkozók gyakorisága (%)

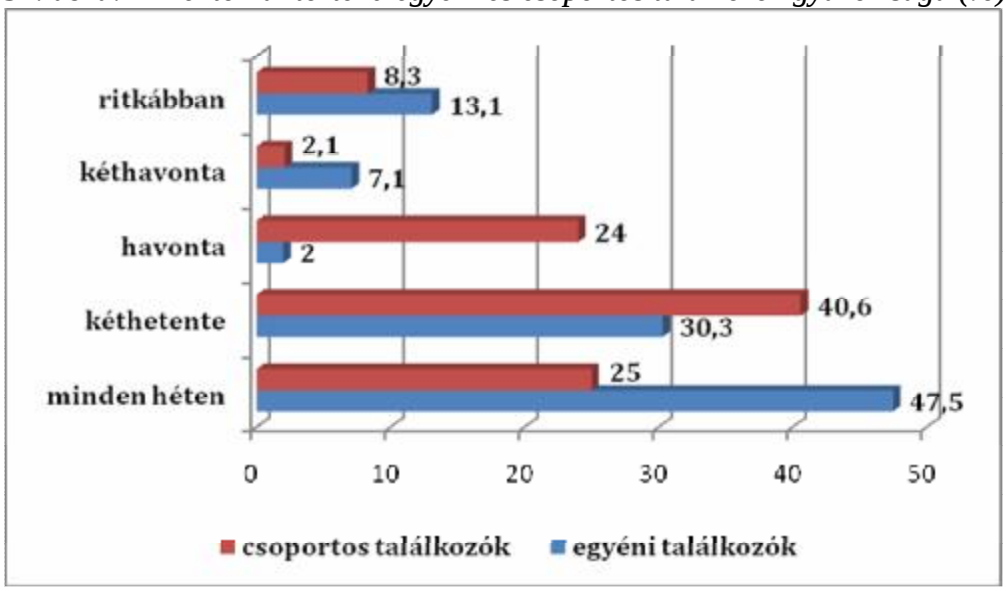

[17] A program 2007 őszén indult!

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A diákok becslése szerint hetente átlagosan 2,66 órát dolgoznak a mentorukkal. Ezt összehasonlítva a mentorok által kitöltött kérdőívek hasonló adataival, azt tapasztaljuk, hogy ez utóbbiak több mint másfél órával többet, vagyis 4,26 órát fordítanak a mentori munkára hetente.

A kérdőív egyik legfontosabb kérdése a mentorral való találkozók tematikájára vonatkozott. Ennek megfelelően felsoroltunk 27 tevékenységet a kérdőívben, és arra kértük a diákokat, hogy jelöljék meg, hogy a mentorral való egyéni vagy csoportos találkozásaik alatt sor került-e a szóban forgó tevékenységekre. Az alábbi ábrán sorrendben láthatjuk a különböző tevékenységeket. Ezek között négy olyan van, amelyre a diákok több mint háromnegyede szerint sor szokott kerülni a mentorral való találkozókon: beszélgetés az ösztöndíjprogramról, annak céljairól és a diákok kötelezettségeiről; beszélgetés az ösztöndíjról, a pénzről; a diákok iskolával kapcsolatos problémáinak megbeszélése, tanulmányi eredményeinek elemzése; valamint beszélgetés a továbbtanulásról. Emellett ***a diákok több mint kétharmada szokott a mentorral a más tanárokkal való kapcsolatáról beszélni ezeken a találkozókon, hasonlóképpen jövőbeli terveiről is,*** de a tartományi oktatásügyi szervek számára elkészítendő jelentés is viszonylag gyakori téma. Ezzel szemben, a lista másik végén elsősorban szabadidős tevékenységeket találunk, de nem igazán jellemző a könyvtárlátogatás, a mentorral együtt végzett számítógépes munka, valamint a diákok különböző készségeinek (olvasási/írási készségek, kommunikációs technikák) fejlesztésére irányuló tevékenységek sem.

53. ábra: A mentorokkal történő találkozásokon folytatott tevékenységek (igen válaszok %)

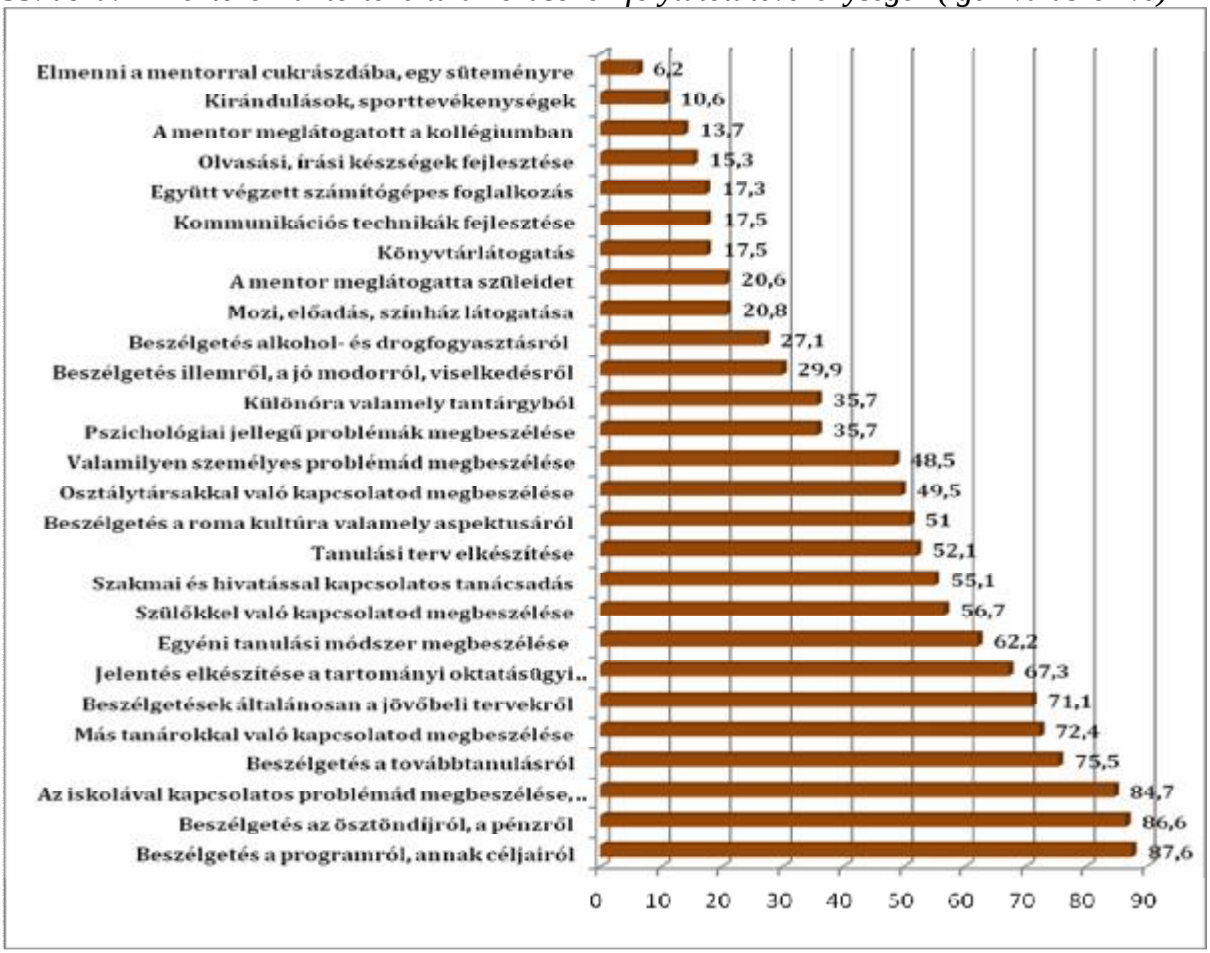

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A diákok által adott válaszokat összehasonlítva a mentorok által ugyanerre a kérdésre adott válaszokkal (lásd részletesebben a mentori kérdőív elemzésére vonatkozó részt), a következő észrevételek tehetők: *egyrészt jóval több azon tevékenységek száma, amelyekre a mentorok több mint 80 százaléka szerint sor került a diákokkal való találkozókon.* Ettől eltekintve viszont, a lista elején szereplő tevékenységek mindkét esetben nagymértékben megegyeznek, különbség inkább a sorrendben és azok gyakoriságában van. Van azonban *egy szembetűnő különbség: a diákok által harmadik helyre rangsorolt tevékenység, az iskolai problémákról való beszélgetés a mentorok listáján mindössze a 25. helyen található* (előbbiek 84,7 százaléka, utóbbiak mindössze 26,1 százaléka szerint kerül sor erre a találkozókon), itt tehát a vélemények között egyfajta ellentmondás tapasztalható.

A mentorral való munka vonatkozásában arra is rákérdeztünk, hogy mennyire képes a mentor motiválni a diákokat különböző téren. A diákok válaszaikat egy négyfokú skálán adhatták meg, ahol az 1-es a „nagyon kis mértékben", a 4-es a „nagyon nagymértékben" válaszlehetőséget jelölte. Az ábrán látható, hogy a mentorok motiváló képessége a két középső érték közé tehető, azaz egyetlen általunk felsorolt tevékenység vagy képesség esetében sem sikerült a mentornak nagyon nagymértékben motiválni a diákokat, azonban a másik véglet, a nagyon alacsony motiváló képesség sem jellemző. A mentori motiváció abban a legerősebb, hogy rábírja a diákokat az együttműködésre és a rendszeres találkozókra, továbbá a pluszfeladatok vállalása és a hatékonyabb kommunikáció sem marad el ettől lényegesen. A mentorok a legkevésbé az osztályba való beilleszkedésre és a mentorral, valamint más diákokkal való tapasztalatcserére tudják motiválni a diákokat, ami ez utóbbiak egyfajta zárkózottságát, elszigeteltségét jelzi.

54. ábra: A mentorok motiváló ereje a diákokra nézve (átlag)

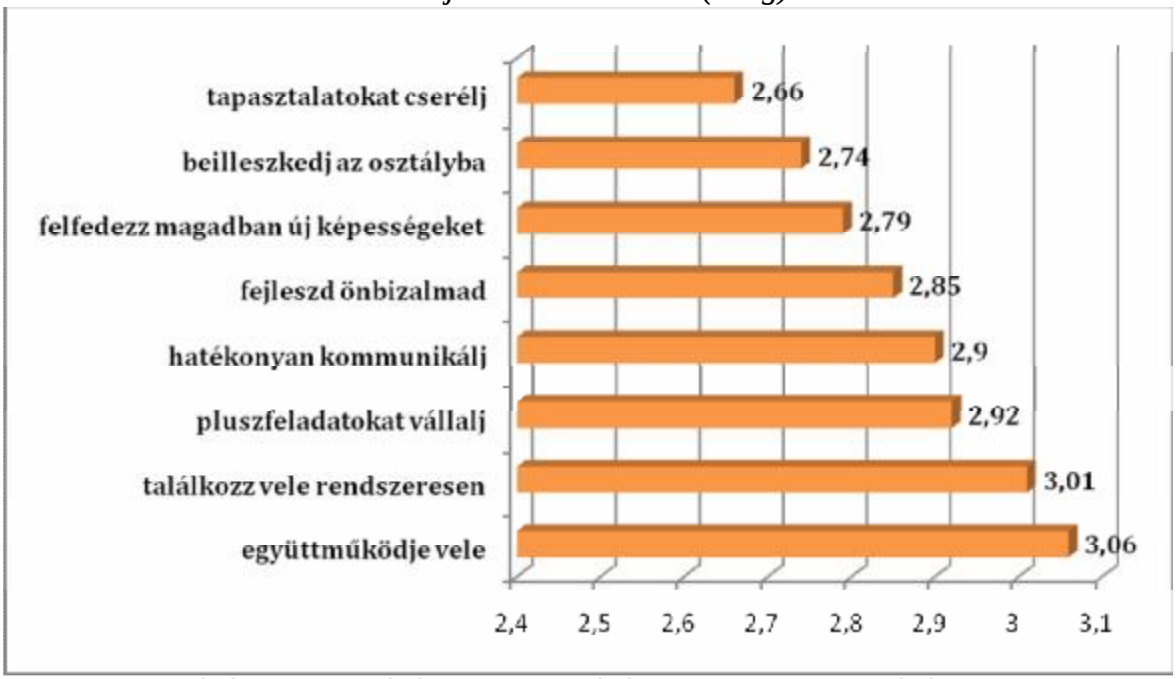

(1 – nagyon kis mértékben, 2 –kismértékben, 3 –nagymértékben, 4 – nagyon nagymértékben)

A mentori munka egyik fontos tényezője lehet az, hogy a mentor ismeri vagy sem a diákok szüleit. A diákok válaszaiból az tűnik ki, hogy 88,8 százalékuk esetében a mentor ismeri a szülőket. A velük való kapcsolattartás leggyakoribb eszköze a telefon (a diákok 84,6%-nál), azonban magas a szülői értekezletek (70,8%) és a az iskolában előre megbeszélt program szerinti találkozások aránya is (71,8%). A diákok 11,8 százaléka esetében a kapcsolattartás

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

más formális módon zajlik, ezeket azonban a válaszadók nem nevezték meg. A legkevésbé jellemző kapcsolattartási mód az e-mail.

55. ábra: A mentorok és szülők kapcsolattartási módjai (%)

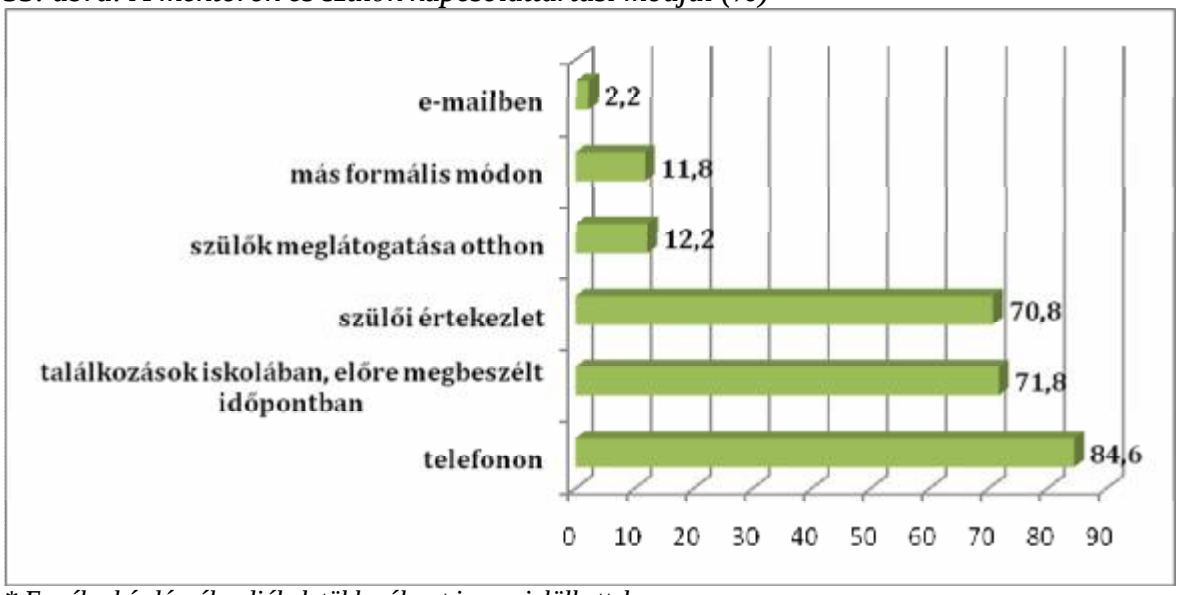

** Ennél a kérdésnél a diákok több választ is megjelölhettek*

4.2.7. Az ösztöndíj különböző vetületei

Ebben a kérdésblokkban olyan kérdések szerepeltek, amelyek kimondottan az ösztöndíjjal voltak kapcsolatosak, annak nagyságával, kifizetési módjával, elköltésével. A diákoktól kapott válaszok alapján az ösztöndíj átlagos összege havi 5 975 dinár.

A diákok háromnegyede 3–4 havonta kapja az ösztöndíjat, 18-uk viszont azt válaszolta, hogy egyetlen részletben egy félévben. További 3–3 százalék azok aránya, akik havonta, vagy másképp kapják a pénzt. A diákok több mint fele (54%-a készpénzben), további közel fele (41%-a) pedig bankkártyán keresztül jut hozzá a pénzhez, 5 százalékuk pedig más formában (az iskolában, folyószámlára stb.). *Igen magas azon diákok aránya (64,6%),* akik azt válaszolták, hogy nem kapják a leszögezett határidőknek megfelelően az ösztöndíjat, csupán valamivel több mint egyharmaduknak (35,4%) érkezik meg időben a pénz.

56. ábra: Az ösztöndíj gyakorisága (%)

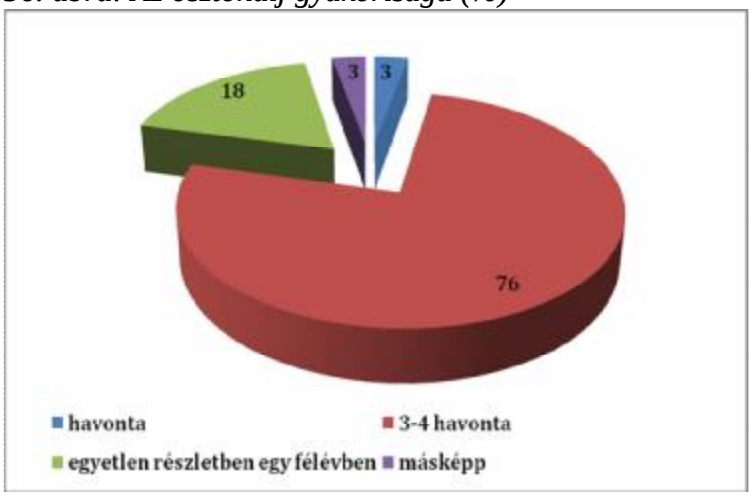

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

57. ábra: Az ösztöndíj kézhezvételének módja (%)

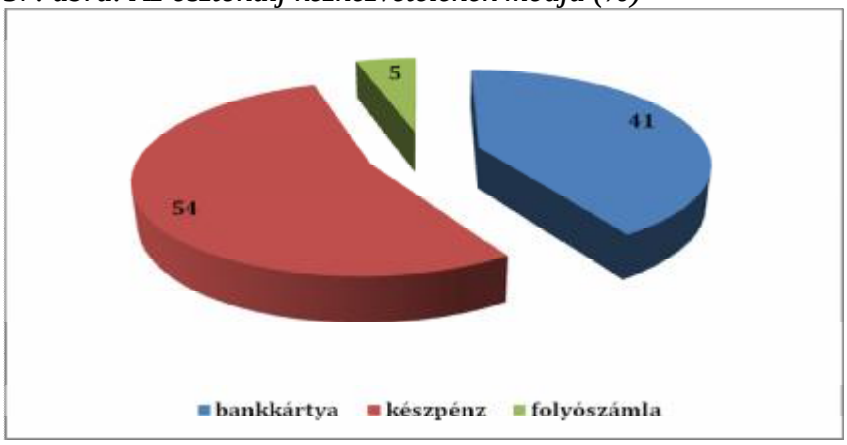

A diákoknak lehetőségük nyílt értékelni az ösztöndíj nagyságát is. Ezt egy ötfokú skálán tehették meg, ahol az 1-es érték azt jelentette, hogy egyáltalán nem elégedettek azzal az összeggel, amit az ösztöndíjprogram keretében kapnak, az 5-ös érték pedig azt, hogy nagyon elégedettek. Ezen a skálán a diákok által adott válaszok átlagos értéke 3,38 volt, ami egy közepes szintű elégedettséget mutat. Azokat, akik nem elégedettek az összeg nagyságával, arra is megkértük, hogy becsüljék meg azt az összeget, amelyet elégségesnek tartanának, illetve amivel elégedettek lennének. A diákok által megadott átlagos összeg havi 12 716,5 dinár; ez valamivel több, mint duplája annak az összegnek, amit a diákok saját elmondásuk szerint havonta kapnak.

Az ösztöndíjra vonatkozó utolsó kérdésünkben a pénz elköltésének módjára voltunk kíváncsiak. Ebben a kérdésben 13 szolgáltatást, javat, használati tárgyat soroltunk fel, és arra kértük a diákokat, hogy jelöljék be, költöttek-e valaha ezek valamelyikére a program keretében kapott ösztöndíjukból.

58. ábra: Az ösztöndíj elköltési módja (igen válaszok %-ban)

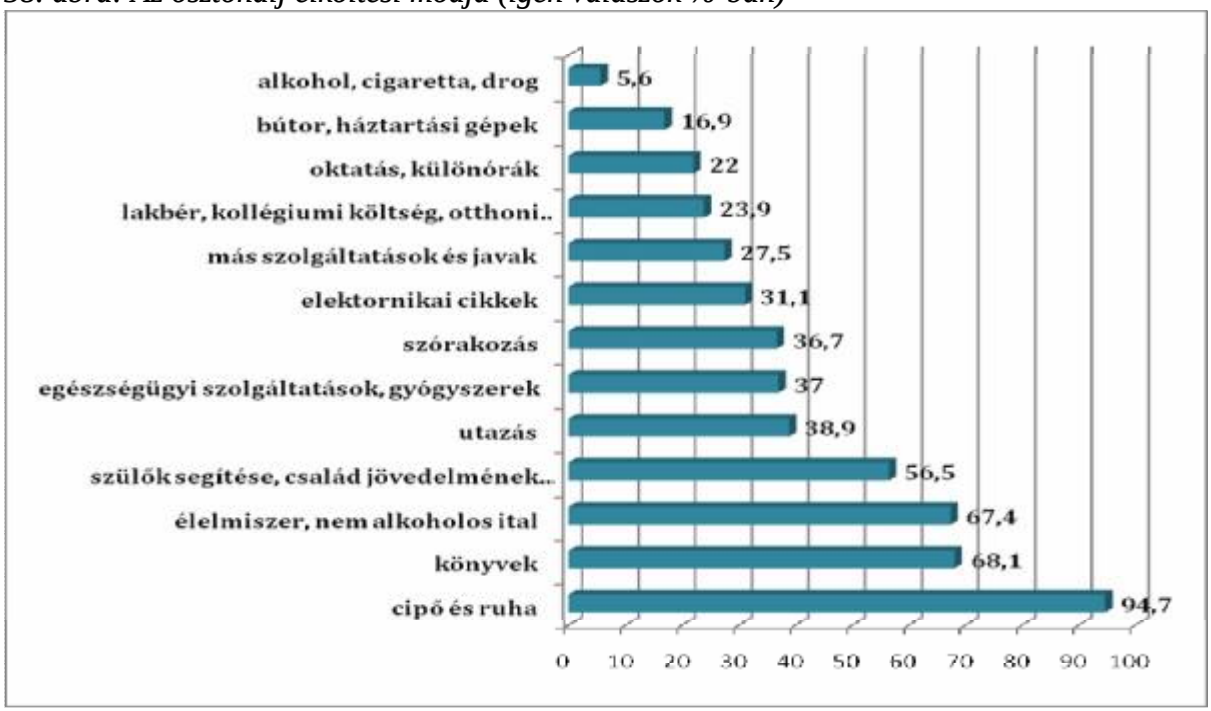

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Amint láthatjuk, a diákok több mint 90%-a költött már az ösztöndíjából öltözködési cikkekre, további kétharmaduk pedig könyvet és élelmiszert/nem alkoholos italt is vásárolt belőle. 56,5 százalék azok aránya, akik ebből a pénzből segítik szüleiket a család jövedelmének kiegészítése révén. Tehát a lista elején azok a javak és szolgáltatások találhatók, amelyek szükségesek az iskolába járáshoz és egy elfogadható, normális családi élethez, azaz valóban olyan szociális támogatás, amely az iskolai esélyeket növelheti. A lista másik végén az alkohol, cigaretta és drog található, ezekre a diákok 5,6 százaléka költött, valamint bútorra és háztartási gépekre is csak 16,9 százalékuk. Érdemes megjegyezni, hogy a diákok kevesebb, mint negyede válaszolta azt, hogy ösztöndíjából költött már oktatásra, különórákra.

A középiskolás támogatott diákok véleménye az ösztöndíjprogramról ötös skálán is kimutatható, de itt a leggyakoribb pozitív és leggyakoribb negatív véleményeket hozzuk fel:
*Pozitívum, hogy „*anyagilag segít abban, hogy iskolába tudjak járni"; „motivál", „összehoz a barátokkal", „nagyobb az átlageredmény"…
Negatívum: a válaszadók 90%-a az ösztöndíj rendszerességére panaszkodott: „szeretném ha havonta fizetnék ki az ösztöndíjat".

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.3. Általános iskolás diákkérdőívek elemzése

Az általános iskolás (7-8. osztályos) diákok számára készített kérdőívet összesen 303 tanulóval sikerült kitöltetni. A diákok valamivel több, mint egyötöde (21,3%) vallotta magának roma nemzetiségűnek, a legtöbben közöttük szerbek (45,3%), 28,4 százalékuk magyar, további 5 százalékuk pedig más nemzetiségű.

59. ábra: A diákok megoszlás nemzetiségük szerint (%)

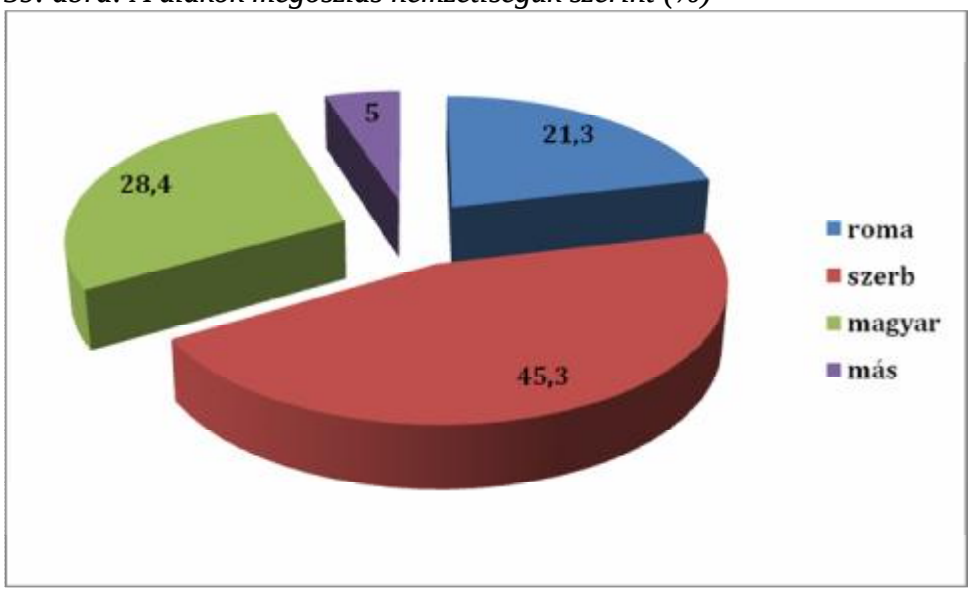

Az alábbiakban az elemzés további részét nemzetiségi összehasonlításban fogjuk elvégezni, párhuzamosan ismertetve a roma nemzetiségű és az egyéb nemzetiségű diákok válaszait. A kérdőív összesen 54 kérdést tartalmazott, hasonlóakat, mint a középiskolás diákok körében kitöltött kérdőív.

4.3.1. A diákok szocio-demográfiai jellemzői

Nemi megoszlásukat tekintve, a roma és egyéb nemzetiségű diákok adatai hasonlóak, mindkettő esetében többen vannak a fiúk, a roma diákok között arányuk 52,5 százalék, a nem roma diákok között pedig 51,1 százalék.

60. ábra: A diákok nemi megoszlása (%)

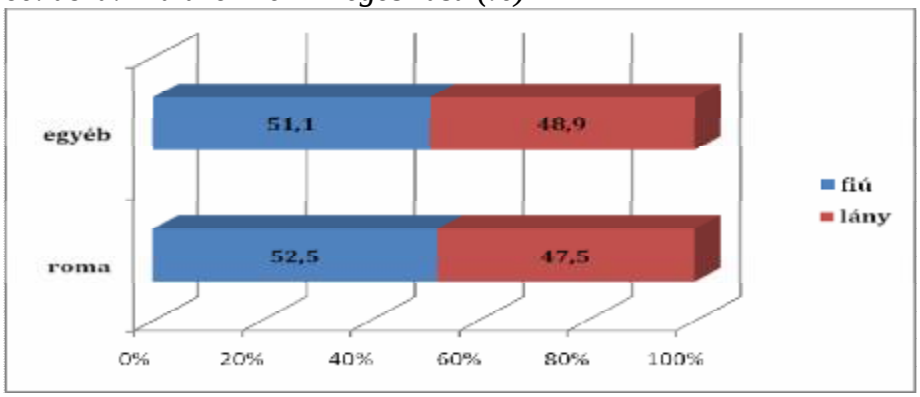

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Születési évükről megállapíthatjuk, hogy a roma diákok 1990–1995 között születtek, az egyéb nemzetiségűek pedig 1992–1997 között, előbbiek mintegy háromnegyede született 1994-1995-ben, utóbbiak esetében az az arány 92 százalék. A születési évek eloszlását az alábbi ábrán követhetjük nyomon.

61. ábra: A diákok megoszlása születési évük szerint (%)

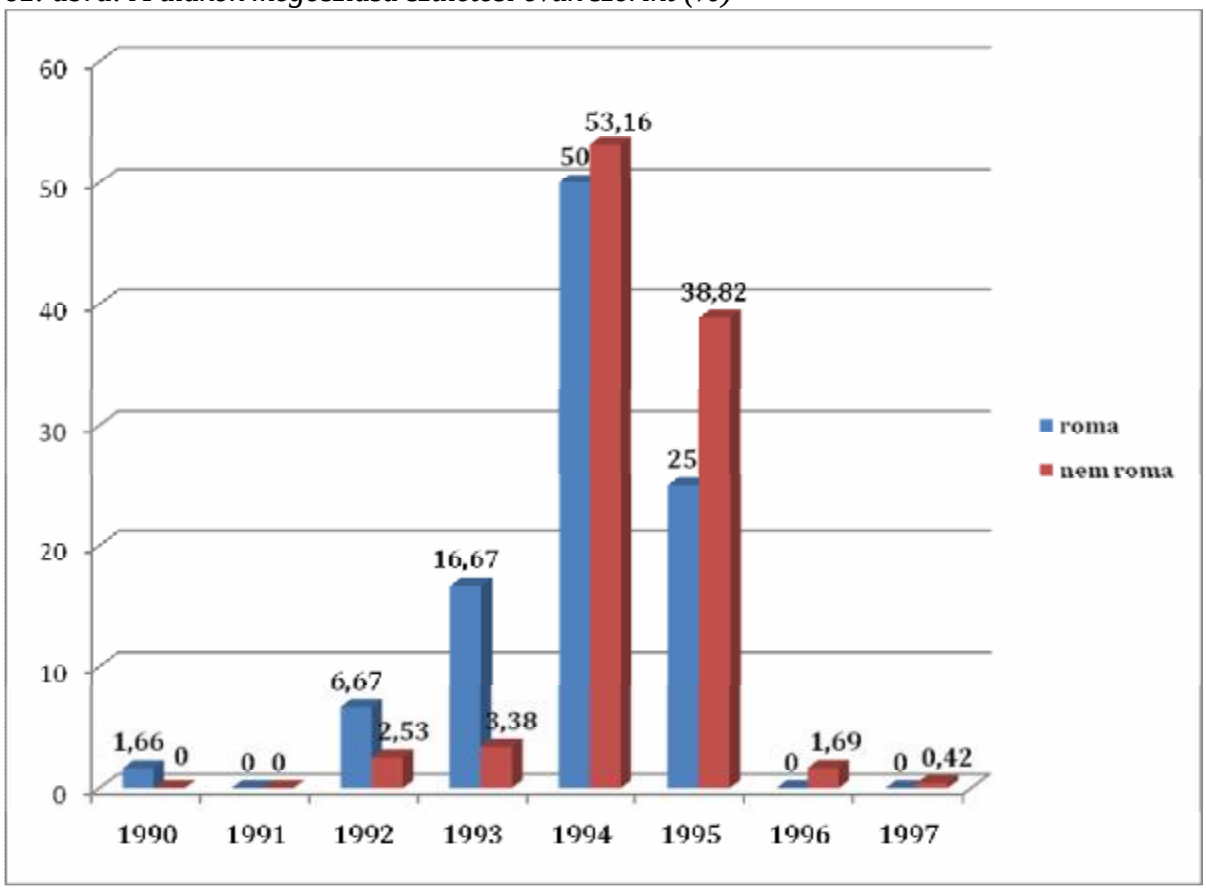

A diákok születési helyét vizsgálva a település jellege szerint, azt mondhatjuk, hogy a roma és nem roma diákok között nincs számottevő eltérés, előbbiek 90 százaléka, utóbbiak 95,4 százaléka városon született. A szülők lakhelyét tekintve már lényegesen nagyobb az eltérés, a roma diákok szüleinek valamivel több mint kétharmada (68,3%) él városon, míg a nem roma diákok esetében ez az arány 81,5 százalék, tehát a romák kevésbé élnek urbánus környezetben, mint az egyéb nemzetiségű diákok. Tekintettel arra, hogy a roma diákok 98,4 százaléka, az egyéb nemzetiségű diákok 98,3 százaléka él együtt szüleivel, azt mondhatjuk, hogy a szülők lakhelyére vonatkozó adataink a diákokra is érvényesek.

A diákok nemzetisége mellett anyanyelvükre, szüleik nemzetiségére és a családban beszélt nyelvre is rákérdeztünk. A roma nemzetiségű diákok közül 86,9 százalék vallotta magát roma anyanyelvűnek. Szüleik nemzetiségét tekintve tíz gyerekből 9 esetében mind az anya, mind az apa roma nemzetiségű, a családban beszélt nyelv tekintetében lényegesen kisebb ez az arány: a családok kétharmadában beszélnek csak roma nyelven, 14,6 százalékában szerbül, míg 17,7 százalékában egyéb nyelven. Ez utóbbiak között találjuk azokat a családokat is (összesen 9 család), ahol több nyelvet használnak, 3 családban a szerbet és a romát, 3 családban a magyart és a romát, 2 családban pedig a magyart és a szerbet, további 1 családban pedig a németet használják.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

62. ábra: A roma nemzetiségű anyanyelve és szüleinek nemzetisége, illetve a családban beszélt nyelv (%)

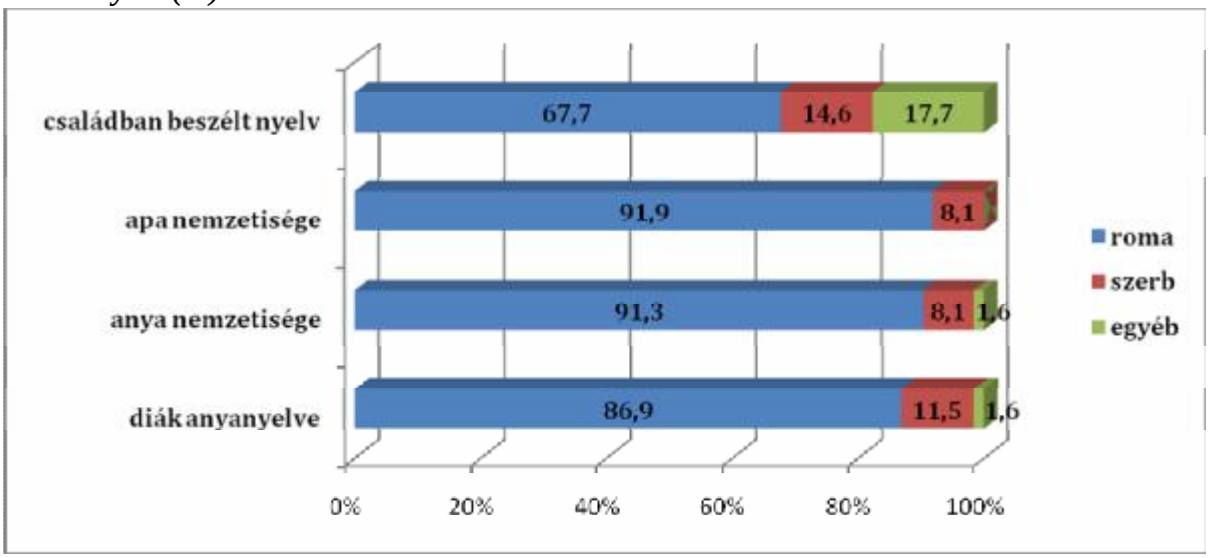

A magukat nem roma nemzetiségűnek valló diákok esetében a domináns nyelv a szerb (58,5%), ezt követi a magyar (34,9%), a diákok 2,5 százaléka nevezte meg a roma nyelvet anyanyelveként, míg 3,8 százaléka más nyelvet (albán, bunyevác, horvát). A szülők nemzetiségét tekintve hasonló a tendencia, mint a diákok anyanyelvénél, annyi különbséggel, hogy valamivel magasabb a magyar és egyéb nemzetiségűek aránya. A családban beszélt nyelv a diákok háromötöde (60,8%) esetében a szerb, közel egyharmada esetében (32,1%) a magyar. Az egyéb nyelvet megjelölők aránya 5,5 százalék, van közöttük albán (4 diák esetében), illetve bunyevác (2 diák esetében) nyelvet megjelölő, de több nyelvet megjelölő is: 5 magyar-szerb, 1 szerb-roma.

63. ábra: A nem roma nemzetiségű anyanyelve és szüleinek nemzetisége, illetve a családban beszélt nyelv (%)

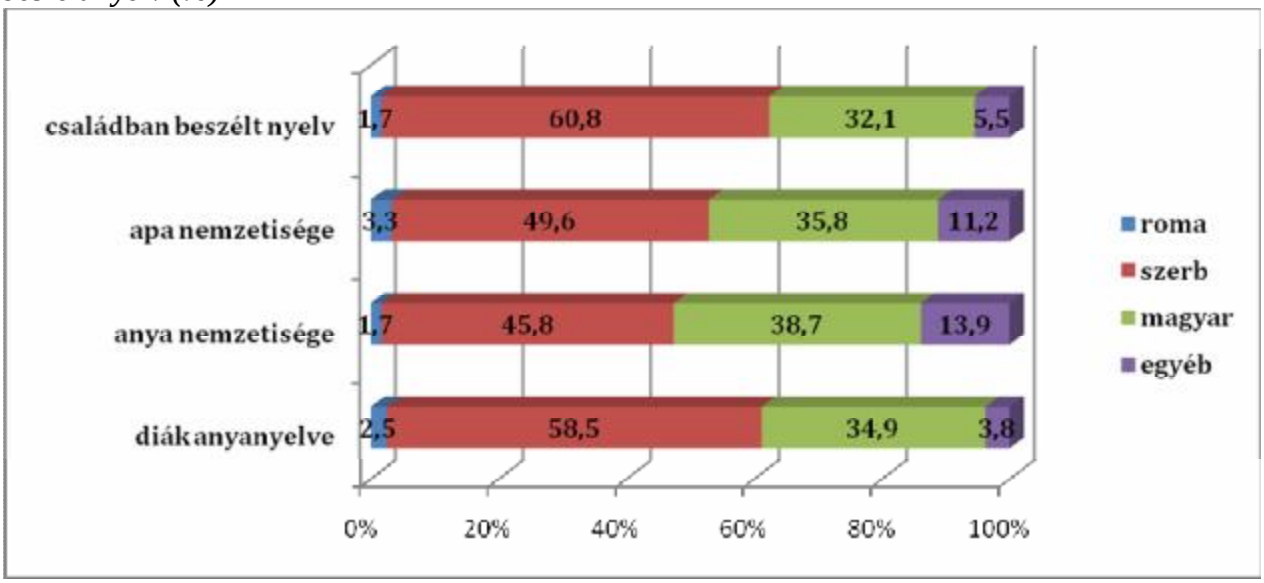

A családban történő nyelvhasználat mellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy a diákoknak van-e az iskolában roma nyelvórájuk vagy anyanyelv-ápolási órájuk, illetve ha igen, részt

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

vesznek-e ezeken. A roma diákok 8,5 százaléka (5 diák) válaszolta, hogy van roma nyelvórája az iskolai program keretében, mégis ennél többen (7 diák) jelölték be, hogy a 2007–2008-as tanévben részt vettek ilyen órán. Ez utóbbiak megjelölték a heti óraszámot is: hatan 1–4 órát jelöltek meg, míg egy diák 30 órát, ez utóbbi feltehetően roma iskolában jár, így a tantárgyak többségét anyanyelvén tanulja.

A nem roma nemzetiségű diákok körében érdekes módon nagyobb azok aránya (14,2% – 22 diák), akik szerint az iskolai program keretében van roma nyelvórájuk vagy anyanyelv-ápolási órájuk, illetve azok száma is magasabb (10 diák), akik ezen részt vettek a 2007–2008-as tanévben, mint a roma nemzetiségű diákok körében.

Következzék néhány kérdés a diákok családjára vonatkozóan. A diákok szüleinek családi állapotát az alábbi ábrán tüntettük fel.

64. ábra: A diákok szüleinek családi állapota (%)

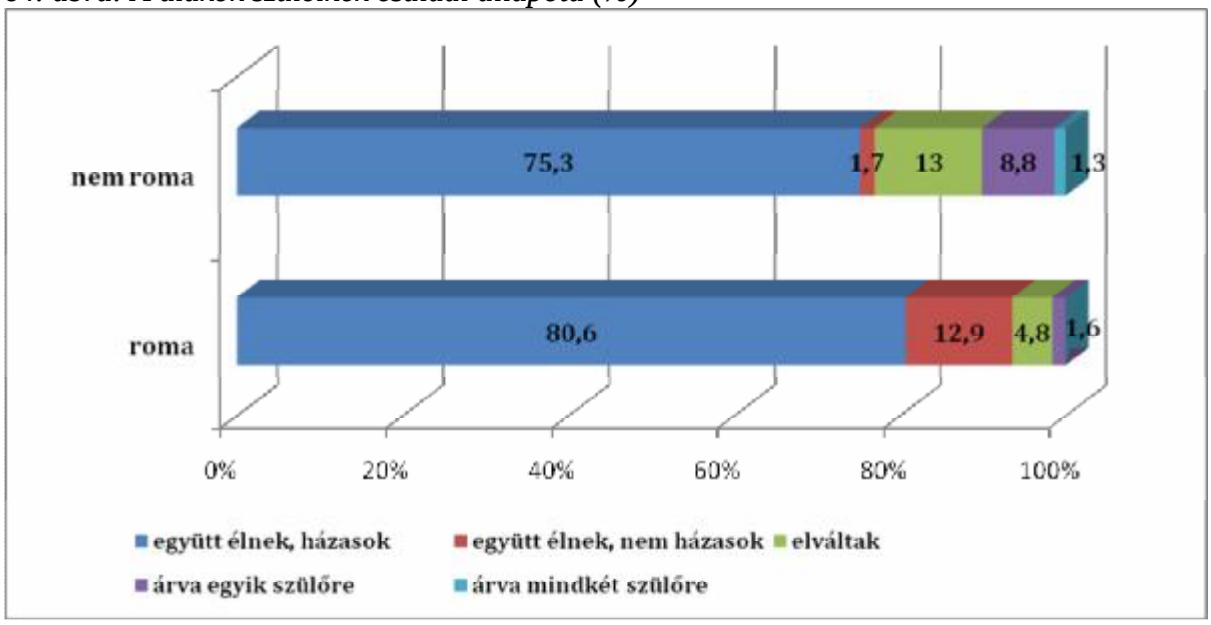

Láthatjuk, hogy a roma nemzetiségű diákok esetében a 90 százalékot is meghaladja azok aránya, akiknek szülei együtt élnek és mindössze 4,8 százalék az elváltak aránya. Egyetlen diák jelölte be, hogy egyik szülőjére (édesanyára) árva. A nem roma nemzetiségűek körében a szülők valamivel több, mint háromnegyede él együtt, emellett magas az elváltak aránya (13%), de azok aránya is, akik egyik vagy mindkét szülőjükre árvák (együttesen 10,1%). A 21 egyik szülőjére árva diákból 18-nak az édesanyjára, 3-nak pedig az édesapja hunyt el.

Szüleik iskolai végzettségét tekintve igen jelentős különbség mutatkozik a roma és nem roma nemzetiségű diákok között. Míg a roma diákok esetében az anyák 82,8 százalékának, az apák 61,4 százalékának legfeljebb csak 8 osztályos végzettsége van, addig a nem roma diákok esetében ezek az arányok az anyákra vonatkozóan 18,2 százalék, az apákra vonatkozóan pedig 18,4 százalék. A roma diákok körében sem az anyák, sem az apák esetében nincs felsőfokú végzettségű, a nem roma diákok esetében az apák 25,2 százaléka, az anyák 24,5 százaléka legalább főiskolai végzettséggel rendelkezik. Elmondhatjuk tehát, hogy a roma nemzetiségű diákok jóval alacsonyabban iskolázott szülőkkel rendelkeznek, mint egyéb nemzetiségű társaik. Ezen túlmenően azonban a minta mind a romák, mind a nem romák esetében felülreprezentált a hivatalos népszámlálási adatokkal összevetve; utóbbiak esetében ez a különbség valamivel szembetűnőbb.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

65. ábra: A diákok szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége (%)

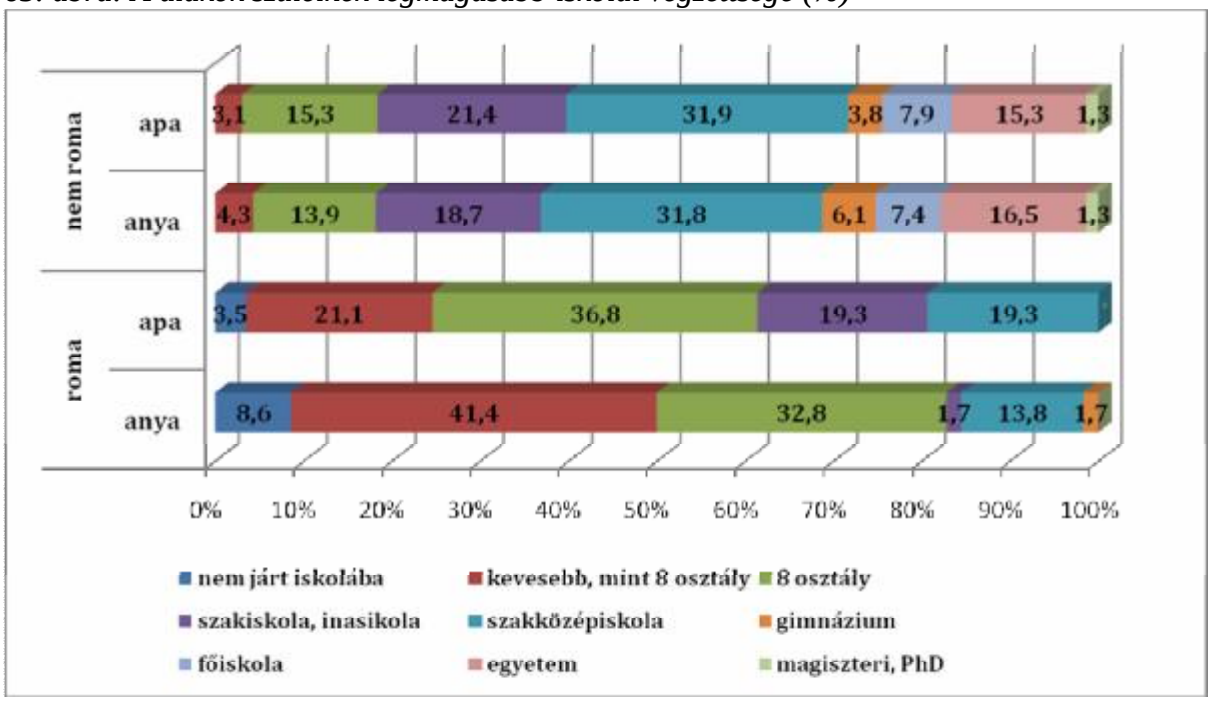

Szüleik munkaviszonyát tekintve is sokkal rosszabbul állnak a roma diákok, mint más nemzetiségű társaik: esetükben az anyák csupán 16,9 százaléka, az apák kevesebb, mint fele (47,4%) dolgozik, utóbbiak esetében ezek az arányok 60,7 százalék, illetve 81,9 százalék. Emellett nagy a különbség a munkaviszony jellegét illetően is: a roma diákok szülei között lényegesen kevesebb a teljes állásban foglalkoztatottak aránya (anya: 53,8%, apa 56,7%), mint a nem roma diákok szülei között (anya 82,9%, apa 83,6%). A fenti adatokra vonatkozó két ábrát az alábbiakban láthatjuk:

66. ábra: A szülők munkaviszonya (%)

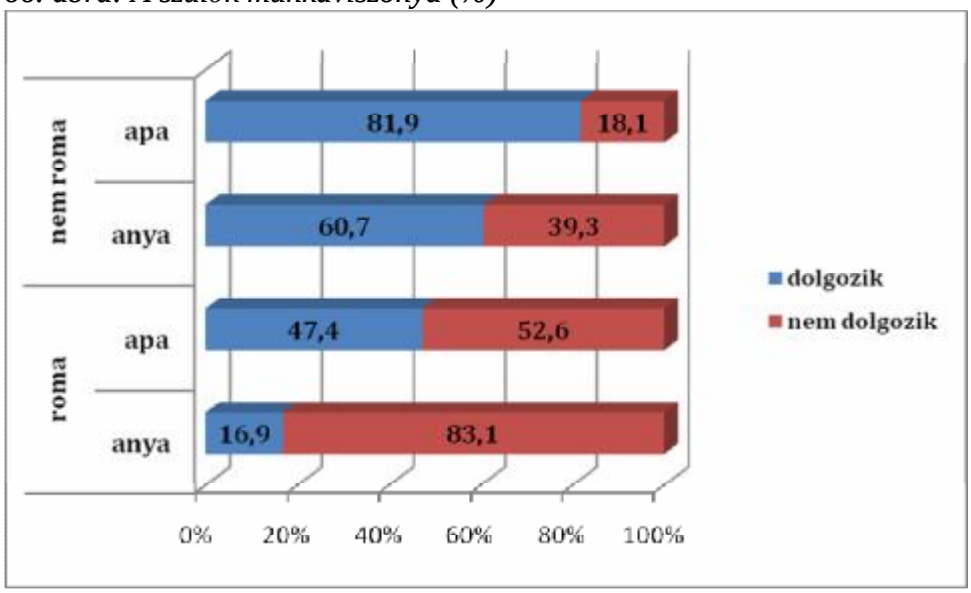

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

67. ábra: A szülők munkaviszonyának típusa (%)

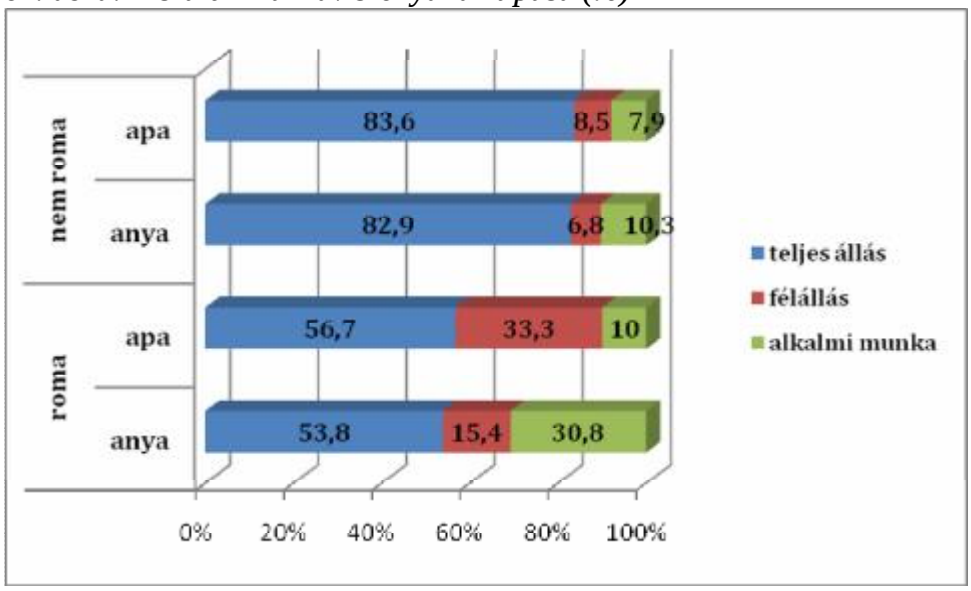

Az inaktív szülők között a háztartásbeliek és a munkanélküliek aránya számottevőbb, előbbi inkább az anyákat, utóbbi inkább az apákat jellemzi, a munkanélküliséget tekintve pedig a roma diákok szülei vannak magasabb arányban. Szintén körükben magasabb a gyereknevelési szabadságon levők aránya, ezzel szemben a nem roma diákok szülei között magasabb arányban vannak öregségi vagy rokkantnyugdíjasok.

8. táblázat: Az inaktív szülők jellemzői (%)

	roma diákok		**nem roma diákok**	
	Anya	*apa*	*anya*	*apa*
1. Gyereknevelési szabadság	9,1	10,3	5,8	2,5
2. Nyugdíjas	–	3,4	2,3	5,0
3. Rokkantási vagy betegnyugdíjas	–	–	5,8	2,5
4. Örökösödési nyugdíjas	–	–	–	–
5. Tanuló	–	–	–	–
6. Egyetemi hallgató	–	–	1,2	–
7. Háztartásbeli	56,8	6,9	69,8	22,5
8. Munkanélküli	29,5	55,2	12,8	40,0
9. Inaktív haszonélvező (valamilyen tőkéből vagy megtakarításból él)	–	–	–	2,5
10. Más típusú eltartott	4,5	24,1	2,3	25,0

A testvérek, valamint a család tagjainak számát tekintve a következőket mondhatjuk: a roma diákok 95,2 százalékának van testvére, szemben a nem roma diákok 84,5 százalékával. A roma diákok testvéreinek átlagos száma 2,42 (1 és 8 közötti testvérszámot adtak meg), míg egyéb nemzetiségű társaiknál ez 1,57 (1 és 9 között változik a testvérek száma). Ennek megfelelően a roma diákok családjaiban átlagosan több személy él (5,27 fő), mint nem roma társaik családjaiban (4,4 fő).

Mindezek ellenére a roma diákok családjai kevesebb havi jövedelemből gazdálkodnak, és a lakás területe, illetve szobáiknak átlagos száma is kevesebb, mint nem roma társaik esetében: előbbiek átlagosan 16 119 dinárból gazdálkodnak havonta, ez kb. két és félszer kevesebb, mint nem roma társaik családja esetében (41 433,98 dinár). Az alábbi ábrán a jövedelmeket csoportosítva is megmutatjuk. Jól látható, hogy míg a roma diákok családjainak közel fele

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kevesebb, mint 10 000 dinárból (100 EURO), további közel harmada pedig 10 000–20 000 dinár közötti összegből él, és mindössze 2,5 százalékuknak a havi jövedelme haladja meg az 50 000 dinárt, addig az egyéb nemzetiségű diákok családjainak több mint negyede havi 50 000 dinárnál nagyobb összegből gazdálkodik, és kb. összesen egyharmaduk jövedelme nem haladja meg havonta a 20 000 dinárt (alig több mint 200 EURO).

68. ábra: A diákok családjainak egyhavi átlagos jövedelme, csoportosítva (%)

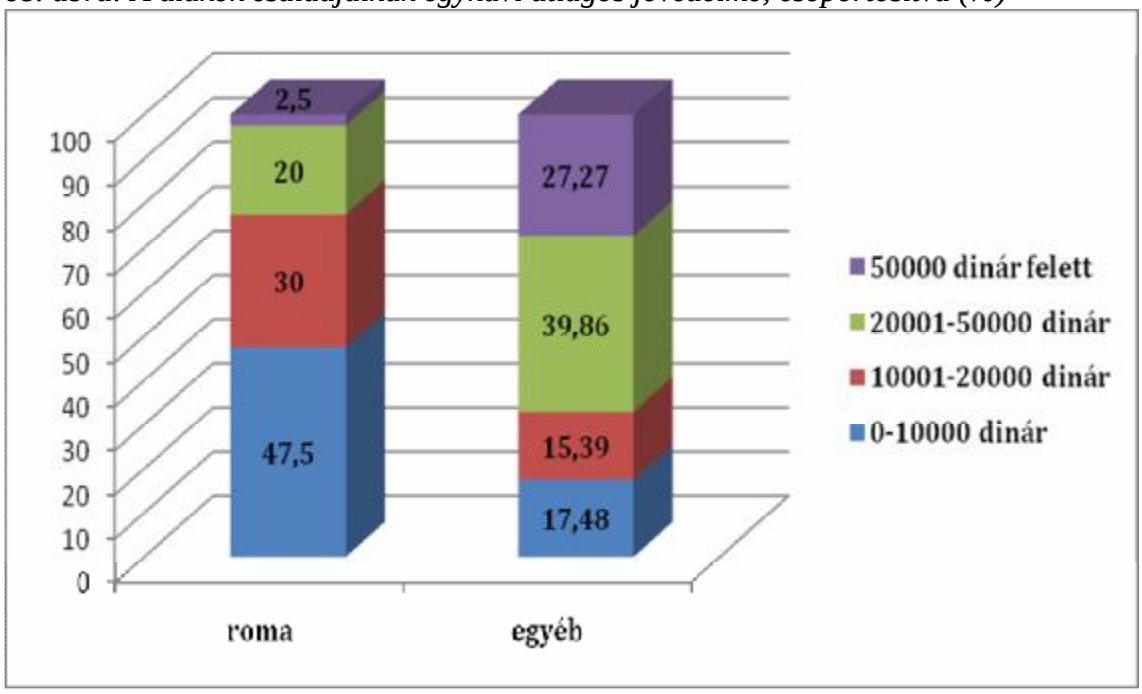

A diákok több mint négyötöde – nemzetiségtől függetlenül, pár százalékos eltéréssel (roma diákok 82,5%, nem roma diákok 86,8%) – ugyanazon a településen jár iskolába, ahol szülei lakhelye is van. Nagyobb különbség azok esetében van, akik nem lakhelyükön tanulnak: a roma diákok esetében az átlagos távolság 136,17 km, míg a nem roma diákok esetében 13,54 km. Ez a nagy különbség annak tudható be, hogy van öt roma nemzetiségű diák, akiknek válasza szerint a lakhely és az iskolának helyet adó település közötti távolság 350–650 km között van, míg a többiek esetében a távolságok 1 és 15 km között változnak. Ezeket a nagy távolságokat azonban a diákok más válaszai nem igazolják vissza, hiszen közülük egyikük sem jelölte azt be, hogy kollégiumban vagy albérletben lakna, a napi ingázás pedig ekkora távolságok esetében nyilván kizárható. A nem roma nemzetiségű diákok esetében egyetlen diák van, akinek lakhelye 200 km-re van az iskolájától (a többi esetében a távolság 1 és 25 km között változik), ez a diák pedig iskolaév idején rokonoknál lakik.

4.3.2. A diákok iskolai/tanulmányi jellemzői

A kérdőívet kitöltő diákok az általános iskola két évfolyamán, 7. és 8. osztályban tanulnak. A roma diákok kétharmada (67,2%), a más nemzetiségű diákok 57,6 százaléka hetedik osztályos, a többiek 8. osztályosok.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

69. ábra: A diákok megoszlása évfolyam szerint (%)

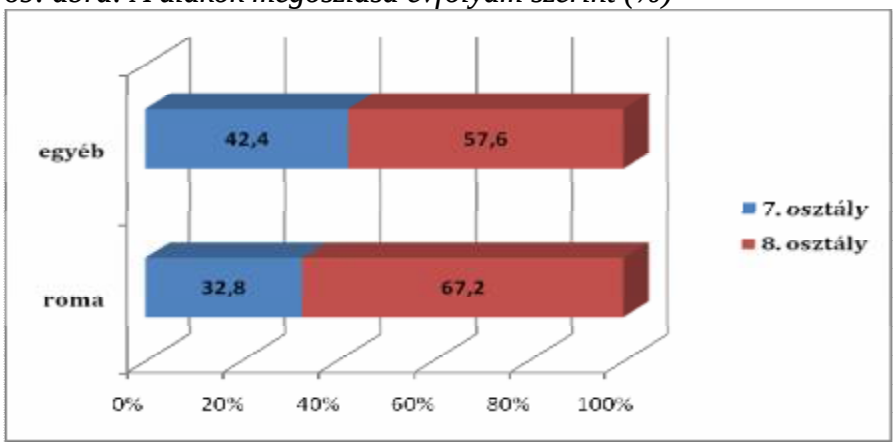

A kérdőívben rákérdeztünk a diákok iskolai eredményeire és hiányzásainak számára is. Az iskolai eredményeket a 2006–2007-es tanév végére, a 2007–2008-as tanév végére, valamint a 2008–2009-es tanév első félévének végére vonatkozóan kérdeztük, a hiányzásokat a 2007–2008-as tanévre vonatkozóan. Az iskolai eredmények alakulása a következő ábrán látható:

70. ábra: A diákok iskolai eredményeinek alakulása (átlag)

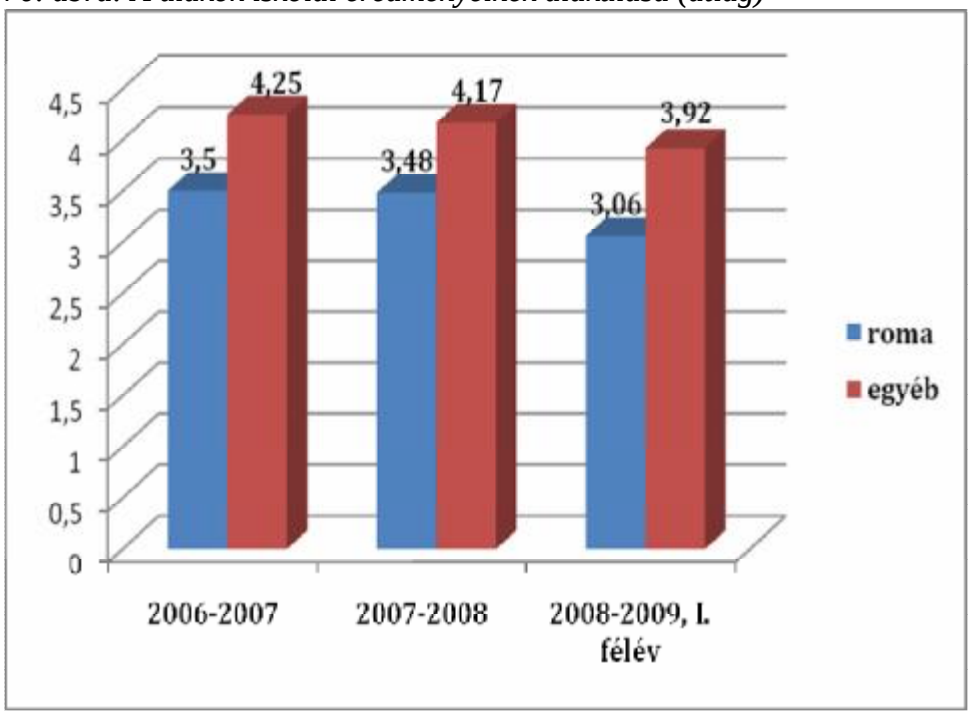

A roma diákok iskolai átlagai több mint fél jeggyel alacsonyabbak mindhárom időpontban, mint nem roma nemzetiségű társaiké. Emellett viszont mindkét csoport esetében a 2006–2007-es tanév végétől a 2008–2009-es tanév első félévének végéig folyamatos csökkenés tapasztalható, amely a roma diákok esetében 0,44 jegy, a nem roma diákok esetében 0,33 jegy. Tehát a roma diákok e tekintetben is valamivel rosszabbul állnak nem roma társaiknál.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

71. ábra: Hiányázások száma a 2007–2008-as tanévben (átlag)

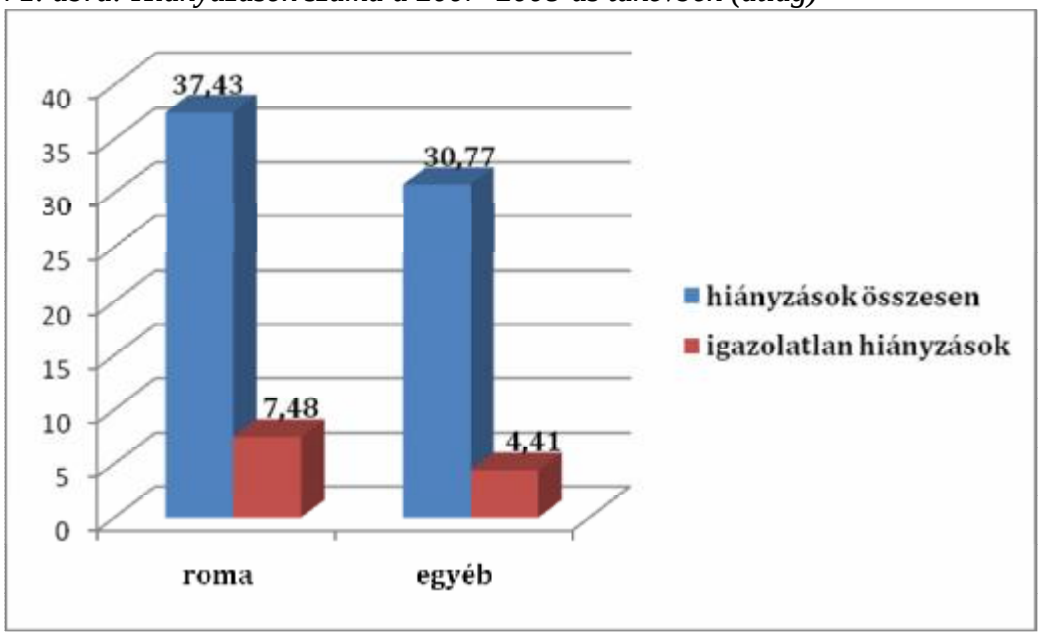

A roma diákok a hiányzások tekintetében is gyengébben álltak a 2007–2008-as tanévben, mint más nemzetiségű társaik, átlagosan kb. 7-tel több hiányzásuk volt (37,43 szemben a 30,77-tel), igazolatlan hiányzásuk pedig 3-mal volt több.

Akárcsak a középiskolás diákok esetében, az általános iskolások körében is rákérdeztünk, hogy részesülnek-e valamilyen ösztöndíjban. E tekintetben az általános iskolás diákok nagyon rosszul állnak, a roma nemzetiségűek körében 5,2 százalék (3 diák) az ösztöndíjasok aránya, más nemzetiségűek esetében még alacsonyabb, mindössze 2,2 százalék (5 diák).

72. ábra: A más típusú ösztöndíjban részesülő diákok aránya (%)

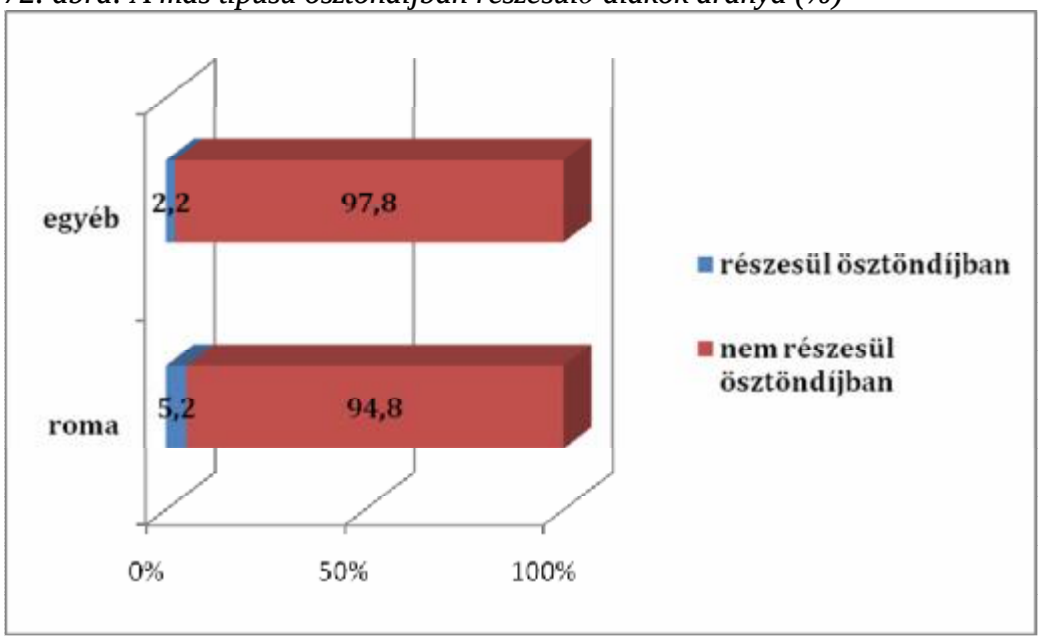

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A roma diákok az általunk felsorolt ösztöndíjak közül két típust jelöltek meg: érdemösztöndíj és szociális ösztöndíj, a nem roma nemzetiségű diákok pedig szintén két típusú ösztöndíjat: önkormányzati ösztöndíj és más típusú ösztöndíj (itt a sportösztöndíj került említésre). Az ösztöndíjak átlagos összege a roma diákok esetében 10 650 dinár, a nem roma diákok esetében 15 800 dinár volt, tehát közel másfélszer nagyobb összeget kapnak ez utóbbiak. Ez egyébként a diákok által megjelölt minimális és maximális összegekből is kitűnik: a roma diákok 5 000–15 000 dinár közötti összegeket jelöltek meg, a nem roma diákok 9 000 és 25 000 dinár közötti összegeket.

A diákok átlagos heti óraszáma között nincs jelentős különbség, a romáknak átlag 28,91 órájuk van egy héten az iskolában, a nem roma diákoknak pedig 29,64. Emellett a 2007–2008-as tannévben különórákon is részt vettek: a roma diákok 38,7 százaléka, az egyéb nemzetiségű diákok 41,3 százaléka vett részt különórán.[18] Mindkét csoport esetében a matematika és az angol azok a tárgyak, amelyekből igénylik a különórát, emellett a nem roma nemzetiségű diákok nagyobb számban megemlítették még a szerb nyelv, fizika, kémia és magyar nyelv tantárgyakat is.

Az iskolai jellemzők utolsó kérdései az osztálylétszámra, az iskola és osztály nemzetiségi összetételére vonatkoztak. A roma diákok átlagosan 17,34 fős osztálylétszámot jelöltek meg, a nem roma diákok ennél nagyobbat, 20,4 főt. Az osztályok és iskolák diákok által becsült etnikai összetételét az alábbi ábrákon láthatjuk. A roma diákok osztályaiban a szerbek vannak legtöbben, közel négyszer annyian mint a romák és a magyarok, és közel 9-szer annyian mint az egyéb nemzetiségűek, a nem roma diákok osztályaiban szintén a szerbek vannak többen, azonban itt valamivel magasabb a magyar nemzetiségűek száma, és kisebb a roma diákok száma.

73. ábra: A diákok osztályainak nemzetiségi összetétele (átlag, fő)

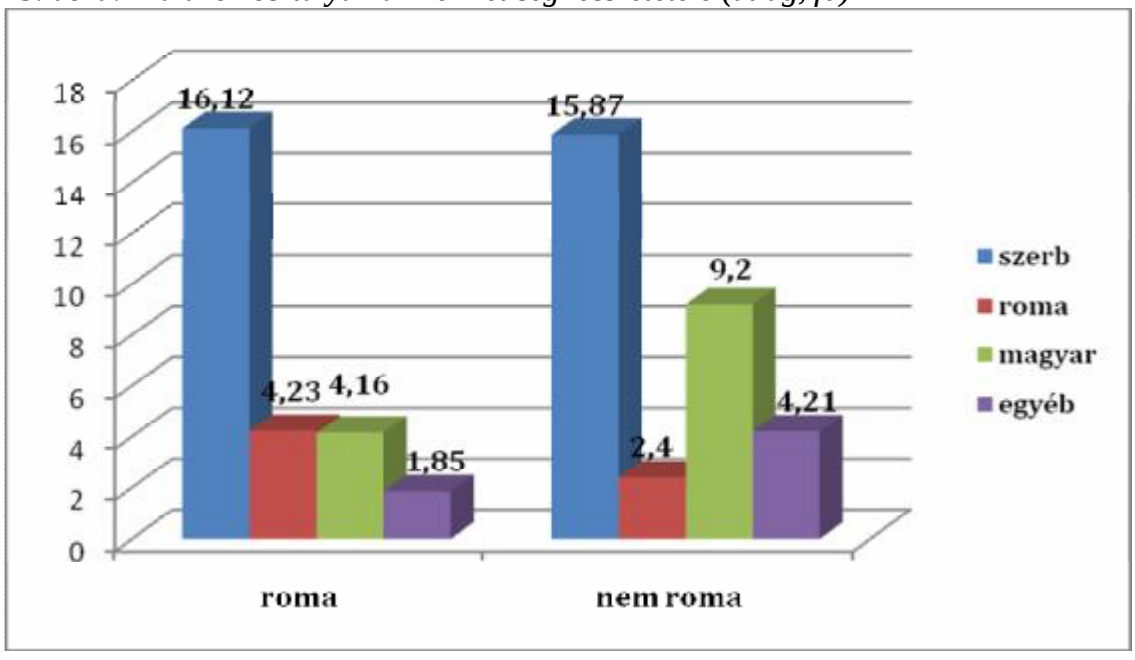

[18] A válaszokból azonban nem derül ki egyértelműen, hogy a különóra iskolán belül szervezett vagy azon kívüli keretek között zajlik-e.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

74. ábra: A diákok iskoláinak nemzetiségi összetétele (átlag, fő)

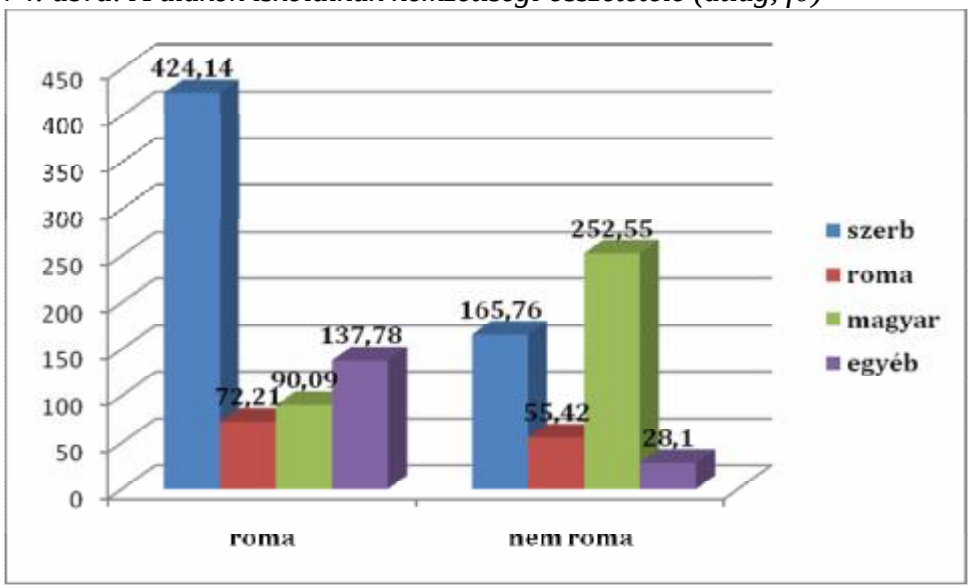

A középiskolás kérdőívhez hasonlóan, itt is elvégeztünk egy összehasonlítást a roma és nem roma nemzetiségű diákok között: megvizsgáltuk, hogy az általuk becsült számadatok alapján mekkora a szerb-roma, szerb-magyar és szerb-egyéb nemzetiségű diákok aránya a diákok iskoláiban és osztályaiban. Itt is egyfajta iskolán belüli szegregációról árulkodnak az adatok, ugyanis a roma tanulók által becsült adatok magasabb szerb-roma arányt mutatnak az iskolák szintjén, mint az osztályok szintjén, míg a nem roma nemzetiségű diákok esetében ez pont fordítva van, esetükben az osztályban közel kétszerese a szerb-roma arány az iskolában tapasztalhatónak. A nem romák iskoláról alkotott „etnikai tájképe" tehát sokkal heterogénebb, mint saját osztályukról. Magyarán, míg az osztályban kevesebb roma van, addig az iskolában több, ami egyfajta belső szegregációról árulkodik.

75. ábra: A szerb-roma, szerb-magyar és szerb-egyéb nemzetiségű diákok aránya a diákok iskoláiban és osztályaiban, a programban való részvétel szerinti bontásban

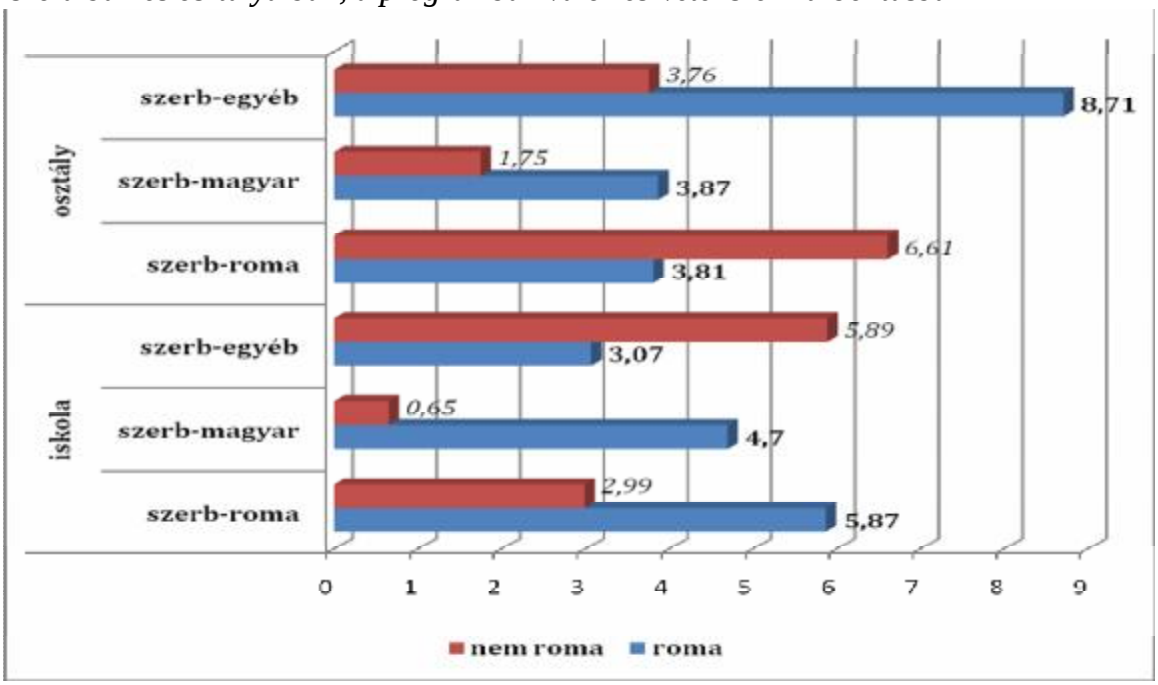

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.3.4. Előítéletek és iskolai konfliktusok

A diákok előítéletességének mérésére ugyanazokat a kérdéseket használtuk, mint a középiskolás vagy a mentori kérdőívben. A korábbi kérdések elemzésétől eltérően, ennél a kérdésnél nem csupán a roma és nem roma megkülönböztetést tettük a kérdőívet kitöltő diákok között, hanem három nemzetiség – roma, szerb és magyar – szerint vizsgáltuk a diákoknak a vajdasági szerbekről, romákról és magyarokról alkotott véleményét.

A vajdasági szerbekről a legpozitívabb képet a roma diákok alakították ki, mind a négy pozitív tulajdonságot (intelligens, kedves, toleráns, versenyszellemű) ők tulajdonították legnagyobb arányban a szerbeknek, a legkritikusabbak ezzel szemben a magyar diákok, ők a négy pozitív tulajdonságot legkisebb arányban tulajdonították a szerbeknek, emellett a negatív tulajdonságok közül kettővel (agresszív és tehetetlen) ők ruházták fel legnagyobb arányban a szerbeket. A szerb diákoknak a vajdasági szerb nemzettársaikhoz való hozzáállása nagyjából középúton található a roma és magyar diákok véleményeihez viszonyítva, elfogultságukat két negatív tulajdonság (tehetetlen és agresszív) kapcsán nyilvánított véleményük jelzi csak, ezeket ugyanis ők tulajdonítják legkevésbé a vajdasági szerbeknek.

76. ábra: A Vajdaságban élő szerbek jellemzői a diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

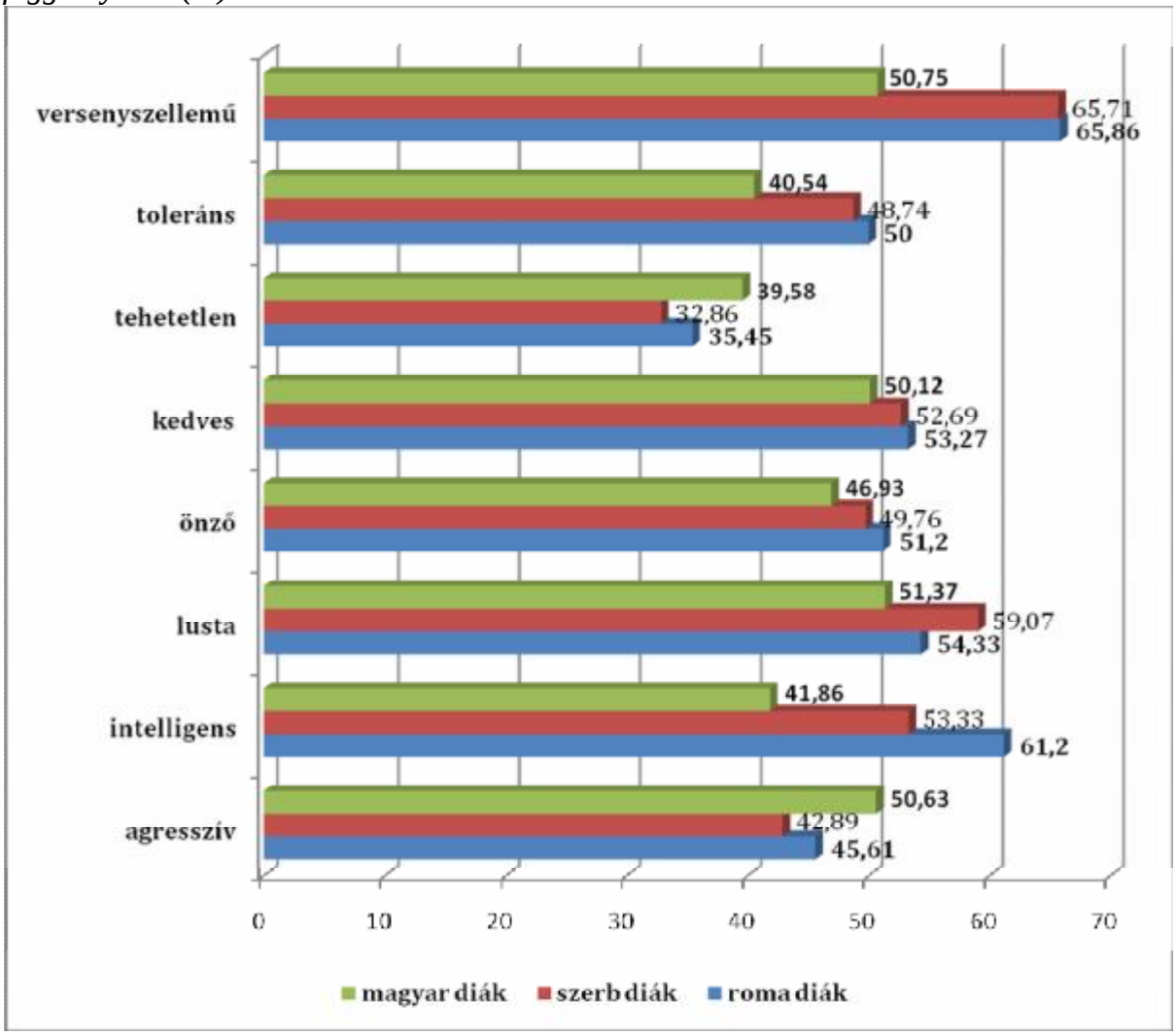

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

A vajdasági romákról alkotott kép nagyon egyértelműnek tűnik: a legelőítéletesebbek velük szemben a magyar diákok, mind a négy negatív tulajdonság őszerintük jellemzi legnagyobb mértékben a romákat, a négy pozitív tulajdonság pedig a legkevésbé. Ezzel szemben a roma diákok a legelnézőbbek nemzettársaikkal szemben, a pozitív tulajdonságokkal ők ruházzák fel leginkább, a negatív tulajdonságokkal pedig a legkevésbé a vajdasági romákat. A szerb diákok által adott válaszok átlagértékei mind a nyolc tulajdonság esetében a roma és a magyar diákok által adott válaszokból kapott értékek között helyezkednek el, ez a romákkal szembeni semlegességüket jelzi, legalábbis a diákok két másik etnikumú csoportjához viszonyítva. Az összes értéket az alábbi ábrán láthatjuk:

77. ábra: A Vajdaságban élő romák jellemzői a diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

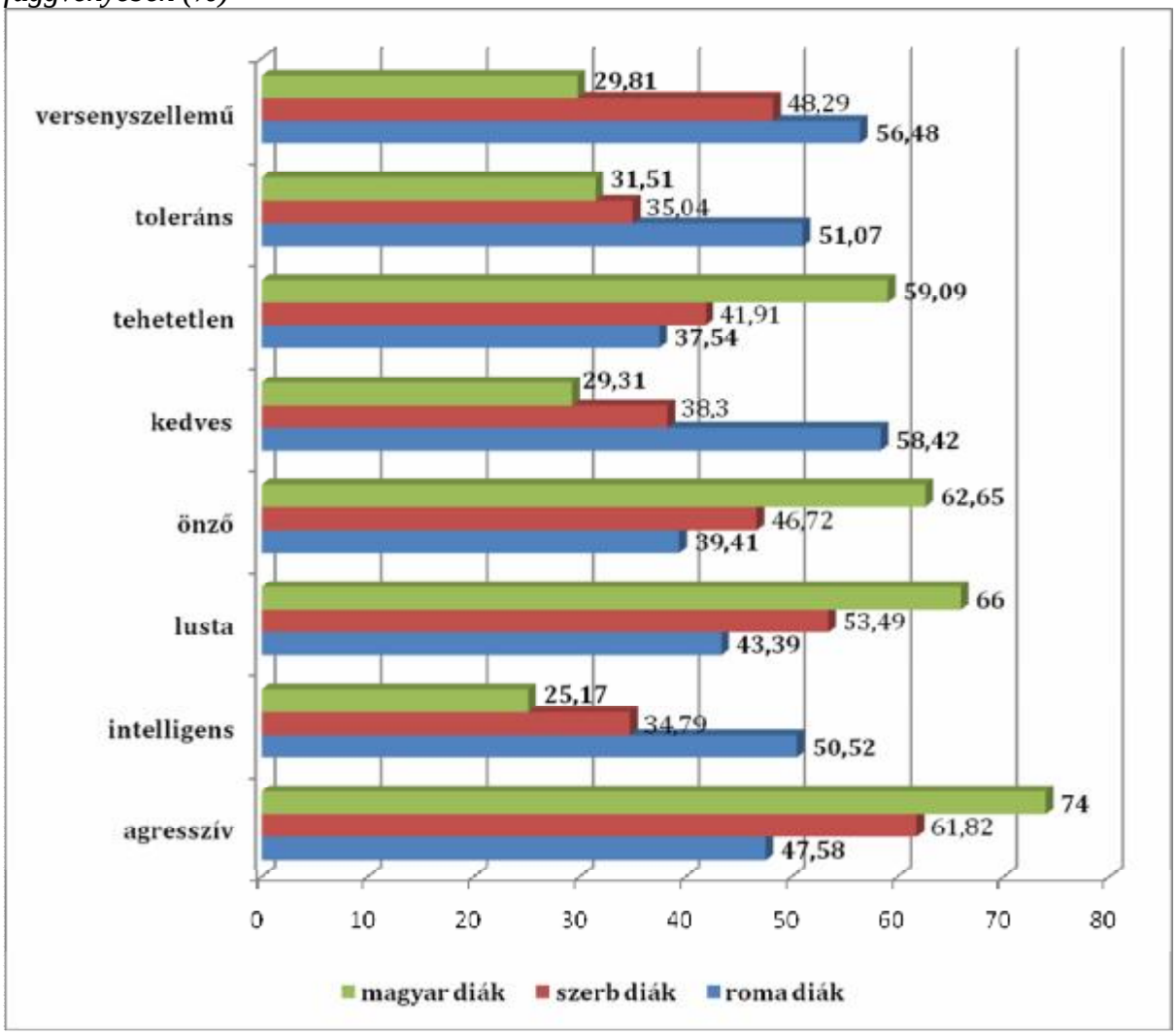

A harmadik nemzetiség, amelynek jellemzőit vizsgáltuk a kérdőívben, a vajdasági magyarok. A róluk alkotott kép nagyjából a fordítottja annak, amit a romák esetében tapasztaltunk: a magyarokkal szemben a legelőítéletesebbek a roma diákok, ők ruházzák fel leginkább a negatív tulajdonságokkal, legkevésbé a pozitív tulajdonságokkal, emellett viszont a magyar diákok igen elfogultak saját nemzettársaikkal szemben, a pozitív tulajdonságok közül az összest ők tulajdonítják legnagyobb arányban a vajdasági magyaroknak, a negatív tulajdonságokat pedig egy kivételével (tehetetlen) a legkisebb arányban. A szerbek ebben az esetben is középen helyezkednek el, két tulajdonságot kivéve: a már említett tehetetlenséget, valamint az intelligenciát, amely a szerbek szerint jellemzi legkevésbé a magyarokat.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

78. ábra: A Vajdaságban élő magyarok jellemzői a diákok véleménye szerint, nemzetiségük függvényében (%)

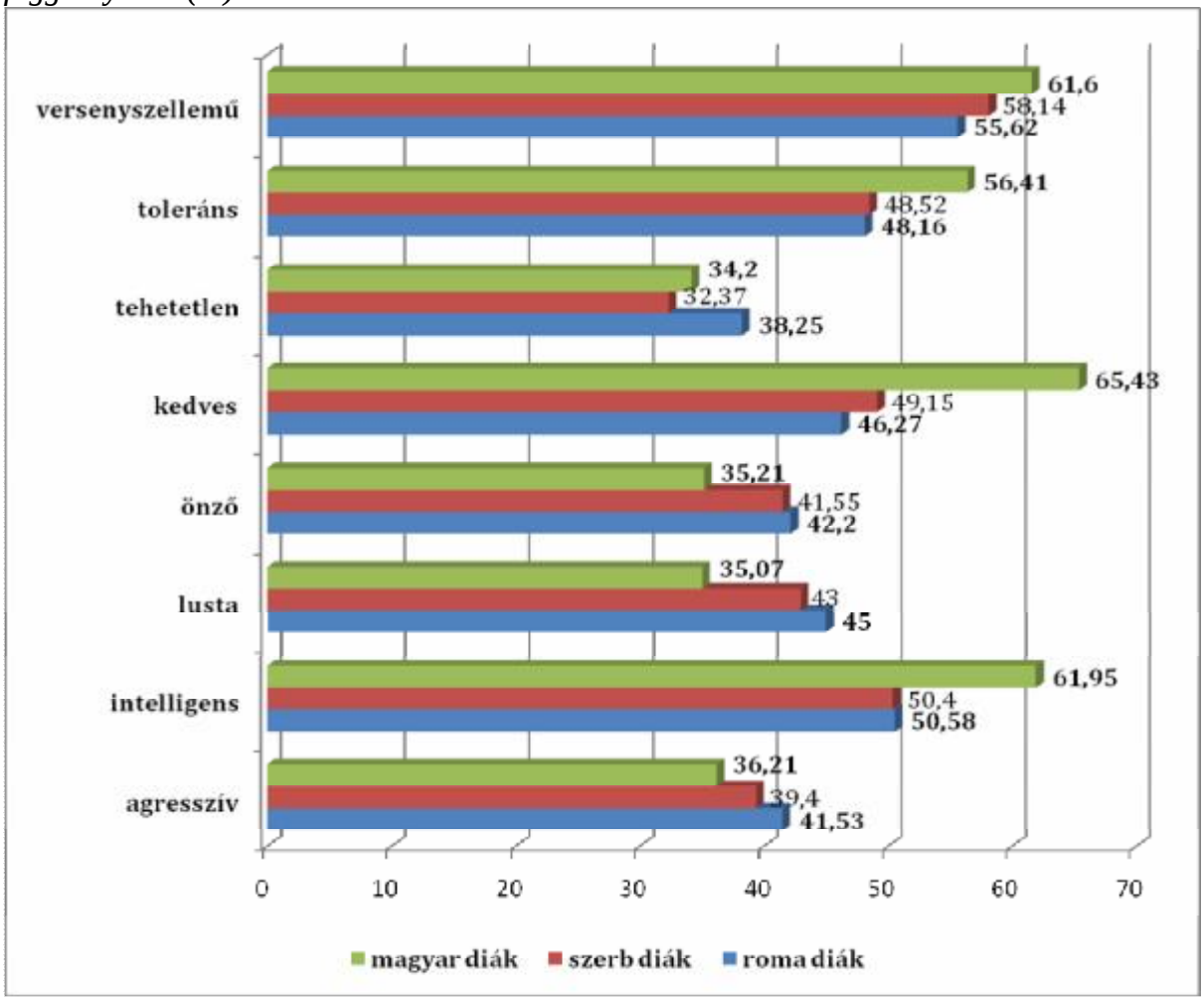

Az előítéletességre vonatkozóan konklúzióként mintegy elkészített alábbi táblázatunkból is nagyon jól kitűnik az, amit már az egyes nemzetiségekkel kapcsolatos részelemzésekben megfogalmaztunk: a legelőítéletesebbek a magyar és a roma diákok, ez az előítéletesség azonban elsősorban egymással szemben nyilvánul meg, a romák esetében ezt némiképp árnyalja a szerbekkel szembeni alacsonyabb előítéletesség, a magyarok esetében viszont a szerbekhez való hozzáállás még tovább erősíti ezt a megállapításunkat. Elmondhatjuk tehát, hogy az általános iskolás diákok között a kérdőívre adott válaszaik alapján a legelőítéletesebbek a magyarok.

9. táblázat: A Vajdaságban élő nemzetiségek tulajdonságaival kapcsolatos előítéletesség

tulajdonság	vajdasági szerbek	vajdasági romák	vajdasági magyarok
agresszív	magyar diák	magyar diák	roma diák
lusta	szerb diák	magyar diák	roma diák
önző	roma diák	magyar diák	roma diák
tehetetlen	magyar diák	magyar diák	roma diák
intelligens	roma diák	roma diák	magyar diák
kedves	roma diák	roma diák	magyar diák
toleráns	roma diák	roma diák	magyar diák
versenyszellemű	szerb diák	roma diák	magyar diák

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az iskolai konfliktusokra vonatkozó kérdésünkre kapott válaszokból az derül ki, hogy mind a roma, mind az egyéb nemzetiségű diákok több mint felének volt személyes konfliktusa, nézeteltérése az iskolában az utóbbi két tanévben.

79. ábra: Iskolai konfliktusok az utóbbi két tanévben (%)

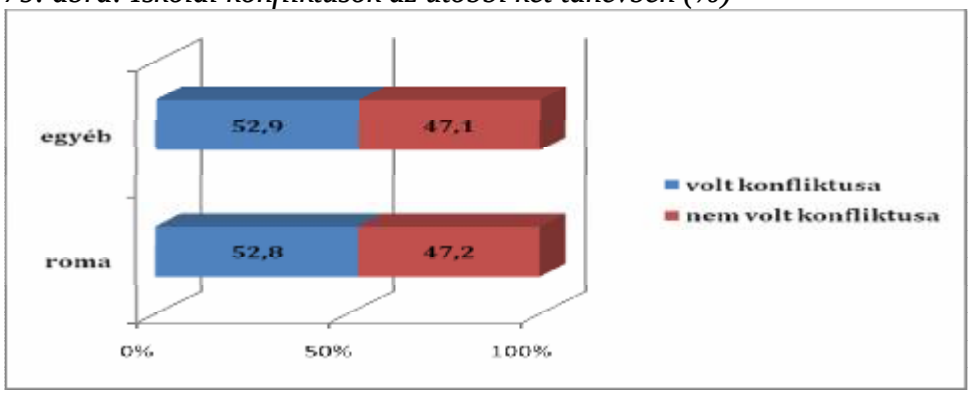

A konfliktusok célszemélyeit és gyakoriságát tekintve már vannak kisebb eltérések a roma és nem roma nemzetiségű diákok között. A roma nemzetiségű diákoknak leggyakrabban szerb iskolatársakkal és osztálytársakkal van konfliktusuk, ezen kívül a roma iskolatársakkal, a magyar osztálytársakkal és a roma osztálytársakkal van gyakrabban konfliktusuk. Mindazon túl a konfliktusok nem mondhatók gyakorinak ezekkel a személyekkel sem. A legritkábban az iskola vezetőivel, adminisztratív személyzetével vagy tanárokkal vannak nézeteltéréseik a roma diákoknak. A nem roma nemzetiségű diákok esetében is a szerb iskolatársak és osztálytársak a leggyakoribb konfliktuspartnerek, a listán őket a tanárok, a roma iskolatársak és a magyar osztálytársak követik. Az iskola vezetőivel és adminisztratív személyzetével való konfliktusok az egyéb nemzetiségű diákokra sem jellemző.

80. ábra: A diákok iskolai konfliktusai (átlag)

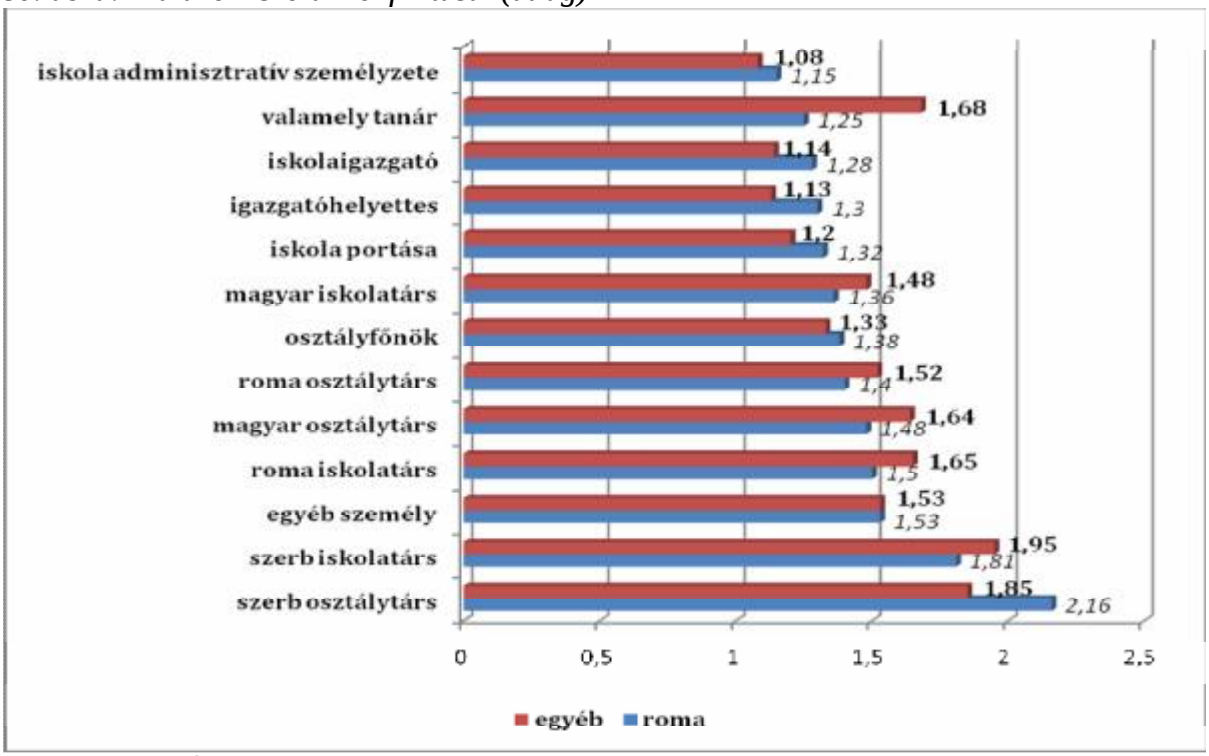

(1 – soha, 2 –ritkán, 3 – gyakran, 4 – nagyon gyakran)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

4.3.5. A diákok jövőképe

A 8. osztály elvégzése után a továbbtanulás a diákok körében nemzetiségtől függetlenül viszonylag magasnak mondható: a roma diákok közül mindössze 4,8 százalék nem folytatná tanulmányait, 8,1 százalék pedig még nem tudja, mit fog tenni az általános iskola befejezése után, míg a nem roma diákok körében ezek az arányok még alacsonyabbak, 1,2 százalék, valamint 7,1 százalék. Mindkét csoport esetében a legtöbben szakközépiskolában tanulnának tovább, ám a roma és nem roma diákok között még két lényeges eltérés mutatkozik: a romák esetében magas a szakiskolát választók aránya, míg a nem romák esetében a legnagyobb második továbbtanulási opciót a gimnázium jelenti. A gimnáziumban vagy szakközépiskolában továbbtanulók esetében arra is kíváncsiak voltunk, hogy érettségi után jelentkeznének-e egyetemre, főiskolára. A roma diákok körében a pozitív választ adók aránya 60,9 százalék, a nem roma diákok körében 67,4 százalék.

81. ábra: A diákok továbbtanulási opciói az általános iskola elvégzése után (%)

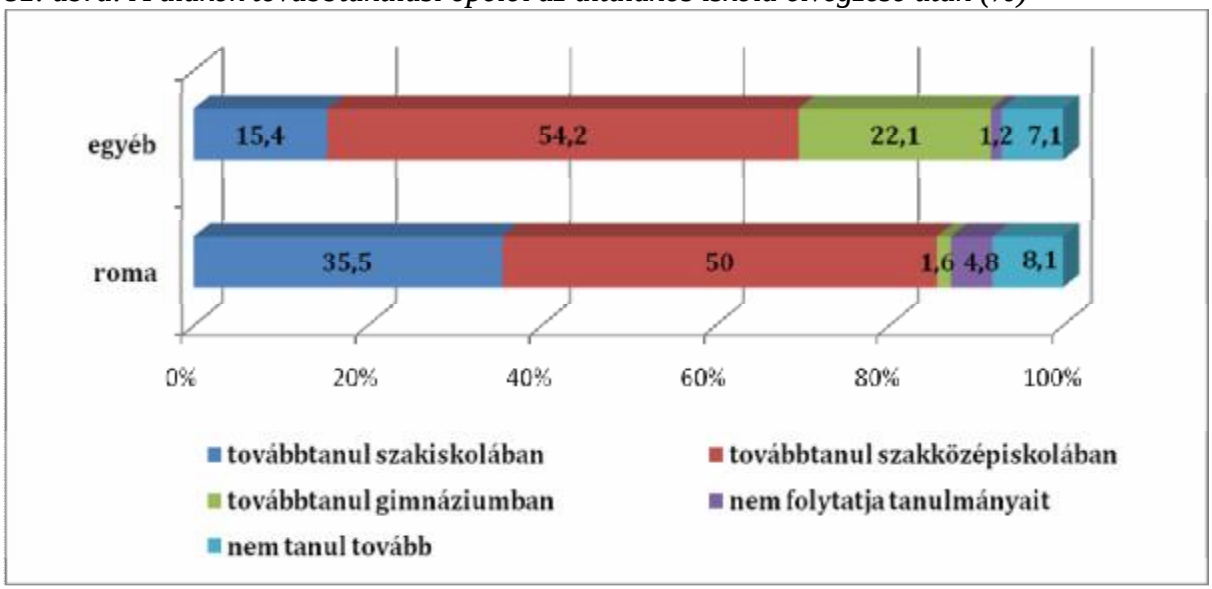

A roma diákok 8. osztály utáni továbbtanulásuk helyszínéül 8 települést jelöltek meg (legtöbben Újvidéket és Apatint), valamint több mint 10 szakot (leggyakrabban a hajószerelő, fodrász, kertész, pedagógus és autószerelő). A nem roma nemzetiségű diákok 10 települést neveztek meg (legtöbben Szabadkát, Óbecsét és Zentát). Az általuk megnevezett szakok (több mint 30 szak) közül a legnagyobb számban említették a diákok a szakács, autószerelő, festő, fodrász, villanyszerelő szakmákat.

Ami az egyetemen történő esetleges továbbtanulást illeti, a roma diákok elsődleges helyszínként Újvidéket jelölték meg, a továbbtanulás domináns nyelve pedig a szerb, amellett 1–2 diák említette az angol, német és magyar nyelvet. A nem roma nemzetiségű diákok 10 helyszínt jelöltek meg (legtöbben újvidéki, belgrádi és szabadkai egyetemeken tanulnának tovább), valamint az oktatás lehetséges nyelveként hat nyelvet, legtöbben a szerbet, magyart és angolt, 1–1 diák jelölte meg a németet, roma és spanyol nyelvet.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

5. Összegzés

5.1. Általános megállapítások:

1. Szerbia lakosságának 6 és fél százaléka soha sem járt iskolába. A legtöbb analfabéta Közép Szerbiában van, a legtöbben közülük romák. A 15 évnél idősebb romák 90 százaléka nem tanul meg rendesen sem írni, sem olvasni. Minden ötödik tíz évnél idősebb roma írástudatlan (nem fejezi be az általános iskolát) és az analfabéták átlagéletkora köztük 40 év.

Szerbiában a roma kisgyerekek mindössze 2%-a kerül be az iskola előtti intézményekbe, kevesebb, mint 40%-k kapcsolódik be az általános iskolába, kb. 70-90%-uk pedig kiiratkozik az általánosból, még mielőtt befejezné a 8. osztályt. A romák 60%-a tehát nem fejezi be az alapiskolát se. A romák képviselik a speciális iskolák tanulóit 50- 80%-ban.

Az 1991. és 2002. évi népszámlálási adatok alapján minden harmadik-negyedik roma analfabéta maradt, teljesen iskolavégzettségi lehetőség nélkül. A romák 26,1-34,7%-a nem fejezte be az általános iskolát sem, míg a lakosság többi részében csak 20% az ilyen kimaradás. A romák 10%-a nem fejezte be a középiskolát, és kevesebb, mint 1%-uk szerez diplomát.

2. Szerbiában kialakulni látszik az a kedvező fejlődési irány, amely a *multikulturális társadalmak oktatási rendszereit is jellemzi*, amelynek hatására a kulturális és nyelvi hátrányok jó része például felszámolódik, és a „másság" képviselőire, mint értékhordozókra tekintenek. Ez a folyamat Szerbiában néhány évtizeden keresztül változó és hullámzó politikai és társadalomirányítási tényektől függött. A Titói időszakban a nemzeti kisebbségek és a romák is szembe találták magukat a lassú beolvadás (jugoszlávizmus) politikájával, majd következett a Milosevity-korszak válságos, sőt kirekesztő asszimilációs időszaka, míg végül a mai integrációs fázis kétnyelvű iskolájáig jutottunk el. A beolvasztó politika kulturálisan is súlyos hatással volt a cigányokra, akik korábban sem rendelkeztek a cigány kultúrát művelő és tovább örökítő elittel, sem az ezt szolgáló intézményrendszerrel. Ma egyik legnagyobb kihívás az, hogy a romák képesek legyenek úgy beilleszkedni a társadalmi élet különböző szféráiba, hogy feladnék etnikai és kulturális jellegzetességüket.

3. A vonatkozó hivatalos statisztikákból is levezethető, hogy a *roma gyerekek iskoláztatásának nagy kihívása az általános iskolába való bevonásukat, illetve a rendszerbe való megtartásukat jelenti*. Az oktatás alsóbb szintjein ugyanis a legmagasabb a lemorzsolódás a romák körében. Az oktatáspolitikai beavatkozásoknak ezért ezt a szintet kellene megcélozniuk, hiszen ennek, illetve az iskolai szintek közötti átmenetnek a kezelhetetlensége óhatatlanul kihat a középfokra is.

4. Értékelésünk során végzett kérdőíves felméréseink arról árulkodnak, hogy az általános és *középiskolai rendszerben létezik szegregációs gyakorlat*, ugyanis rendszerint a roma tanulók aránya magasabb az osztályon belül, mint az iskolán belül.

5. Vajdaságban a *diszkriminációérzet és a konfliktuslehetőségek* a romák esetében egymást erősítik. A válaszadóknál többször felfedezhető roma származás miatt elszenvedett diszkriminációérzet (főleg a szociális helyzet és a kulturális megkülönböztetés okán) mögött néha pesszimista világlátás jelenik meg. A kutatásunkban megkérdezett középiskolás

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

diákoknak leginkább szerb nemzetiségű osztálytársaikkal és iskolatársaikkal van konfliktusuk, ezt pedig valamelyik tanárral kialakult követi. Szinte egyáltalán nincs konfliktusuk a diákoknak az iskola vezetőivel, adminisztratív személyzetével és portásával. A konfliktustudat hátterében a roma etnikai gyökerek és sokszor borúlátó jövőkép található.[19]

6. Az általános iskolába ugyan ideiglenesen beiratkozhat egy gyermek nem teljes személyi dokumentumokkal is. A roma gyerekek iskolai lemorzsolódásának fő akadály a szülők szerint azonban főleg a taneszközök költségei és az utazási költségek.[20] *Gyakran a szülők azért íratják be a gyermekeiket speciális iskolákba, mert ott az iskola-felszerelés ingyenes és biztosított a bentlakás, vagy az étkezés és a közlekedés is.* Ezzel azonban az átlagos vagy annál is jobb képességű roma gyerek elvesznek. *A kormány vagy az önkormányzati támogatásoknak[21] folyamatosan törődni kellene a roma gyerekek beiskoláztatásával és az iskolában tartásával.* A kényszerítés helyett, azoknak a gyerekeknek, akik rossz körülmények között élnek, az étkezést is finanszírozni kell, meg a programokat is és a pedagógust, aki foglalkozik velük. Kis csoportokat kell alakítani (5-6 gyerekre jusson egy felnőtt), azért, mert a gyerekek figyelme gyorsabban lankad, mint a tudatosan tanuló, érdeklődő gyerekeké.

7. A kedvezőtlen *lakáskörülmények* és a szükséges alapinfrastruktúra és higiénia biztosítása hiányában a roma gyerekek otthoni tanulása és a szülőktől kapható támogatása hiányos. Ezért kell olyan *programokat tervezni*, amelyben nappali hosszított iskolatartózkodással elősegíthetjük a roma gyerekeknél a helyes önértékelés és egyéni képességek kibontakoztatását, sőt a hátránykompenzálást is.

8. A roma gyerekek *nyelvtudási problémája* összetett a vajdasági multilingvista környezetben. Legtöbbjük érti, vagy beszéli (70%) az archaikus roma nyelvet, de igazi kétnyelvűségről csak ritkábban beszélhetünk. A gyenge nyelvtudás, vagy több nyelv keveredése miatt gyakran a jó képességű gyereket is speciális iskolába küldik. Vajdaságban leggyakrabban szerb a tannyelvük, de a régió északi részén, a magyarlakta településeken gyakran a magyar, illetve kelet-vajdaságban a román.

9. Esettanulmányok alapján is bizonyosságot nyert, hogy Szerbiában *nem az iskola alkalmazkodik* a különböző társadalmi, gazdasági és kulturális háttérrel rendelkező gyerekekhez, hanem létezik a standard oktatási rendszer, amely ha „standard" gyerekeket nevel, akkor „sikeresen" teljesíti a feladatát. Ugyanakkor, ha az iskola a „másság" bármilyen formájával kerül szembe, akkor alacsonyabb hatásfokon képes ellátni a feladatait. A romák esetében – a mentorok kijelentései alapján – az *sejthető, hogy létezik egy etnikai burokban tartott speciális szegénység kultúra*. A pedagógusok többsége ugyanis nem alkalmazza ugyanazt a kritériumot a nem roma és roma tanítványa felé; azaz úgy tűnik, hogy létezik egy „etnikai rejtett tanterv", amelyet a szegény (cigány)tanulók esetében alkalmaznak. Ez által

[19] Lásd Örkény Antal hasonló megállapítását: A roma migrációs potenciál szociodemográfiai és etnikai okai tanulmányában.
Forrás:http://menedek.hosting1.deja.hu/files/docs/menni-maradni/16_rk_ny%20Antal_A%20roma%20migr_ci_s%20potenci_l%20szociodemogr_fiai%20_s%20etnikai%20okai.pdf

[20] Havi iskolaköltségek körülbelül 15%-át teszik ki az átlagos és/vagy az alatti nettó havi jövedelemnek (240 EURO).

[21] A Centar za prava deteta és „Save the Children" adatai alapján az egyes iskolák, vagy a lokális közösségek, és önkormányzatok támogatásukkal ingyen könyveket és iskola-felszerelést biztosítottak a szegénysorú gyerekeknek, akik között 60% a roma gyerek. A jelen kutatás kérdőíves felméréséből kitűnik, hogy a családok egyharmada kevesebb, mint 10 000 dinárból gazdálkodik havonta, másik alig több mint egyharmaduk pedig 10 000 és 20 000 dinár közötti összegből. Azon diákok aránya, akiknek családja 50 000 dinár (kb. 530 euró) feletti összegből gazdálkodik, mindössze 6,2 százalék.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

valójában megmarad a roma gyerekek hátrányos helyzete, és tulajdonképpen fokozódik a roma tanulók iskolai sikertelensége (hiszen a pedagógusok is megelégszenek azzal, hogy csak írni-olvasni tanuljanak).

10. *Kétirányú kapcsolatfejlesztésre kellene törekedni az iskolákban*! Egyrészt a cigányságnak kellene megismerni a többség és a környezet kultúráját, hiszen a roma gyerek nem fog boldogulni az iskolában, sem pedig a felnőtt életében, ha nem kapcsolódik be a munkaerőpiac forgatagába, és ha nem fogja föl időben, hogy számára ez mennyire fontos. A velük együtt tanuló/élő társadalmi közösségeknek és etnikumoknak (a nem romáknak) pedig meg kellene ismerniük a cigányság kultúráját és életfilozófiáját.

5.2. Az ösztöndíjprogramra vonatkozó megállapítások:

1. A *projekt tervezésekor*, és a későbbi lebonyolításakor valójában az állami és a civil szféra sikeres egymásra találásának és együttműködésének lehetünk tanúi. Az ösztöndíjprogram fő pályázója a Tartományi Oktatási Titkárság, mely hivatal a Roma Integrációs Tanáccsal és a Roma Egyetemistákkal karöltve működteti a programot. Megjegyzendő, hogy ez az együttműködés – legalábbis az egyetemisták szervezetével – új keletűnek tekinthető, a partnerek korábban ugyanis nem dolgoztak együtt. Ilyen értelemben a projekt egy újfajta partnerséget, az állami és a civil szféra együttműködését is eredményezte. A különféle partnerek közötti munkamegosztás is működőképes.
2. A program eredeti *célkitűzését* elérte, hiszen nagymértékben sikerült a már a középiskola rendszerbe tanuló diákokat megőrizni, illetve arról is vannak adatok, hogy egyre több volt ösztöndíjas került be a felsőoktatásba. *A projekt előtti időszakban (2006-07) a középiskolai lemorzsolódás a romák körében 26% volt, míg a 2007-08 iskolaévben a támogatott roma tanulók lemorzsolódása 7,32% volt.*
3. A projekt *fenntarthatóságát* jól jelzi, hogy az általános iskolások körében viszonylag magas továbbtanulási szándékot tapasztaltunk. E szándékot a roma és nem roma tanulók körében külön vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mindkét csoport esetében a legtöbben szakközépiskolában tanulnának tovább. A roma és nem roma diákok között azonban még két lényeges eltérés mutatkozik: a romák esetében magas a szakiskolát választók aránya, míg a nem romák esetében a legnagyobb második továbbtanulási opciót a gimnázium jelenti. A gimnáziumban vagy szakközépiskolában továbbtanulni szándékozó roma diákok mintegy 60,9 százaléka felsőfokú tanulmányokat is végezne.
4. A roma középiskolások folyamatos támogatásának biztosítása Szerbiában/Vajdaságban e közösség tanultságának fontos feltétele. A *támogatások célcsoporthoz érkezése értékelésünk alapján nem rendszeres*, ugyanis még akkor is, amikor a Tartományi Végrehajtó Tanács Oktatásügyi Titkársága ki is küldi havonta a támogatási összegeket, az iskolák nem folyósítják azt folyamatosan (azaz legalább háromhavonta). Igen magas azon diákok aránya (64,6%), akik azt válaszolták, hogy nem kapják a leszögezett határidőknek megfelelően az ösztöndíjat, csupán valamivel több, mint egyharmaduknak (35,4%) érkezik meg időben a pénz.
5. A *mentorok* bekapcsolása a tanulási tevékenységbe lelkileg *pozitív hatással* volt a tanulókra. Elgondolkodtató, hogy a mentorral való legelső és legutóbbi találkozó időpontja tekintetében a diákok válaszai igen nagy eltérést mutatnak, ami azt jelenti, hogy az egyes helyszíneken vagy nem egységes időpontokban indult be a program, vagy a diákok nem emlékeznek a különböző dátumokra. A mentorok számára, mentori munkájuk megkezdése előtt, igen fontos volt a Tartományi Oktatási Titkárság

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

és a roma civilek által *szervezett képzés*. Ezen a mentorok 84,6 százaléka részt vett. 77 százalékuk azt válaszolta, hogyha lehetősége lenne több felkészítésen, továbbképzésen részt venni, az sikeresebbé tenné mentori tevékenységét. Munkájukban a mentorokat leginkább azok a szempontok motiválják, amelyek révén segíthetik, fejleszthetik a diákok különböző képességeit, tulajdonságait (önbizalom, saját képességek, kommunikáció), valamint szocializációjukat, legkevésbé pénz motiválja őket.

6. A diákok több mint 90%-a *költötte* az ösztöndíját öltözködési cikkekre, további kétharmaduk könyvet és élelmiszert/nem alkoholos italt vásárolt belőle. 56,5% ebből a pénzből segíti szüleiket. A diákok kevesebb, mint negyede költött ösztöndíjából oktatásra, különórákra. Az ösztöndíjból leggyakrabban vásárolt javak és szolgáltatások tehát azok, amelyek szükségesek az iskolába járáshoz és egy elfogadható, normális családi élethez. Ebben a kontextusban az ösztöndíj olyan szociális támogatásnak minősül, amely az iskolai esélyeket növelheti.
7. A *projekt nem foglalkozik kiemelt helyen a roma gyerekek szüleinek bevonásával*. Noha a mentorok tartják a kapcsolatot a szülőkkel, ez rendszerint hagyományos módon történik, avagy telefonos kapcsolattartásra szorítkozik, és nem tényleges intézményesült bevonásra.
8. Azt tapasztaltuk, hogy azoknál, akik ösztöndíjat kaptak, valamint a program résztvevői, nagyobb volt az *iskolai átlag* növekedése az első évben, viszont a csökkenés is nagyobb volt az ezt követő félévben (0,59, valamint 0,42), mint azoknál, akik nem részesültek ösztöndíjban (0,35). Ez utóbbiak egyébként pedig mindhárom általunk vizsgált időpontban magasabb átlagokkal rendelkeztek, mint ösztöndíjas vagy a programban részt vevő társaik, akik valószínűleg az osztály legszegényebb tanulói.
9. A hiányzások tekintetében is azok állnak kissé rosszabbul, akik ösztöndíjban részesülnek, esetükben az összes hiányzások száma 2,98-cal magasabb (a program résztvevőinél ez a különbség 2,84), az igazolatlan hiányzások száma pedig szintén magasabb 0,21-gyel, a program résztvevői esetében még többel, 0,37-tel. *Összességében elmondható, hogy azok, akik részesültek valamilyen ösztöndíjban, valamint azok, akik résztvevői az ösztöndíjprogramnak, sem tanulmányi eredményeiket, sem a hiányzásaik számát tekintve nem állnak jobban azoknál, akik nem részesültek ösztöndíjban, azaz esetükben a több pénz nem feltétlenül jelent sem jobb eredményeket, sem nagyobb fegyelmet. Ezek szerint a mentori munka hatékonysága a döntő.*
10. A kérdőíves kutatás alapján kiderült, a nem ösztöndíjasok osztályában mintegy 20 százalékos a romák aránya, míg az ösztöndíjasok osztályaiban csak mintegy 11 százalék. Ez alapján megkockáztatható, hogy *a programba nagyobb valószínűséggel vesznek részt azok az osztályok tanulói, akik integráltabb közegben tanulnak*. Vagy másképp megfogalmazva, az *ösztöndíjprogram nehezebben jut el a magasabb roma arányú osztályokba*.
11. A programban részt vevő diákok körében alacsonyabb azok aránya (17,5%), akiknek volt iskolai konfliktusuk az elmúlt két tanévben, mint azok esetében, akik nem résztvevői a programnak (26,4%). Az ösztöndíjasok körében ugyanakkor alacsonyabb a más romákkal, illetve az osztályfőnökkel kialakult konfliktusok aránya is. Ezek is jelzik, *az ösztöndíjasok körében az iskolai integráció esélye magasabb*.
12. Az ösztöndíjprogramban való részvétel pozitívan hat a diákokra a felsőfokú tanulmányok folytatására vonatkozó terveket illetően is: *az ösztöndíjasok nagyobb arányban szeretnének felsőfokú tanulmányokat folytatni, és ezzel párhuzamosan kitolnák a munkába-lépés időpontját is.*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

6. AJÁNLÁSOK

1. Intézményesíteni kellene a kapcsolatot a helyi, ún. községi önkormányzatokkal – az iskola stratégiája, a *Tartományi Oktatási Titkárságon keresztül érkező ösztöndíj összhangba kellene, hogy legyen a helyi oktatáspolitikai kezdeményezésekkel*.
2. A *roma nyelv ismerete meglehetősen alacsony* a tartományban élő romák körében, ami a többségi nyelvi kompetenciák kialakulására is negatívan hat. Az ösztöndíjprogramban, a vonatkozó mentori képzésekben markánsabban meg kellene jelennie a roma kultúra sajátosságainak.
3. A mentorképzés akkreditálása és terjesztése a projekt egyik jó gyakorlatának lehetőségét hordozza. A mentorok képzése során – az előbb említett roma kultúra ismertetése mellett – a pedagógiai kultúra növelésére is hangsúlyt kellene fektetni, ugyanis meglehetősen magas a projektmódszert, vagy a differenciálást alkalmazó mentorok aránya.
4. A mentorok körében meglehetősen magas a pszichológusok és szakpedagógusok aránya. Érdemes lenne a mentori munkát minél szélesebb körben lehetővé tenni a szaktanárok számára is.
5. Tekintve, hogy *a roma tanulók körében túl magas az általános iskolai lemorzsolódás*, a projekt fenntarthatósága megkövetelné olyan oktatáspolitikai beavatkozások kezdeményezését, amelyek a rendszer alsóbb szintjeire irányulna. A roma gyerekek többsége nem részesül „előkészítő" óvodai nevelésben, amely alapvetően befolyásolja a későbbi iskolai sikerüket. Az előképzésben való részvételük elfogadhatóvá tenné számukra az intézményes nevelést és viselkedésrendszert, a nyelvezetet, alapot adhat az iskolai ismeretek és készségek elsajátításához.
6. Adataink alapján a vajdasági közoktatási és középfokú rendszeren belül létezik az *iskolán belüli szegregáció jelensége*. Fontos lenne célirányosan ezt feltérképezni, illetve összhangba hozni az ösztöndíjprojekttel. Azok az iskolák például, amelyek diákjai részesülnek tartományi ösztöndíjban, kötelezhetők lehetnének, hogy *esélyegyenlőségi tervet készítsenek az intézmény keretein belül és vertikálisan iskolák hálózatában, a továbbtanulási lehetőség (azaz sajátos iskolai életutak) kialakítása céljából*.
7. *Hallgatói utánkövetés rendszerének kiépítése* – jelenleg az utánkövetés jobbára informális módon történik (roma civil szervezetek révén). Az egyes iskolák szintjén, vagy akár tartományi szinten, érdemes lenne a roma tanulók vertikális érvényesülésének, mobilitásának követését megfelelő iskolastatisztikához kötni.
8. Ugyanilyen fontos lenne a három és négyéves szakképzésbe részt vevő roma diákok utánkövetése is, az eltérő iskolai utak tudatos számbavétele. Ez annál is inkább fontos lenne, mert adataink szerint a programban részvevők mintegy 39 százaléka szakiskolába jár, noha az ösztöndíjprojekt projekt célkitűzése az volt, hogy ezek aránya fokozatosan csökkeni, illetve a továbbtanulást biztosító szakközépiskolások aránya növekedni fog.
9. Szülői bevonás: a roma gyerekek szülei, eltartói nem kellőképpen integráltak az iskola életébe, a kapcsolattartás ugyanis jobbára hagyományos módokon történik. *Fontos lenne olyan programokat kialakítani, amelyek közelebb hoznák az iskolát és a szülőket*.
10. *Ösztöndíj folyósításának rendszeressé tétele* – az értékelés azt mutatta ki, az ösztöndíjak célcsoporthoz való eljutása gyakran akadozik. Fontos lenne ezen változtatni, és a diákok felé való folyósítást úgy kialakítani, hogy számukra is kiszámítható legyen.
11. Jelzés értékű, hogy az ösztöndíjasok iskolai eredményei, illetve hiányzásai arról árulkodnak *iskolai teljesítményük egyenlőtlen*, és alulmarad az ösztöndíjban nem részesülő társakénál. Ez felveti a mentorok e problémákra való odafigyelésének tudatosabb felkészítését, illetve az *ösztöndíjprojekt kritériumainak következetes*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

alkalmazását (a projekt dokumentációjában az ösztöndíjasok igazolatlan hiányzása nem lehet több 5-nél, adataink szerint azonban átlagosan több mint 6 igazolatlan hiányzásról számoltak meg a diákok).

12. A roma középiskolai ***tanulók ösztöndíjazása kimutathatóan jelentős pozitív eredményeket mutatott fel a továbbtanulásuk terén Vajdaságban***. A projekt kulcsszereplői (tanulók, mentorok, iskolaigazgatók) véleménye szerint az ösztöndíjazás és a mentormunka megszakítása sorsdöntő lenne, és egy-csapásra megállíthatná ezt a pozitív tendenciát.
13. Az anyagi támogatás, motiváló tényezőként jelenik meg az iskolában maradás szempontjából, ezért egy folytonosan követhető (ellenőrizhető) ***átfogó ösztöndíj-politikára lesz szükség***, ami átláthatóvá teszi a roma gyerekek támogatását az óvodától az egyetemig. Ki kellene dolgozni kistérségek és községek szintjén is a beiskolázást motiváló (étkeztetés, tanszerek vásárlása), majd az továbbtanulást invitáló (pl. ösztöndíjak, kirándulások, kulturális találkozások) támogatások legracionálisabb rendszerét.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

MELLÉKLETEK:

1. melléklet:
A PROJEKTFELADATOK SORA ÉS AZ ÉRTÉKELÉSHEZ RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ ANYAGOK

1. The analysis of the documents

1.1. Szerbiai oktatáspolitikai intézkedések és elképzelések az esélyegyenlőség biztosítása céljából (hivatalos szerbiai stratégiai döntések és statisztikai adatok).
Lásd a tanulmány szövegében (Gábrity Molnár Irén).

1.2. Data elicitation - Az ösztöndíjprojekt a dokumentumok tükrében
Objective: the analysis of the documents of the project produced so far, making acquaintances with the colleagues; quarterly report of pupils,

A mellékletben megtalálhatók az eredeti dokumentumok és a kommentárok:
a.) vajdasági iskolastatisztika, 2008-09 (általános iskolások, középiskolások, egyetemi hallgatók nemzetiségi összetétele)
b.) Projektanyag adattára:
- spisak stipendista po školama i opštinama, izveštaj o isplati stipendije,
- spisak mentora po školama i po učenicima,
- izveštaj mentora o prosečnoj oceni učenika u 2008 i 2009 godini, o njihovim izostancima.

1.3. A projekt implementációjával kapcsolatos tapasztalatok (Papp Z. Attila)
Objective: the discussion of the projects' results, successes and difficulties

Interview with (4)

- *Dr. Jeges Zoltán, Provincial Department of Education,*
- *Jelena Kriš Piger, savetnik u Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje i kulturu (besides basic work conditions for Project Coordinator),*
- *Ing. Duško Jovanović, direktor Kancelarije za inkluziju roma (Roma Felzárkóztatási Hivatal) és a Savet za integraciju Roma u APV képviselője*
- *Dr. Lepes Josip, önmormányzati oktatási megbízott/főreferens*

2. Efficiency analysis on the field

Objective: the analysis of the efficiency of the project and the discussion of the results of the data elicited during fieldwork

2.1. Questionnaires (3)
Objective:

- *administering and translation the questionnaires (Papp Z. Attila, Gábrity Molnár Irén),*
- *lekérdezés a terepen: április 22 - május 8-ig (303+190+28 = 521 ankét)*
- *számítógépes adattárolás (Kabai Beáta)*
- *számítógépes feldolgozás és elemzés SPSS programban (Márton János)*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Kérdőívezés terve és realizálása a terepen
Április 22- május 8. között

Kérdezőbiztos neve	***elérhetősége***	***Kiadott kérdőívek száma - terv***			***Kitöltött kérdőívek száma***		
		Ált. isk.	***Középisk.***	***mentor***	***Ált. isk.***	***Középisk.***	***mentor***
Jelica Nikolic	Becej - Óbecse	120	12	5	95	21	3
Aleksandar Balinović	Stara Pazova	60	83	16	60	40	7
Andrea Rosival	Zrenjanin-Nagybecskerek	30	39	9	21	24	0
Nada Petrović	Novi Sad-Újvidék	30	21	4	30	21	4
Branislav Jovanović	Stari Banovci	0	40	6	0	50	3
Molnar Verona	Subotica-Szabadka	50	36	8	40	29	8
Kabai Beáta	Cantavir-Csantavér	30	0	0	25	0	0
Rekecki Dóra	Kanjiza-Magyarkanizsa	50	19	3	25	3	2
Herédi Ildikó	Senta-Zenta	30	0	1	7	2	1
Összesen		400	250	52	**303**	**190**	**28**

A mintában figyelembe vettük:
- Vajdaság regionális lefedettségét (Bácska, Bánság és Szerémség)
- a település típust: a 12 helységből 5 nagyváros, 5 kisváros, 2 falu
- az iskolastatisztika alapján a roma tanulók számár helységenként és iskolákként
- az iskolák tannyelvét (szerb, magyar)

Realizálás:
1. ***Mentorok*** - mentors for Roma pupils who were enrolled into secondary schools on the territory of the Autonomous Province of Vojvodina
   - a 84 programban részt vevő mentor közül a kérdőíves adatbázis összesen 28 mentor válaszait tartalmazza, akik összesen 110 diákot mentorálnak (nincs köztük roma!).
2. ***Középiskolások*** – a lekérdezésben megtervezett 250 középiskolás közül Vajdaságban összesen 190 középiskolás diák töltötte ki a kérdőívet. Közülük 110 diák, azaz 57,89 százalékuk vesz részt „A roma tanulók bekapcsolódása a vajdasági középiskolákba” című programban.
3. ***Általános iskolások*** - 7th and 8th grade primary school Roma pupils on the territory of AP Vojvodina in 2007/08 school year (303 out of 750).
   A 400 tervezett kérdőívből a 7.és 8. osztályos tanulók közül 303 töltötték ki az ankétot. A diákok valamivel több, mint egyötöde (21,3%) vallotta magának roma nemzetiségűnek, a legtöbben közöttük szerbek (45,3%), 28,4 százalékuk magyar, további 5 százalékuk pedig más nemzetiségű.

2.2. Interviews (9)

Az interjúk vagy a magyarra fordított interjúkivonatokat lásd a mellékletben (Gábrity Molnár Irén és Papp Z. Attila).

1. With the school directory - Iskolaigazgatók (2)
a.) Magyarkanizsa, Beszédes J. Mezőgazdasági - Műszaki Iskolaközpont, igazgatónője
b.) Szabadka, Vegyészeti-technológiai Szakközépiskola igazgatója

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2. Mentorok (3)

a.) Magyarkanizsa, Beszédes J. Mezőgazdasági - Műszaki Iskolaközpont, magyar nyelvű mentor

b.) Szabadka, Vegyészeti-technológiai Szakközépiskola, egy szerb és egy magyar nyelvű mentornője

3. Középiskolások (4)

a.) Magyarkanizsa, Beszédes J. Mezőgazdasági - Műszaki Iskolaközpont, magyar nyelvű roma tanulója

b.) Szabadka, Vegyészeti-technológiai Szakközépiskola, két szerb és egy magyar nyelvű roma tanuló

2.3. Focus-team discussion with the Roma students - April 22 in Novi Sad

A vitaanyag beépítése folyamatban van a végső elemzésbe (Gábrity Molnár Irén).

Résztvevők, az Újvidéki Egyetem roma hallgatói:

Jelica Nikolić (Óbecse; egyetemista a Bölcsésztudományok Karán), Aleksandar Balinović (Stara Pazova, egyetemista a Jogi Karon), Andrea Rosival (Zrenjanin, egyetemista a Jogi Karon), Nada Petrović (Novi Sad, egyetemista), Branislav Jovanović (Stari Banovci, egyetemista a Műszaki Karon).

2.4. Two cases studies

Esettanulmányok tapasztalatai (2) – (Papp Z. Attila és Gábrity Molnár Irén)

Objective:

4. The analysis of school documents
5. A kérdezőbiztosok jelentései: Molnár Verona, Kabai Beáta, Herédi Ildikó, Rác Ági, Rekecki Dóra.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2. melléklet:
Középiskolai esettanulmányok tapasztalatai

A kutatócsoport tagjai két szakiskolában készítettek esettanulmányt. Egyes alapadatokat az oktatási intézményekről lásd a http://www.vmoktatas.org/ honlapon.

1.) 2009. május 8-án délelőtt adatgyűjtés céljából a szabadkai Lazar Nesity Vegyészeti-technológiai Szakközépiskolában (szerbül: Hemijsko-tehnološka srednja škola "Lazar Nešić" Maksima Gorkog 53 Subotica 24100) **tartózkodtunk.**
Interjú készült: az igazgatóval, két mentorral és 3 támogatott középiskolással.

A támogatott tanulók 3. illetve 4. osztályosok. Az összes ösztöndíjas 11 tanulóból 1 kiiratkozott (átlageredménye elégséges volt, de sok hiányzással) és egy lány időközben szült, de visszatért az iskolába. Az ösztöndíjazás időszakában két tanuló átlageredménye az első félévben 1-es volt. Mindnyájuk a második félévre javított az átlageredményén, ami a 2,5-től a 4,24-ig terjedt. A roma tanulók átlageredménye kettő kivételével (!), általában az osztályátlag alatt van.

Az iskola székhelye és elnevezése:

Az iskola teljes neve	Lazar Nešić Vegyészeti Technológiai Középiskola
Cím	Makszim Gorkij u. 53.
Irányítószám	24000
Település	Szabadka
Község	Szabadka

Vezetőség és szakszolgálat:

Igazgató	Horvat Franjo
Igazgatóhelyettes	Korom Gabriella, Rajović Stevan
Pedagógus - mentor	Vojnić Tunić Zdenka
Pszichológus	Novák Mónika
Mentorok	Vojnić Tunić Zdenka és Csávity Otilija

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az iskola elérhetőségei:

Tel.:	024 / 644 – 103 vagy 024 / 644 - 107		
Fax:	024 / 644 – 105		
Internet hozzáférés:	állandó		
számítógépünk van:	9	ezekből a tanításban:	21
e-mail	hemijska@tippnet.rs		
Web	http://srednjaskola.org/index.php?option=com_content&task=view&id=174&Itemid=190		

Tagozatok, diákjaink és tanáraink tannyelv szerint:

2007/2008	tagozatok		tanárok
Összesen	45	992	97
ebből magyar tannyelven	17	355	43

A magyar tannyelven tanuló diákok:

2007/2008	1.	2.	3.	4.
magyar tannyelvű osztályok száma	5	5	5	2
magyar tannyelven tanuló diákok száma	114	112	81	48

Az iskola tanárainak végzettsége:

Tanárok végzettsége	mgr. és dr.	egyetemi	abszolvens	főiskolai	középiskolai	összesen	ebből nem megfelelő végzettséggel
Összesen:	4	87	0	5	1	97	1
Magyar tannyelven:	0	39	0	3	1	43	1

Iskolánkban működő 4 éves szakok:

Szak	év	beiratkoztak 2007/08	ebből magyar nyelven
Élelmiszeripar technikus - kísérleti tagozat	4	33	20
Bio-technológus - technikus	4	24	0
Vegyi laboráns	4	21	11
Vegyészeti technológus – technikus	4	10	0
Környezetvédelmi technikus	4	44	15
Ruhamodellező technikus	4	42	28

Iskolánkban működő 3 éves szakok:

	Év	beiratkoztak 2007/08	ebből magyar nyelven
Élelmiszeripari termékgyártó	3	53	17
Hentes	3	11	5
Pék	3	14	0
Ruhakészítő-szabó	3	30	18

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az iskola felszereltsége:

Szaktan-termeink:	informatika szaktanterem	biológia szaktanterem	kémia szaktanterem	fizika szaktanterem	nyelvi szaktanterem
van / nincs:	van (2)	van (1)	van (6)	van (1)	nincs

Szaktan-termeink:	tornaterem	technika műhely	könyvtár
van / nincs:	van	nincs	van

4 éves szakon végzős diákok:

Tanév	érettségiző diák		továbbtanulók száma	
	összesen	ebből magyar tannyelvű	összesen	ebből magyar tannyelvű
2007	145	48	-	-

3 éves szakon végzős diákok:

tanév	3. éves végzős diák	
	összesen	ebből magyar tannyelvű
2006/07	99	34

2.) 2009. május 8-án délután a kutatócsoport tagjai Magyarkanizsán tartózkodtak a *Beszédes J. Mezőgazdasági - Műszaki Iskolaközpontban. Interjú készült az igazgatónővel, egy magyar mentorral és egy tanulóval, valamint az önkormányzat oktatási tanácsadójával.*

Az iskola alapadatai - székhelye és elnevezése:

Az iskola teljes neve	Beszédes József Mezőgazdasági és Műszaki Iskolaközpont
Cím	Széles utca 70.
Irányítószám	24420
Település	Magyarkanizsa
Község	Magyarkanizsa

Vezetőség és szakszolgálat:

Igazgató	Gere Csilla
Igazgatóhelyettes	Lazić Đorđe és Kőrösi István
Pszichológus	Andrasity Mónika és Bakos Adolf

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az iskola elérhetőségei:

Tel.:	024 / 874 – 550 vagy 024 / 874 - 085		
Fax:	024 / 874 - 550		
Internet hozzáférésünk:	állandó	esetenkénti	nincs
Ennyi számítógépünk van:	60	ezekből a tanításban: -	48
e-mail	tehsko@sabotronic.co.yu vagy tehsko@pyrotherm.co.yu		
web	www.TehnIQ.edu.yu		

Az iskola története

Kanizsa község az ország északi határ menti községe, Észak-Bácska legészakabb csücskében van, nyugatról Szabadka, délről Zenta, keletről Törökkanizsa községekkel határos, északról pedig a Magyar Köztársasággal. A község keleti oldalának természetes határvonala a Tisza folyó. Magyarkanizsa község területe 400 km2, a 13 településen élő lakosainak száma 28078. A község székhelye a 10869 lakosú Magyarkanizsa város, mely mindinkább körzeti központi jelentőségű településsé válik, és ebben igen nagy szerepe van a Tisza közelségének, valamint a horgosi határátkelőhelynek. A folyó közelsége meghatározza a táj jellegét, szépségét, de lehetővé teszi a vízi közlekedés, sporthorgászat, az idegenforgalom és más tevékenységek fejlődését is.

A II. Világháborút követő két évtizedben Kanizsán a pályaválasztó fiatal, legalábbis, aki helyben akart tovább tanulni, illetve nem rendelkezett megfelelő anyagi háttérrel a vidéki továbbtanuláshoz, csak tanoncnak mehetett. A szakmunkásképző iskola biztosította a községben a szakmunkás utánpótlást. A 60-as évek első felében (1963) egyre kifejezettebb az igény a középfokú mezőgazdasági szakkáder iránt is, ami a mezőgazdasági technikum megalapításához vezetett. A mezőgazdasági technikum Kanizsán 1963-1965-ig az adai középiskola kihelyezett tagozataként működött. Az technikum 1965-ben önállósult. Az oktatás a Munkásegyetem épületében kezdődött. Gyakorlati oktatásként az ugyanakkor megalakult Tangazdaság szolgált 90 ha területén. A tanulói létszám 90 volt.

1971. január 11. Elkészült a 7 tantermes új iskolaépület. Ebben az évben épült a gyakorlati oktatás céljaira a lakatos, esztergályos és a mezőgazdasági gépszerelő tanműhely. 1973-ban a kanizsai szakmunkásképző iskola megszűnik működni és beolvad a mezőgazdasági technikumba, felveszi a Mezőgazdasági és Ipari Középiskola nevet. Az 1973/1974-es tanévben az iskolának 23 tagozata és 550 tanulója volt, a nevelőmunkában 38 pedagógus, illetve műszaki szakember vett részt. Az oktatás 1973 őszén fémipari, építőipari, bőripari, élelmiszeripari, villamossági és szolgáltatóipari szakokkal bővült. Ebben az időszakban nem csak a tanulók létszáma növekedett, hanem bővült a korszerű eszközök száma, gyarapodott a tanárok, a szakoktatók létszáma is. 1975-ös év az iskola reformkorszaka, egységes középiskolai tagozatok nyílnak Kanizsán és Horgoson, a meglévő mezőgazdasági és ipari középiskola keretében. A horgosi egységes középiskolai részlegnek 2 tagozata és 70 tanulója volt. A nevelőmunkában 17 pedagógus vett részt. A kihelyezett egységes középiskolai tagozat az 1776-ban épült horgosi Kastélyban működött. 1978/79-es iskolaévben a mezőgazdasági és ipari középiskola önállósult és magalakul a Kálmán Ilona Középfokú-hivatásirányú Oktatási és Nevelési Központ. 1983-ban a kanizsai Radnóti Miklós Egységes Középiskola és a törökkanizsai Május 25. Középiskola beolvadnak a Kálmán Ilona Középfokú-hivatásirányú Oktatási és Nevelési Központba. Az újonnan alakult középiskola felveszi a Kanizsai Novi Kneževac-i Testvériség - Egység Községközi Középfokú Szakirányú Oktatási és Nevelési Központ nevet kanizsai székhellyel. Az 1983/84. tanévben a központnak 54 tagozata és 1373 tanulója volt, a nevelőmunkában 62 pedagógus, illetve műszaki szakember vett részt. A központnak Kanizsán 33, Törökkanizsán 17, Horgoson 4 tagozata volt. A központban a mezőgazdasági, élelmiszeripari, fémipari, vegyi-technológiai és kereskedelmi szakok voltak. 1989. július 1-je óta a Kálmán Ilona Középiskola ismét önállóan működik. Az 1989/90-és tanévben az iskolának 31 tagozata és 839 tanulója volt, a nevelőmunkában 37 pedagógus vett részt. Mezőgazdasági szakon a 4 szerb nyelvű tagozatnak 110 tanulója volt, a 10 magyar tagozatnak 229. A többi tagozatokon csak magyar nyelvű képzés folyt, a következő létszámokkal: fémipari szak 7 tagozatán 189 tanuló, vegyi-technológiai szak - kerámia 4 tagozatán 87 tanuló, bőripar 2 tagozatán 31 tanuló, kisipari szakmák 3 tanuló, szolgáltatóipari szakmák 1 tagozatán 24 tanuló. A mezőgazdaság, a fémipari és a kerámiai szakon technikus és szakmunkás, a többi szakon csak szakmunkás képzés folyik. Az Iskolatanács határozatával 1993. június 30-án az iskola felvette a Műszaki Középiskola nevet. A 2004/2005-ös iskolaévtől az iskola új nevet vesz fel: Beszédes József Műszaki és Mezőgazdasági Iskolaközpont.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tagozatok, diákjaink és tanáraink tannyelv szerint:

2007/2008	tagozatok	diákok	tanárok
Összesen	33	664	65
ebből magyar tannyelven	25	560	56

A magyar tannyelven tanuló diákok:

2007/2008	1.	2.	3.	4.
magyar tannyelvű osztályok száma	7	7	8	3
magyar tannyelven tanuló diákok száma	150	154	182	78

Az iskola tanárainak végzettsége:

Tanárok végzettsége	mgr. dr.	egyetemi	abszolvens	főiskolai	középiskolai	összesen
Összesen:	2	55	3	5	0	65
Magyar tannyelven:	2	46	3	5	0	56

Iskolánkban működő 4 éves szakok:

Szak	év	beiratkoztak 2007/08	magyar nyelven
Gépésztechnikus - számítógépes tervező	4	167	118
Mezőgazdasági technikus	4	55	55
Kertész-technikus	4	94	63
Állategészségügyi technikus	4	116	92

Iskolánkban működő 3 éves szakok:

Szak	év	beiratkoztak 2007/08	magyar nyelven
Autómechanikus	3	58	58
Hűtés és fűtéstechnika szerelő	3	36	36
Vezetékszerelő	3	18	18
Kertész-virágkertész	3	33	33
Élelmiszeripari termelő	3	46	46
Mezőgépkezelő-szerelő	3	41	41

Szakok:
Víz - és gázszerelő
Autómechanikus
Állategészségügyi technikus
Élelmiszertermelő
Gépésztechnikus - Számítógépes szerkesztő
Hűtés - és fűtéstechnika szerelő
Kertész, virágkertész
Kertész technikus
Mezőgazdasági technikus
Mezőgazdasági gépkezelő-szerelő
Gazdasági gépek mechanikusa

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Az iskola felszereltsége:

Szaktan-termeink:	informatika szaktanterem	biológia szaktanterem	kémia szaktanterem	fizika szaktanterem	nyelvi szaktanterem
van / nincs:	van	Van	van	van	van

Szaktan-termeink:	Tornaterem	technika műhely	könyvtár
van / nincs:	Van	van	van

4 éves szakon végzős diákok:

tanév	érettségiző diák		továbbtanulók száma	
	összesen	ebből magyar tannyelvű	összesen	ebből magyar tannyelvű
2007	110	84	50	35

3 éves szakon végzős diákok:

tanév	3. éves végzős diák	
	összesen	ebből magyar tannyelvű
2006/07	84	84

A nyomtatott projektértékelő anyag további mellékletei:

3. melléklet: Az *ösztöndíjas roma* középiskolai tanulók (205) adattára, helységek, iskolák szerint, iskolai átlageredménye, 2007-08.
4. melléklet: A projektum által támogatott roma középiskolások névsora, valamint *mentorai*nak (84) adatai, községenként és iskolákként - 2008.
5. melléklet: Szerbia írástudatlanjainak eloszlása – térkép 2002.
6. melléklet: Vajdasági iskolastatisztika
(középiskolások és egyetemisták nemzetiségi összetétele)
7. melléklet: Interjúszövegek gépelt vagy kivonatozott formái.
8. melléklet: Kérdőívek (3) szövegei.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com